

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

INDHOLD I DETTE NR.

side 49 Chakotens Julemøde
og Årskonkurrence 2005

side 50 Little Big Horn 1876,
Berømte/bergytede militære katastrofer
af Jens Kristian Boll

side 60 Fransk tromme fra revolutionstiden
Et trofæ tabt og genfundet
af Ivan M.C.S. Elsmark

side 61 Bjørn Murud - himself

side 62 Kort om telt og feltliv i den danske og
norske armee i perioden 1788-1815
av Bjørn Murud

side 72 Danske officerer
og den „Ny Model“ russiske hær 1630-1670
af Igor Babulin
Farve- og sort/hvide illustrationer
af Valerii Tipikin

side 84 Tinsoldater i Harzen
af O. Thureholm

side 86 Congreve Rocket Equipment
of the Napoleonic Period
Text and Illustrations by Carl F. Franklin

side 94 Tøjhusmuseet og Husarmuseet
af John W. Hansen

side 95 Udflugt til Gilleleje Flugzeugbau I/G

side 95 Vive l'Empereur!
Gamle fotos fra
The Anne S. Brown Collection

side 96 Chakotens mødeliste

side 96 Forside og bagside viser

side 96 En tachanga i 28 mm

*Tambour fra det preussiske Kaiser Fran Garde-Grenadier-Regiment Nr.2, 1848.
Efter Martin Lezius, Das Ehrenkleid des Soldaten, 1936.*

Chakoten

udkommer 4 gange årligt
og udgives af
Dansk Militærhistorisk Selskab

Abonnement tegnes ved indmeldelse
i Selskabet. Girokonto 655 4873
Kontingent for 2005 kr. 300,-
Fra udlandet kr. 350,-

Selskabets Protektor
Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Selskabets Præsident
Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værlose
Tlf. 44 48 43 42
E-mail wol@newmail.dk

Redaktion
T. Snorrason
Bogovej 8, 1.tv.
2000 København F.
Tlf. 38 86 80 90
E-mail: tsnorrason@mobilixnet.dk

Kasserer
P. Steen Jacobsen
Slotsgade 30, 3400 Hillerød
Tlf. 48 26 42 15

Udveksling af blade
Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 44 66 14 44
E-mail: thurholm@post5.tele.dk

Anvisningssalg
Aksel Willumsen
Kongedybet 18, 2.th.,
2300 København S
Tlf. 32 54 01 77
E-mail aksel@corfitz.com

Selskabets hjemmeside
www.chakoten.dk

Adresseændring
Søren Juul
Agnetevej 2
2800 Lyngby

Tryk
Dansk Tidsskrifts Tryk
Suhmsgade 3
1125 København K
CHAKOTEN 2005
ISSN 0901-4799

Chakotens Julemøde og Årskonkurrence 2005

Onsdag den 30. november kl. 18.00 i Kastellet, Nordre Magasin

Fra kl. 17.30 – 18.30 er der indlevering af udstillingsgenstande til årskonkurrencen. Herefter er der smørrebrød med dertil hørende julehygge, kaffe og kage. Pris for spisning er 75,- kr. for voksne og 25,- kr. for børn under 15 år. Vin, øl og sodavand kan købes til rimelige priser. Selskabets medlemmer opfordres til at tage ægtefælle/samlever samt børn med til det populære arrangement.

I år er Figurina Danica inviteret til at deltage i konkurrencen.

Tilmelding

Afhensyn til indkøb af smørrebrød m.m. bedes deltagerne tilmelde sig til vicepræsident Aksel Willumsen, tlf. 32 54 01 77 eller E-mail: aksel@corfitz.com, senest onsdag den 23. november.

Årskonkurrence

Følgende kategorier til konkurrencen er:

Enkeltfigurer op til 65mm

Enkeltfigurer over 65mm

Figurgrupper, vignetter, panoramaer og dioramaer

Krigsspilsfigurer

"Fra det hjemlige skatkammer"

Alt kan tilmeldes sidste gruppe, som ikke falder under de ovenstående kategorier. Nogle eksempler: tegninger, replicavåben, publikationer, temaer omfrimærker, medaljer osv. – eneste betingelse er, at man på en elleranden vis har gjort en særlig indsats for at fremstille eller samle det udstillede.

Best in Show

Overordnet præmie til den udstillingsgenstand af alle, som får flest stemmer.

Også i år er der en uforpligtende børnekategori med præmier (slik-poser) til alle de, som deltager. Det er bare med at kickstarte børnene - de er jo selskabets fremtid.

Præmierne er som sidste år: Chakotens flotte diplom, Chakotens egen vin og det flotte skjold til "Best in Show".

Little Big Horn 1876 Berømte/berygtede militære katastrofer

af Jens Kristian Boll

Regeringen i Washington og Bureauet for Indianske Anliggender havde fået nok. Denne gang skulle indianerne tvinges ind i reservaterne og blive der. Kolonner af kavaleri og infanteri skulle støde ind i det omstridte område fra forskellige sider, og det blev overladt til en erfaren veteran fra indianerkrigene at lede det afgørende fremstød, der skulle lokalisere indianerne, inden de kunne nå at sprede sig. Da han fandt deres landsby, satte han alt på et brædt med et angreb, der skulle tvinge indianerne til den sidste kamp eller til overgivelse.

Det lyder som optakten til Slaget ved Little Big Horn i 1876, men det er faktisk planen for det lige så afgørende, men noget oversete slag ved Palo Duro Canyon to år tidligere, hvor oberst Ranald Three-Finger MacKenzie løste comancheproblemet. Måske giver dette slag nogle svar på, hvorfor Custer (og ikke mindst hans foresatte) handlede som de gjorde, og at de ud fra deres forudsætninger havde grund til at gøre det?

Prærieindianerkulturen - et eksempel på gensidig afhængighed

Prærieindianerne havde siden 1700 udviklet en højtspecialiseret jægerkultur omkring bøffeljagten. Kulturen var afhængig af den hvide mand, da den forudsatte hesten. Afhængigheden voksede, da indianerne handlede sig til geværer, ammunition, metalgenstande, kaffe og andre nyttige statussymboler hos hvide handelsmænd, gerne med bøffelskind som betaling. Krigere, der havde gode jagtmarker i nærheden af en handelsstation, kunne således opnå stor indflydelse og skaffe deres stamme et våbenteknologisk forspring, så de kunne sikre sig kontrollen over større jagtmarker og dermed få endnu flere skind at sælge. De sva-

gere stammer måtte også skaffe sig skind, så de kunne handle sig til de våben, der nu blev en betingelse for overlevelse. Presset på bisonfloken blev så stort, at de første advarende roster blandt de hvide allerede loftede sig o. 1840, længe inden hvide bøffeljægere blandede sig, og de svindende bøffelflokte betød øget kamp indianerne imellem om adgangen til det eftertragtede bytte.

Indianerkulturene havde en flad ledelsesstruktur, hvor den enkeltes indflydelse var ligefrem proportional med det held, han havde med sig i sine forehavender. Høvdingen var på ingen måde eneældig eller særlig sikker i sadlen. Var mange utilfredse, eller blev stammen for stor, kunne man simpelthen dele den. Stor indflydelse lå hos krigerselskaberne, der havde ledelsen under bisonjagterne og selv afgjorde, hvornår de ville drage på krigstogt og mod hvem. Kulturen byggede på en heldig alliance mellem fællesnytte og egennytte: den dygtige jæger og kriger opnåede stor ære og dermed indflydelse i sin stamme, som til gengæld forventede, han var nærmest selvdestruktivt gavmild. Jo mere han delte ud, jo tydeligere blev det, at han var så vældig en jæger og kriger, at han aldrig havde problemer med at skaffe sig mere at dele ud. Til gengæld betød det, at han måtte sikre sig mere jagt- og krigsbytte for at leve op til omgivelsernes forventninger. Netop spørgsmålet om høvdingens stilling voldte problemer i forholdet til de hvide, der gik ud fra, at hver stamme lededes af en høvding, og at stammen var en nogenlunde fast enhed, og at den kollektivt var bundet af de aftaler, høvdingen indgik med de hvide. Høvdingens stammefrænder mente derimod ikke, at de aftaler, han måtte have indgået med de hvide, forlenede ham med yderligere autoritet.

Den arme høvding, Black Kettle, der prøvede at bevare freden, mistede i 1864 sin lejr ved Sand Creek, da den blev stormet af oberst Chivington, og i 1868 mistede høvdingen såvel lejr som liv, da Custer angreb ved Washita. Såvel Chivington som Custer begrundede siden angrebene med, at man i begge lejre havde fundet bevis på, at indianerbander havde bragt bytte og hvide fanger

til lejrene, som derfor ikke længere kunne betragtes som fredelige. Sandsynligvis har Black Kettle ikke haft myndighed til at forbyde hjemvendende krigerselskaber adgang til lejren endsige til at beordre dem til at loslade fanger og tilbagelevere bytte.

Prærieindianerne levede i en konstant tilstand af krig på lavt niveau med andre grupper. Krigen bestod i, at små grupper af krigere på eget initiativ udførte raids, ofte langt hjemmefra. Formålet med angrebene var at vinde berømmelse og dermed øget ære og indflydelse dels gennem tapre bedrifter og dels mere håndgribeligt ved at hjembringe bytte. Byttet kunne være symbolsk i form af skalpe eller have mere praktisk karakter i form af erobrede heste, våben og tilfangetagne kvinder og børn. Fangerne indgik i stammens arbejdskraftpulje og kunne, hvis de var heldige, indgå i stammens genpulje som medhustruer og gennem adoption og ægteskab. Tilsyneladende betragtede alle parter integrationen som endelig og uigenkaldelig (1).

Modsat europæiske forhold var der ikke tale om total krig, hvor endemålet var fjendens fuldkomne underkastelse eller udslættelse, for uden fjendtlige stammer ville krigerne ikke have nogen at vise deres kunnen på, ligesom man uden fjender ville være foruden det statusskabende bytte. Krigsledere søgte at gennemføre togterne med så små tab som muligt, da den krigsleder, der så stort på sine ledsagers liv, i bedste fald ville have vanskeligt ved at rekruttere folk til sit næste raid og i tilgift måtte regne med, at de faldnes slægtninge ville skaffe sig afløb for deres følelser ved at dræbe ham.

Den amerikanske ørken

Indtil 1860'erne havde de amerikanske myndigheder valgt at betragte prærien som "Den amerikanske Ørken", der spærrede for vejen til Vestkyststaterne, men var et glimrende område at samle indianerne på. Således forflyttede man alle indianere vest for Mississippi uden hensyn til, hvordan agerbrugere ville klare sig på prærien, eller hvordan de stammer, der boede der, ville reagere på befolkningsforøgelsen. USA's diminutive hær blev afsat til at bevogte området, så indianerne blev derude, og hævde en formel overhøjhed.

Efter Borgerkrigen søgte den amerikanske regering at civilisere indianerne gennem traktater og ved at oprette reservater, til tider ud fra en forventning om, at indianerne gradvist ville lade sig civilisere og omskole til landbrug. Amerikanerne gik ud fra, at høvdingens underskrift på en traktat var bindende for hele stammen og havde urealistiske forestillinger om underskrivernes myndighed. Indianerne på deres side så ofte løfterne om reservater med handelsstationer og uddeling af rationer som en form for tribut fra den hvide mands side. Mange indianere så intet galt i at slå sig ned i reservatet og modtage forsyninger fra regeringen i vintermånederne for så at trække ud på prærien og leve som før, når det blev forår. Efterhånden begyndte flere hvide officerer og embedsmænd formentlig at spørge sig selv, om indianerne havde forstået klausulen om, at

Kontant integrationsbestræbelse, når de lokale ikke kunne eller ville forstå den vestlige civilisations velsignelser. Det var ikke kun indianerne, det gik ud over. Samme metoder brugtes overalt på kloden, hvor den oprindelige befolkning stod i vejen for udviklingen på den ene eller anden vis. Og det gentager sig i dag, eventuelt blot med lidt andre metoder, når pressen ser til. Og sådan har det altid været og vil altid fortsætte. Library of Congress.

At det ikke bare var at fare efter indianerne i strakt karriere, får man et udmærket indtryk af her, hvor man ser, hvorledes alle forsyninger skulle bringes frem af store wagon trains. Disse var forspændt trækdyr, hvis føde og vand eller en del deraf også ofte måtte medbringes. Her sattes farten af langsomste vogn.

de skulle kaste sig over landbrug, som at de skulle kaste sig over landbrugerne?

Et logistisk mareridt

I modsætning til det billede, Hollywood efterlader, var den typiske kavalerists tilværelse hverken spændende eller omgivet af beundring. Regeringen så hæren som et nødvendigt onde, hvis budget skulle holdes så lavt som muligt. De lave lønninger og ringe avancementsmuligheder gjorde, at hæren stort set kun tiltrak mennesker, der ikke havde andre muligheder i samfundet. Når hæren efter Borgerkrigen oprettede to kavaleriregimenter af afroamerikanere, ligesom der i kavaleriets rækker var overrepræsentation af indvandrere, skyldtes det næppe ideer om at bruge hæren som social isbryder for de nye medborgeres integration i samfundet, men simpelthen, at enhver, der ikke havde nogen anden mulighed, valgte en anden karriere end i militæret. Hæren var bortset fra Borgerkrigen konstant underbemandet: i 1874 skulle en styrke, der på papiret talte 27.000 mand, bemandede 200 militærposter, og samme år var 19% af styrken deserteret, hvilket ikke var usædvanligt. Rekord blev sat i 1871, hvor 32,6% absenterede sig. Den største massedesertering fandt sted under general Custers kampagne langs Platte River i 1867, hvor den samlede vagtstyrke på 40 mand, der skulle sikre, at kammeraterne forblev, hvor de var, benyttede sig af nattens timer til at smutte.

Hærens udstyr og træning lod en del tilbage at ønske, da Krigsministeriet insisterede på at bruge lagrene fra Borgerkrigen og gik ud fra, at der måtte være nok borgerkrigsveteraner til at sikre en professionel standard. Virkeligheden indhentede administratorene i 1876, da løjtnant Wallace kunne fortælle den undersøgelseskommission, der skulle udrede ansvaret for Little Big Horn, at hvad major Renos styrke angik, så "havde mange af mændene aldrig siddet på en hest for felttoget, så de mistede enhver kontrol over deres dyr, når de skulle ride i linje"

(de kunne altså ikke gennemføre et angreb!), og sergent Culbertson lagde til, at "mange af G-kompagniet var rekrutter, nok halvdelen, og hver tredje af A-kompagniet, og jeg ved ikke noget om M-kompagniet. De var dårlige ryttere og skød spredt, tapre nok, men den eneste træning, de havde fået, havde Reno givet dem lige inden felttoget. De havde ikke haft tid til at lære at slås." (US Cavalry s.23)

Skulle hæren i kamp mod indianerne, løb man ind i et logistisk mareridt. Indianerne undgik om muligt store slag og indskrænkede sig til slå-til-og-stik-af-aktioner. Det mest effektive var at forfølge indianerne, så de ikke fik tid til at jage, men løb tør for mad og så måtte overgive sig. Det forudsatte dog, at indianerne forblev samlede og ikke spredte sig. Hærens kolonner var afhængige af forsyninger, ikke mindst hestene. Indianernes ponyer kunne leve af præriegræsset, mens kavaleriets heste skulle have foder medbragt på muldyr, der også skulle have foder. Og proviantkolonnen kunne i sagens natur ikke holde trit med den flyvende kolonne, der var det bedste kort mod indianerne.

Indianerne på deres side forstod ikke den hvide mands måde at føre krig på, men modificerede gradvist deres kampteknik. Det synes at være ønsketænkning, når hvid historieskrivning udnævner ledere som Quannah Parker, Sitting Bull, Crazy Horse og Gall til generaler og beskriver, hvordan de to sidstnævnte ved Little Big Horn fanger Custer i en knibangsmanøvre. Prærieindianerne så krig som en individuel affære, hvor den enkelte kriger eller snarere den lille gruppe af kammerater i krigerselskabet valgte, hvad de ville gøre, og den eneste ledelse, en krigsleder havde, bestod i, at han inspirerede ved sit personlige eksempel, og folk så fulgte ham. Dog lader det til, at ledere som Crazy Horse fik lært prærieindianerne at indrette sig efter de hvides kampskik, så man i lige så høj grad lagde vægt på at få fjenden dræbt som at vise sig og vinde ære. De to krav gik op i en højere enhed, når indianerne

tilsyneladende stak halen mellem benene, men provokerede fjenden til at optage forfølgelsen for så, når fjenden havde spredt sig for meget, at vende om og nedkæmpe de isolerede enheder (2).

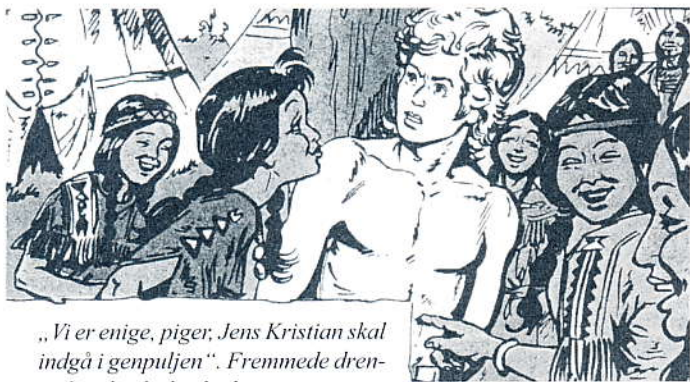
Comancherne og Texas

Comancherne havde i det 18. århundrede udviklet sig til den mest frygtede krigernation på de sydlige prærier og specialiseret sig i boffeljagt og krigstogter ind i det nuværende Texas og nordlige Mexico. De eneste områder, der var sikre, var omkring Taos og Santa Fe, hvor købmænd/smuglere kaldet comancheros solgte comancherne skydevåben, ammunition, farvestrålende tøj og andet nyttigt til gengæld for kvæg, heste, og andet bytte, herunder fanger, som comancheros så kunne få løsepenge for. Togterne blev ikke mindst lettet af, at den spanske regering af frygt for oprør havde forbudt befolkningen at eje våben, og de regulære tropper, et mere og mere trængt spansk koloniimperium kunne afse til den fjerne grænse, blev med uhyggelig regelmæssighed sendt til en forhåbentlig bedre verden af comancherne. Comancherne betragtede mere togterne som sport og jagt end krig. De spredte bosættelser kunne forsøge at forsvare sig med illegale eller improviserede våben og blive makkere eller forsøge at købe sig fri. Var comancherne i godt humør, nøjedes de med at beslaglægge udvalgte heste, det fedeste kvæg, hvad landsbyen kunne byde på af jerngenstande, og et par unge kvinder og børn. I nogle tilfælde måtte

Historiens noget uheldige "helt", hvis eftermæle ikke skabtes af hans tidligere militære succeser, men derimod på hans egentlig banale død, som følge af en stråbe "fejltagelser". Med lidt held kunne lige så vel være gået godt, men så var han ikke blevet så berømt. Den dag slog skæbningen ikke mange seksere for ham og hans mænd.

Til gengæld har han fået mere en 15 minutters berømmelse ud af uheldet. Personligt er han sikkert helt tilfreds, der hvor han nu er end. Her portrætteret under eller lige efter Borgerkrigen.

„Vi er enige, piger, Jens Kristian skal indgå i genpuljen“. Fremmede drenge havde altid nyhedens interesse.

Egnede fanger blev betragtet som en velkommen forøgelse af stammen, og squawerne slog gerne et slag for at lette integrationen.

de arme forældre holde hestens tømme, mens krigeren surrede sin nyerhvervelse til hesten. Når krigerne vendte hjem, blev fangerne brugt som arbejdsdyr, indtil de bukkede under, blev løskøbt eller optaget i comanchesamfundet som fuldgældige medlemmer. En lav fødselsrate og høj spædbørnedødelighed gjorde adoption af unge fanger til en oplagt løsning på comanchernes befolkningsproblem, så mange mexicanske piger fik en ny karriere som squaws og så mange mexicanske hyrdedrenge blev genopdraget til krigere og faldt åbenbart i comanchepigernes smag, at opdagelsesrejsende allerede i 1820'erne fandt, at comancherne fysisk set mindede mere om europæere end de mindre aggressive stammer, som ikke tog så mange fanger.

Situationen i grænseegnene blev så desperat, at Mexico, der havde smidt spanierne ud, indsat, afsat og henrettet kejser Iturbide I og et par præsidenter, i 1820 tillod amerikaneren Moses Austin at bosætte sig i Texas med 200 amerikanske familier, der vel at mærke medbragte våben og havde tænkt sig at bruge dem. Om ikke andet kunne de nytilkomne vel fungere som skjold mod comancherne? De følgende år blev der tale om massiv amerikansk indvandring, og i 1837 løsrev Texas sig fra Mexico ved slaget ved San Jacinto, selv om den mexicanske regering gjorde gældende, at enhver aftale indgået af præsident og overgeneral Santa Ana, mens han stod bundet til et træ, folkeretsligt set var ugyldig. Spørgsmålet om Texas' stilling blev endegyldigt afgjort med Den mexicansk-amerikanske Krig 1846-48, der kostede Mexico 1/3 af landets territorium.

Texas og USA opdagede, at de nu havde overtaget comancheproblemet. Selv om texanerne var bedre bevæbnede og motiverede end mexicanerne, sikrede comanchernes mobilitet og guerillataktik dem ofte overtaget, og succesfulde krigere fandt texanske kvinder og børn et udmærket statussymbol at hjemføre fra et heldigt raid, ligesom texanerne var i stand til at betale højere løsesum, end mexicanerne havde været.

Det var under et sådant raid, at comancher bortførte Cynthia Ann Parker, der blev mor til den kendteste comancheleder Quanah Parker. Først med Colt-revolveren fik de berømte Texas Rangers mulighed for at hævde sig mod comancherne, der dog hurtigt fandt, at comancheros var leveringsdygtige i det nyeste militære isenkram.

Borgerkrigen blev en katastrofe for Texas' grænseegne. Texas sendte en væsentlig del af sit våbenføre mandskab afsted til slagmarkerne i øst, mens US Navy blokerede kysterne og hindrede import af våben. Nordstaterne, der led under sydstatsguerillaer som Quantrill, Bloody Bill Andersson og Mosbys Raiders, så intet forkert i at opmuntre

comancherne ved at opkøbe alt det kvæg, de kunne levere uden generende spørgsmål om, hvordan comancherne skaffede det til veje. Texas' grænser mod indianerområderne blev skubbet et par hundrede kilometer tilbage.

En række mere fredeligt sindede høvdinge underskrev gladelig fredstraktater, uden krigslederne følte nogen form for forpligtelse, og holdt sig til indianereservatet omkring Fort Sill, i det mindste når der var uddeling af rationer og andre gaver.

Eller når de rent tilfældigvis havde haft held til at købe en hvid fange eller to, som reseruatmyndighederne måske gerne ville tilbagekøbe mod at holde mellemmanden skadesløs?

Fredspolitikken led dog under, at regeringsembuds mænd hentede de gaver, der skulle holde comancherne på fredens vej, i de militære overskudslagre, hvorfor comancherne gik tilbage til selvbetjening.

Den fremragende comancheleder
Quanah Parker

Chief Mowway

Three Fingers Mackenzie og Palo Duro Canyon

I 1871 besluttede general Sherman selv at inspicere Texas' grænseegne og rejste gennem landet med en lille eskorte. Vel fremme ved Fort Sill blev han indhentet af meddelelsen om, at comancher havde massakreret en fragtkaravane, der var i hælene på eskorten. At Sherman var passeret uden problemer, skyldtes udelukkende, at krigerne havde ment, en enkelt diligence med begrænset eskorte simpelthen ikke var værd at plyndre. Forståeligt krænket lod Sherman de ansvarlige krigshøvdinge Satanta og Big Tree arrestere og idomme livsvarigt fængsel, mens oberst ThreeFingers Ranald Mackenzie og 4. Kavaleriregiment blev sendt ud for at løse comancheproblemet. Det første felttog forløb forudsigeligt, comancherne holdt forfølgerne i ånde med slå-til og stik af-aktioner under ledelse af den formidable Quanah Parker. Ranald Mackenzie reviderede sin taktik efter sine erfaringer, trænede sine tropper i anti-guerilla-aktioner, lagde garnisoner ved vandingsstederne og lærte med patruljer våbensmuglere og andet godfolk, at de hellere måtte finde en mindre livsfarlig levevej.

I september 1872 lykkedes det Ranald Mackenzie at erobre den frygtede krigsleder Mowways lejr og internere 130 kvinder og børn ved Fort Sill, hvilket havde en bemærkelsesværdig virkning på Mowways vilje til at opretholde freden og sikre, at andre comancher også holdt sig i skindet. Mackenzie fik med hjælp fra de mere fredeligt anlagte høvdinge som Kicking Bird og Ten Bears gennemført en række fangeudvekslinger, hvor det forbløffede comancherne, at Mackenzie faktisk leverede sine fanger tilbage i uskadt stand.

Texas' guvernør, Davis, søgte at øge fredens muligheder ved at benåde Satanta og Big Tree med en så detaljeret skildring af, hvad der ville ske, hvis de igen skejdede ud, at de to holdt sig på måtten til udtalt ærgrelse for Sherman, der ikke havde lagt skjul på, at de to ville vise

Comanchernes vilje til fredelig sameksistens steg, når Mackenzie tilbageholdt kvinder og børn.

Davis deres taknemmelighed ved at spare guvernøren og alle blegansigter, de måtte møde, for fremtidige frisorudgifter (3).

Comancher, der ønskede de gode gamle dage tilbage, samlede sig om Quanah Parker, der ledte et stort angreb mod hvide bøffeljægeres lejr ved Adobe Walls i 1874. En morgenduelig bøffeljæger, Billy Dixon, så angriberne og slog alarm, bøffeljægerne forskansede sig i de solide lerklinede hytter og koldede angribernes vilde med præcisionsskydning med det bedste, moderne våbenindustri kunne byde på i langt-rækkende rifler, indtil krigerne gav op.

General Sheridan havde fået nok og beordrede 5 kolonner af kavaleri og infanteri til at trænge ind i comancheområdet og løse problemet. Mackenzie og hans 4. Kavaleri viste, de havde lært lektionen og trængte comancherne tilbage, mens de drog længere og længere ind i comancheområdet. Det lykkedes Mackenzies indianske spejdere at pågribe en comancheros Jose Tafoya, der netop havde suppleret Quanah Parkers ammunitionslagre, og de fik ham med moderat fysisk pres overtalt til at betrod dem, hvor man kunne møde comancherne. Mackenzie lod sine spejdere undersøge, om Tafoya talte sandhed, indianerne var i dalkomplekset Palo Duro Canyon. Mackenzie gennemførte en nattemarch, hvorefter hans mænd steg af og ledte deres heste ned i dalen ad snævre stier, sad op og angreb comancherne, der ikke havde regnet med uventede gæster på morgenkvisten. Ranald Mackenzie lod sin hovedstyrke gå mod landsbyen og drive indvånerne ud i bjergene, mens hans indianske spejdere og en udvalgt styrke drev comanchernes hestehjord på 1.500 dyr i den stik modsatte retning. Så snart comancherne var fortrukket op i bjergene, indstillede Mackenzie kampen, der havde kostet ham et dusin faldne og sårede, mens 4 døde comancher lå tilbage. Var Quanah Parker og hans mænd forbløffede over fjendens manglende angrebslyst, skummede de snart i afmægtigt raseri, da de så kavaleristerne brænde lejren og dens forråd ned til grunden og så skynde sig bort efter den afdeling, der havde erobret hestene. Vel ude af Palo Duro Canyon aftakede og aflønnede Mackenzie sine indianske spejdere med de 500 bedste comancheheste, så de kunne tage hjem i bevidstheden om at have realiseret enhver krigers drøm, mens de øvrige 1.000 dyr fik en kugle for panden. Comancherne selv måtte afgøre, om de ville

prøve at klare vinteren på egen hånd eller henvende sig ved reservatet ved Fort Sill? Quanah Parker og de sidste 400 udholdende accepterede det uundgælige og gav op den følgende sommer ved Fort Sill.

Det lykkedes stort set Mackenzie at forhindre repressalier mod de besejrede. Krigsledere, der havde underskrevet traktater, og brudt dem, blev sendt i fængsel i Florida, men da Quanah Parker aldrig havde underskrevet nogen traktat, blev han hurtigt comanchernes egentlige leder (han var faktisk sagesløs i, at fredspartiets leder Kicking Bird døde) og formåede at omstille sig til de ændrede forhold. Reservatmyndighederne var åbenbart lykkelige over at finde en omstillingsparat indianerleder, der ville samarbejde, så Quanah Parker formåede at lette comanchernes overgang til det hvide samfund (4). Mackenzie havde løst sin opgave og stod som USA's førende indianerbekæmper, uden tvivl til stor irritation for den hidtidige indehaver af titlen, George Armstrong Custer.

Bozeman Trail, 1-0 til Red Cloud

Lakotaerne havde gennem skindhandel sikret sig en våbenteknologisk overlegenhed, de brugte til at trænge nabostammer som crow og pawnee ud af det område, der i dag udgøres af staterne

Montana, North & South Dakota og Wyoming. Et lakota-krigerselskab gjorde sågar krav på, at alle crow-indianere var deres ejendom! I 1863-68 lykkedes det høvding Red Cloud som den ene-ste indianer at vinde en krig mod USA i kampen om Bozeman Trail. Den amerikanske hær havde anlagt en rute - Bozeman Trail - til emigranter og guldgravere gennem lakotaernes land og sikret ruten med forter. Det lykkedes Red Cloud, ikke mindst assisteret af en ung kriger ved navn Crazy Horse, at gøre ruten så usikker, at forterne i realiteten var under belejringstilstand. En storskrydende officer Fetterman lovede, at han med 80 mand kunne ride lakotationen ned, da han under en undsætningsaktion af et vogntog ville gøre sine ord til virkelighed, blev han og hans styrke, der præcis talte 80 mand, udsløjet. Indianerne vel tog flugten, da kavaleriet viste sig, men da Fetterman optog forfølgelsen og spredte sin styrke, vendte indianerne om og gjorde kort proces med forfølgerne. Crazy Horse havde fundet en strategi, hvor lakotaernes individualisme og kravet om resultater gik op i en højere enhed.

USA, der var træt efter Borgerkrigen, fandt det den billigste udvej at romme de pågældende forter og åbne andre og længere ruter uden om lakotaterritoriet og lade de stædige, der insisterede på genvejen, tage skade for hjemgæld. Regeringsembetsmænd, der tænkte sig om, inviterede Red Cloud på besøg i Washington. Red Cloud fik indtryk af, hvor mange blegansigter, der faktisk var, og var klar over, at hans sejr var en engangsforeteelse, der mere skyldtes almen krigstræthed efter Borgerkrigen og anlæggelsen af mere bekvemme ruter, end den røde mands overlegenhed over for blegansigterne.

Dog var hans landsmænd ikke overbevist. Ganske vist indgik lakotaerne en fredsaftale, der sikrede dem et stort reservat med handelsstationer, men mange viste sig kun i reservatet, når der var uddeling af rationer eller de havde skind at sælge, eller når vinteren gjorde ophold på prærien for ubehageligt, ligesom de overså den klausul, at de forventedes at afvikle bøffel-

Red Cloud på visit i Washington 1868 sammen med sin delegation.

jagten og kaste sig over landbrug, og snart spurgte lokale regeringsagenter og officerer også her sig selv, om lakotaerne i stedet havde læst klausulen som en tilladelse til at kaste sig over landbrugere? De utilfredse, der fandt Red Cloud for magelig, samlede sig i Montana-territoret omkring Little Big Horn uden at tage det så tungt, at traktaterne faktisk overlod det område til crow-stammen, og så hen til Sitting Bull og Crazy Horse som ledere, hvis det kom til nye kampe.

Arbejdsloshedens spøgelse

Bedømmelsen af George Armstrong Custer har siden hans bortgang i 1876 været stærkt svingende fra en helt, der legemliggjorde soldatens bedste dyder - til et inkompetent fjols, der aldrig burde have haft en kommando (5). Billedet, der tegner sig, er af en mand med veludviklet sans for selviscenesættelse. Som officer var han nærmest frygtløs, greb chancen for at afgøre kampen med et dristigt angreb og stolede på, at heldet var med den, der griber chancen.

Borgerkrigen gav Custer muligheder, han forstod at udnytte.

Den døbringende blanding af den nyeste militærteknologi og nye kampformer krævede spektakulære officerer, der ledede ved deres personlige eksempel med deraf følgende ekstremt høje tabstal blandt officerskorpset på begge sider. Kravet om iøjnefaldende og karismatiske ledere, der kunne sejre, var ikke mindst højt i kavaleriet, og Custer leverede varen. På kort tid blev han den næstnyeste generalmajor i den amerikanske hær (6), og hans Michigan Brigade, "The Wolverines", blev snart lige så frygtede i Sydstaterne, som Jeb Stuarts rytteri havde været frygtet i Nordstaterne.

Custers frækkeste forsøg på selviscenesættelse indtraf under forhandlingerne om general Lees overgivelse ved Appomatox, hvor Custer benyttede den våbenhvile, der gik forud for den formelle overgivelse den følgende dag, til at ride op til general Longstreets hovedkvarter og forsøge at bluffe generalen til overgivelse med kravet: "*In the name of general Sheridan I demand the unconditional surrender of this army*". Longstreet bad ham køle af og følge den normale militære procedure, og for en gangs skyld fortrak Custer med uforrettet sag.

Fredsperioden blev en alvorlig skuffelse for Custer. Hans rang som generalmajor var kun midlertidig, og med krigshærens afvikling blev han sat tilbage i rang til oberstløjtnant. Allerede afviklingen af hæren viste, at de egenskaber, der gjorde ham til en eminent krigsleder, ikke var de samme, der krævedes af en leder i fredstid. Custer måtte tage til takke med det nyoprettede 7. Kavaleriregiment og ombytte spændende feltslag med kedsommelig rutine. Han opretholdt mandstugt med jernhård disciplin, som han ikke så nogen grund til selv at underkaste sig, og drakoniske straffe.

Målet var fuldt, da Custer i 1867 red 150 miles på 55 timer fra sin post i Fort Wallace for at besøge sin hustru Elisabeth (Libbie) i Fort Riley uden at bekymre sig overdrevent om, hvorvidt de medlemmer af eskorten, der sakkede agterud, mødte ophidsede indianere.

Rasende overordnede så eskapaden som desertering og det fra en mand, der lod desertører skyde på stedet, hvorfor de suspenderede Custer for et år. Custers gamle foresatte, general Sherman, havde imidlertid brug for aggressive officerer til at bringe krigen til indianerne, ligesom Sherman havde bragt krigen til syd-staterne under Borgerkrigen, hvorfor han ophævede dommen. Custer levede op til Shermans tillid ved at tilintetgøre Black Kettles lejr ved Washita. Imidlertid kom krigere fra nærliggende lejre til undsætning, så 7. kavaleri måtte forlade slagmarken så hurtigt, at Custers spydspids under major Elliott og 19 frivillige blev afskåret og udsløttet.

1874 anførte Custer en ekspedition i Black Hills, officielt for at finde det bedste sted at anlægge en station til at holde øje med lakotaerne. Custer meddelte dramatisk pressen og dermed interesserede guldgravere og en anstrengt amerikansk økonomi, at Black Hills rummede rige guldejer. Hæren var ude af stand til at holde guldgravere ude, hvorfor regeringen tilbød lakotaerne at købe Black Hills. Indianerne nægtede at sælge, og regeringen udstedte et ultimatum, alle indianere, der ikke fra årsskiftet 1875/76 befandt sig inden for reservaterne, ville blive betragtet som fjendtlige og behandlet derefter, ligesom man forbød handelsmændene i reservaterne at udlevere/sælge mere ammunition til indianerne. En kaotisk administration fremkaldte nærmest hungersnød i lakotaereservatet, hvad der fik endnu flere til at forlade reservatet. Ved årsskiftet kunne Krigsministeriet konstatere, at selv om hovedparten af lakotaerne og cheyennerne befandt sig inden for reservatgrænser, så var det inde på det område, regeringen havde tiltænkt sine allierede crow-stammen, så den kommende kampagne blev lige så meget fort for at generobre crow-indianernes reservat fra lakotaerne som for at få lakotaerne til at sælge Black Hills.

Ministeriet lagde en overordnet plan, hvor tre militærkolonner skulle støde frem mod Little Big Horn, hvor man antog, indianerne havde samlet sig. General Crook kom frisk fra sin sejr over apacherne sydfra med 1.200 mand, mens to kolonner nordfra skulle forene sig og gå sydpå. Mange, ikke mindst Custer selv, så Custer som det indlysende valg, når lederposten for den nordlige kolonne skulle besættes.

I januar 1876 var Custer i Washington, hvor han vidnede imod sin foresatte, krigsminister William Belknap, for en senatskomite, der undersøgte påstandene om korruption i administrationen af reservaterne. Belknap afviste beskyldningerne som rygter, men sagen skadede hans position så meget, at han siden måtte træde tilbage, ligesom Custers udsagn havde trukket præsident Grants bror ind i sagen (7). Præsidenten var rasende og fratog midlertidigt Custer hans kommando. General Terry blev udnævnt til leder af Montana-kolonnen. Det var kun ved hans gamle venner, Sheridans, Shermans og Terrys mellemkomst, at Custer fik sin post som regimentschef tilbage, da kavaleriet begav sig ud til det, alle anså for det sidste store indianerfelttog.

En af myterne om Little Big Horn er, at Custer regnede med, at en sejr kunne bringe ham

i stilling som præsidentkandidat. Hertil må siges, at indianerproblemet berørte for få vælgere så meget, at de ville belønne sejrherren med præsidentposten, desuden havde Grants regering givet vælgerne berettiget tvivl om, hvorvidt en militær karriere var det bedste udgangspunkt for at være en god præsident? Derimod vidste Custer, at hans fortsatte karriere afhang af, at han udmærkede sig. Blev han manden, der i offentlighedens øjne havde jaget Sitting Bull og Crazy Horse ind i reservatet og sørget for, at de blev der, kunne Grant næppe slippe godt fra at afskedige ham, men måtte sikre ham en retrætepost med en vis position og indtægt.

En overlegen plan forudsætter fjenden følger dine regler

Krigsministeriet mobiliserede tre kolonner sammensat af kavaleri, infanteri, indianske spejdere og frivillige og enkelte Gatling guns, ligesom hver kolonne havde sit eget træ. Den stærkeste kolonne var general Crooks Plattekolonne, der skulle støde frem sydfra. Nordfra skulle Montanakolonnen gå østpå fra Fort Ellis under ledelse af oberst Gibbon med 450 mand. De skulle forene sig med Dakota-kolonnen, der kom østfra og talte 925 mand under ledelse af general Terry. De to kolonner skulle så gå sammen og rykke sydpå, så indianerne blev fanget i en knibtang mellem Crook og Terry. Terry var en erfarne veteran fra Borgerkrigen, men det var hans første kampagne mod indianerne, og han havde ikke set aktiv tjeneste de seneste 11 år, så Custer ville i realiteten være kolonnens mest erfarne officer. Hver kolonne var sammensat, så den på egen hånd kunne klare den modstand, indianerne måtte byde, forudsat Krigsministeriets beregninger om indianernes styrke var rigtige.

Krigsministeriet anslog, at der var mellem 400-800 fjendtlige krigere med familier på fri fod i Little Big Horn området, og ministeriets og kolonnechefernes største bekymring var, at indianerne skulle sprede sig i små grupper, da det ville koste lige meget i tid og udgifter at indfange. Derfor gik planen ud på, at kolonnerne skulle drive det størst mulige antal indianere foran sig, til de allesammen var presset sammen omkring Little Big Horn og kunne pågribes eller tvinges til en ødelæggende kamp. Det store problem var, at tallet 4-800 nok passede, når det gjaldt antallet af indianere, der overvintrede uden for reservaterne, men at man overså det store antal, der tilbragte vinteren i reservaterne og så forlod dem om foråret, ligesom den truende hungersnød og krigsryterne havde fået mange til at søge til Sitting Bull. Mere realistiske vurderinger tyder på, at der snarere var 2.000 krigere, hvoraf mindst 200 havde topmoderne rifler, mens et tilsvarende antal havde et arsenal, der omfattede 41 forskellige slags skydevåben med ammunition. De øvrige var ikke ligefrem våbenløse.

Planen virkede alt for godt, da det faktisk lykkedes at presse lakotaerne og cheyennerne sammen i det, der formentlig har været den største indianerlejr på prærierne nogensinde.

Ingen i ministeriet eller kavaleriet lod til at være bekymrede for, at indianerne nu kunne være talmæssigt overlegne og desperate. Den største bekymring var som sagt, at lakotaerne opdagede, hvad der var på vej og fik mulighed for at slippe væk, hvorfor hovedprioriteten var at afskære dem enhver flugtvej inden kampen, mens netop flugtvejen op i bjergene var det, der havde sikret Mackenzie den forholdsvis ublodige, men effektive afgørelse i Palo Duro Canyon.

Hærens erfaring med prairieindianerne havde hidtil været, at indianerne under ingen omstændigheder ville tage et regulært slag, men tage flugten. Højest ville de mande sig op til at forsvare en lejr længe nok til at kvinder og børn kunne undslippe. Fettermann-nederlaget blev set som undtagelsen, der bekræftede reglen. Desuden havde Fettermanns styrke talt 80 mand, mens hæren i 1876 rykkede frem med hele regimenter. Hærens kampmetoder var bygget op på, at indianerne ville kæmpe, som de altid havde gjort, og Custer disponerede efter dette synspunkt.

Lakotaerne på deres side var motiverede. Det kan ikke udelukkes, at undslupne comancher havde fortalt dem om Palo Duro Canyon,

så de vidste, at tabet af hovedlejren var uoprettelig. Sitting Bull havde gennemgået en voldsom selvfortur og haft sit berømte drømmesyne "Hvide soldater falder på hovedet ned i lejren", hvilket betød, at de soldater, der angreb lejren, ville blive dræbt. Da enhver lakota af erfaring stolede på visioner, var den naturligste reaktion for enhver kriger, der hørte, at soldaterne nærmede sig, at skynde sig ud og gøre det af med dem, inden de stak af! Indianerne havde haft heldet med sig under småkampe med Gibbons kolonne. Lakotaerne vidste, at hæren var ude efter dem, men selv om alle forventede et stort slag, lader det ikke til, at man har øget bevogtningen af lejren ved Little Big Horn. Samtidig sikrede den stadige tilvandring af nye familier, at man var orienteret om, hvad der skete i området.

Ældre forskning har hævdet, at Custer red ind i en veltillægt fælde ved Little Big Horn, hvor Sitting Bull på forhånd havde planlagt at lokke Custer frem med en tilsyneladende ubeskyttet lejr for først at lade Reno og siden Custer falde i baghold, idet Custer blev omringet i en gigantisk knibgangsmanøvre anført af Gall og Crazy Horse. En sådan plan gjorde åbenbart nederlaget mere acceptabelt, men for-

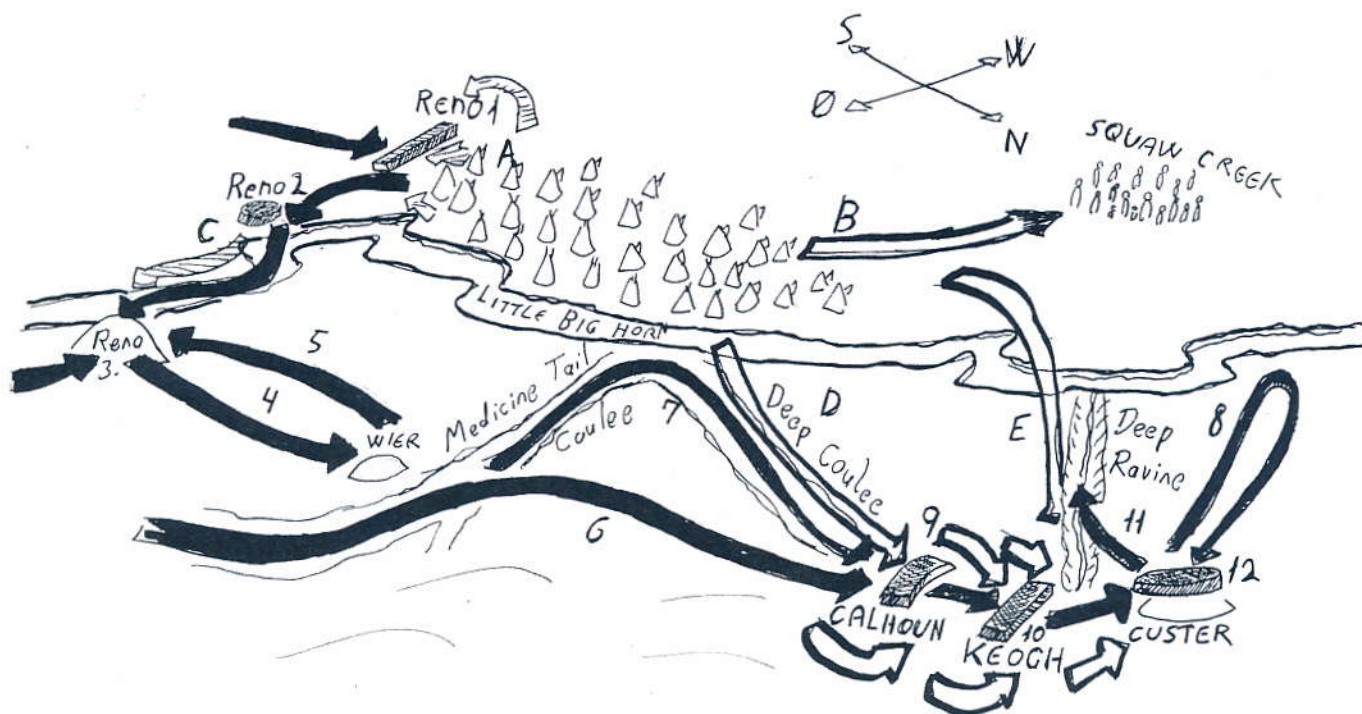
udsætter en grad af kommando, der var prairieindianerne fremmed.

I 1983 blev slagmarken hærget af en prairiebrand, som inspirerede til en minutios undersøgelse med metaldetektorer. Fund af patronhylstre gør det muligt at rekonstruere de enkelte gruppers bevægelse på slagmarken, og dette mønster antyder, at lakotaerne i stedet for at lægge sig i udspekulerede baghold først slog Reno tilbage og derefter vendte sig mod Custer.

Custer på sporet eller snarere sporene

Kampagnen begyndte uheldigt for Custer. Den 29. maj foretog han på eget initiativ en rekognoscering med 4 af kolonnens 12 kompagnier. General Terry gav ham en reprimande, da det ikke var kolonnens mest kampvante officers opgave at fjerne sig. Det er uvist, om det var fordi han foretrak at have Custer i sin nærhed eller for at straffe ham, at Terry 10. juni lod major Reno foretage en ny rekognoscering med 6 kompagnier. Da Reno ikke fandt spor af indianere, valgte han at forlænge sit togt og var borte til 19. juni. Derimod til gengæld fandt han en forladt lejr-plads, der havde talt 400 teepeer, og spor, der tydede på, at ville man

LITTLE BIG HORN

Håndtegnet kort med Panzeris tidsangivelser:

1. Reno angriber lakotalejren, afbryder angreb og damper skyttekæde kl. 15.15. 2. Reno trækker sig tilbage til hund ved floden kl. 15.30. 3. Reno flygter ad floden til Reno Hill 15.55-16.10. 4. Wier forsøger at nå Custers stilling 17.20. 5. Wier og Benteen trækker sig hurtigt tilbage til Reno Hill 18.00. 6. Custer sender venstre flanke under Yates ned for at lokalisere muligt vadested 16.00, fortsætter selv langs højderyggen. 7. Yates rekognoscerer og slutter sig til hovedstyrken igen 16.30. 8. Yates og Custer rekognoscerer efter nyt vadested, mens Calhoun og Keogh går i stilling for at sikre kontakten bagud 16.40. Custer trækker sig tilbage til Last Stand Hill 16.55. 9. Gall, Lame White Man og Crazy Horse angriber gennem Deep Coulee og Deep Ravine o. 17.10, 17.20 nedkæmpes Calhouns position. 10. Minutter senere får Keoghs styrke samme omgang. 11. E-kompagniet forsøger et udbrud mod floden, men udslettes o. 17.30. 12. De sidste overlevende af Custers styrke nedkæmpet o. 17.30.

A Ophidsede lakotaer under Gall driver Reno tilbage. B Kvinder og børn evakuerer lejren o. 15.30-16.00. C Indianerne forvandler Renos „retræte“ til et dødsridt 15.55-16.10. D o. 17.00 lakotaer og cheyenner under Gall, Crazy Horse og Lame White Man angriber Custers positioner.

træffe lakotaerne, skulle man kigge ved Little Big Horn. Reno fik kun utak ved sin tilbagekomst. Terry brød sig ikke om underordnede, der rekognoscerede på eget initiativ, og Custer folte, at Reno havde forsøgt at hugge hans rolle. Ingen af de tre skænkede det øjensynligt en tanke, at indvænerne i de 400 teepeer måtte være indianere, der var på vej ind i området og dermed ikke med i det oprindelige overslag over antallet af lakotaer.

Den 21. juni forenedes Montanakolonnen og Dakotakolonnen, og Terry overtog kommandoen, da Gibbons helbred svigtede. Hverken Terry, Custer eller Gibbon anede, at kampagnens stærkeste kolonne, Crooks Platte-kolonnen, var sat ud af spillet efter en kamp mod Crazy Horse ved Rosebud 17. juni. Stik mod sædvane angreb indianerne angriberne langt fra hovedlejren. Crook, der troede at modstanden betød, han havde overrasket Sitting Bulls lejr, spredte sine styrker for at finde og storme den ikke-eksisterende lejr, inden kvinder og børn slap væk. De spredte enheder kom under hårde angreb, og Crook hævdede, at hensynet til hans sårede, et stort tab af heste og det voldsomme svind i ammunitionen *"tvang ham til at afbryde sin rekognoscering"* og trække sig ud af området for at afvente forstærkning, idet han overså, at krigsplanen tildelte ham en mere aktiv rolle end at rekognoscere. Den ene halvdel af knibtangens var nu borte, mens den anden halvdel ufortrødent drog videre.

Terry og Custer var ramt af logistiske problemer. Skulle man opspore indianerne, inden de spredte sig, måtte man slå til med en flyvende kolonne og efterlade hovedparten af trænet i et fast depot, hvorfor 5 af de 12 infanterikompanier og 300 kavalerister blev afgivet til at bevogte depotet. Terry og Custer valgte at fastholde initiativet med en knibtangsmånevne,

Chief Crazy Horse.

Parate til at skabe Custer et historisk eftermæle.

hvor en mobil styrke under Custer skulle gå øst om Little Big Horn området, sikre sig, at alle lakotaer nu også var jaget derind, hvorefter Custer skulle svinge nordpå og presse lakotaerne op mod Terrys langsommere kolonne, der rykkede frem fra nord. Terry overlod Custer 7. Kavaleri, hovedparten af de indianske spejdere og de to berømte scouts Mitch Boyer og George Herendeen, hvilket sikrede Custer et solidt lokalkendskab, men efterlod Terry uden kompetente guider, hvad der blev katastrofalt for knibtangsmånevnen. Custer fik også overladt et træ på 175 muldyr og kasserede rideheste med 15 dages forsyninger. Terry gav Custer ordre om at lokalisere indianerlejrene og sikre, at ingen slap bort, især skulle han sikre sig, at han var kommet syd for alle lejrene, inden han vendte og pressede dem nordpå. Dog gav Terry ham reelt frie hænder med en erklæring om, at han *"har for stor tillid til Deres iver, energi og kompetence til at pålægge Dem for detaljerede ordrer, der kunne forstyrre Deres dispositioner, når De kommer i kontakt med fjenden."* og den 22. juni drog Custer ud på sin sidste kommando.

Det har siden været uklart, hvordan Terry og Custer havde tænkt sig udførelsen af de to dele af knibtangens, Custers mobile kolonne og Terrys langsomme kolonne skulle samarbejde, uden lakotaerne opdagede, hvad der var i gære og fortrak? Uden guider opdagede Terry og Gibbon, at den på kortet korteste vej til Little Big Horn, også var den mest ufremkommelige, hvorfor deres kolonne kom håbløst bagefter tidsplanen. Custer har været under et voldsomt pres. Han vidste, at kun en sejr, der tydeligt stod Custer på, kunne redde hans militære karriere, og hvis lakotaerne slap ud af fælden og man måtte til en langsommelig klapjagt på smågrupper, ville Grant og Belknap næppe være i tvivl om, hvem der var ansvarlig for miseren. Custers officerer vidste, noget var galt, for ved det

improviserede stabsmøde havde han ligefrem været høflig!

Optakten

Custer gennemførte med guidernes hjælp en hurtig march, og fandt snart det spor. Reno havde opdaget. Det ledte mod Little Big Horn. Custer valgte at fortolke sporet sådan, at alle lakotaer i området var trukket mod Little Big Horn, hvorfor han valgte at se bort fra ordren om at rekognoscere yderlige sydpå efter flere lejre, men gik mod den formodede lejr uden hensyn til, at sporene robode, man faktisk var på vej mod den største lejr, prærien havde set. Yderligere spor blev trods guidernes og spejdernes advarsler om, at der var langt flere lakotaer, end Custer havde kugler, blev ignoreret. *"Custer bekymrede sig ikke om antal, hans eneste frygt var, at indianerne slap væk."* (Panzeri s.49).

Om morgenen 25. juni var 7. Kavaleri forskriftsmæssigt inddelt i fire delinger eller bataljoner: 2 bataljoner på hver 3 kompagnier under henholdsvis major Reno og kaptajn Benteen, og en bataljon på 5 kompagnier eller 221 mand under Custer selv. Hertil kommer trænkolonnen på 175 mand med forsyninger og ekstra ammunition. Custer var ikke klar over lejrens størrelse, men han havde en klar fornemmelse af, at man var så tæt på, at indianerne snart ville opdage hans tilstedeværelse og sprede sig, hvorfor han måtte satse på en hurtig fremrykning. Custers fornemmelse af, at tiden var ved at løbe ud, blev styrket af, at man snart så indianere på flugt i horisonten. Ironisk nok var disse indianere næppe spejdere, men efternølere fra reservatet, arapahoer under ledelse af høvding Waterman og cheyenner under Little Wolf. Da Waterman og hans gruppe ankom i lejren ved slagets begyndelse, var de tæt på at blive antaget for at være Custers crowindianere, der prøvede at bluffe sig igennem, og såvel Waterman som Little Wolf, havde nogle lidt for spændende minutter, inden besindige folk fik overbevist krigerne om de nyankomnes identitet og gode hensigter. De indianske kilder tyder på, at Custer faktisk fik overrasket lejren.

Stillet over for faren for, at lakotaerne som forventet spredte sig, valgte Custer at angribe, men i stedet for at sætte alt på et bræt, spredte han sin styrke for at opfylde flest mulige opgaver. Det har undret alle, ikke mindst Benteen, at Custer sendte Benteens bataljon på 115 mand ud for at spejde efter flere mulige indianerlejre syd for Little Big Horn. Da Benteen var ledsaget af Custers betroede mand løjtnant Weir, har der næppe været tale om en selvmordsmission eller forsøg på at holde Benteen væk fra sejren. Custer var jo rent faktisk pålagt at sikre sig, at alle indianere var indkredset, inden han rykkede mod Little Big Horn. Major Renos bataljon (140 mand og 30 crowspejdere) fik også sin opgave, nemlig at angribe den formodede indianerlejr østfra og sikre sig indianernes ponyer, mens Custer med hovedstyrken ville angribe selve lejren nordfra, pågribe kvinder og børn og tvinge lakotaerne til overgivelse.

Reno følger reglerne, men det gør lakotaerne ikke

Major Reno angreb forskriftsmæssigt med to kompagnier i linje og et i reserve, men i stedet for at flygte myldrede krigerne ud for at vinde den sejr, de var stillet i udsigt. Reno så, et angreb ind i lejren var selvmord og lod sine folk sidde af og danne reglementeret skyttekæde med 5 yards mellem hver skytte. Det betød, at hver fjerde mand måtte holde sin og sine tre

kammeraters heste, så ildkraften blev reduceret, og Renos folk besad ikke den tilstrækkelige rutine eller kamperfaring. Custers indianske spejdere blev drevet væk fra ponyhjorden, der simpelthen var for stor til at de kunne andet end negle enkelte dyr. Vrede lakotakrigere, der havde fundet deres dyr, begyndte at omgå skyttekædens ene flanke, så Reno måtte falde tilbage til lundene ved floden. Alle kilder antyder, at Reno gik i panik; da spejdernes anfører, Bloody Knife, fik hovedet sprængt af et skud, oversprøjet med blod og hjernemasse, mente Reno, han også selv var ramt og efter en række modstridende ordrer om at bryde ud og at blive og kæmpe, svang han sig til hest med råbet "Alle, der vil overleve, følg mig." og red mod floden. Belejrerne må have været overbeviste om, at Sitting Bulls magi overvandt langknivene, da de så den hovedløse flugt ud fra skoven, indianerne optog forfølgelsen, der formede sig som en bøffeljagt med Renos arme soldater som bøflerne, så forfølgerne havde rig lejlighed til at praktisere de mere sportslige sider af kampen: "Vi var så mange med i angrebet, at det næsten ikke var nødvendigt at skyde. At vælte soldaterne af hestene og få dem ned under hestenes hove var mere end nok." (Black Elk s. 100). 13-årige Black Elk fortæller: "Der lå en soldat, han bevægede sig. En lakota red op på siden af mig og råbte: "Spring af, knægt og skalper ham." Jeg sprang af og gjorde, som jeg havde fået besked om at gøre.

Hans hår var meget kort og min kniv var slov. Han skar en grimasse. Så skod jeg ham gennem hovedet, og så fik jeg min skalp." (Black Elk s. 98).

Reno mistede 40 af sine mænd, mens en snes blev afskåret, men overlevede ved at gemme sig, mens samtlige overlevende crow-indianere mente, de havde opfyldt deres kontrakt med hæren og sørgede for at komme væk. De overlevende søgte op på det højedrag, der siden hed Reno Hill.

I mellemtiden mente Benteen og Wier, at der næppe var nogle indianere syd for Little Big Horn, hvorfor de satte kurs mod Little Big Horn. Undervejs mødte de to kurerer fra Custer, først sergent Kanipe med besked til trænet om at sætte tempoet op, sergenten fortalte, at nu sad indianerne i saksen, mens man horte skudsølver fra Renos bataljon; og siden kom hornblæser Giovanni Martini med den berømte depeche til Benteen: "Benteen, come on, big village, be quick, bring packs, PS Bring packs." Da trænet var et godt stykke bagude, var ordren selvmodsigende, men Benteen valgte at rykke hurtigt frem med sin bataljon. Benteens mænd var begejstrede, da de så lige kunne nå med til det sidste store indianerslag og Custers sejr. Den hurtige fremrykning fik Renos forfølgere til at afstå fra at storme hans position.

Benteens ankomst 16.20 reddede Reno (tidsangivelserne er fra Panzeri og må stå for hans regning). Det store debateme om Little

CUSTER'S LAST STAND

Det traditionelle billede af slutkampen, sponsoreret af oljefirmaet Anheuser-Busch. Bemærk især de to hvide renegades (sydstatsfanatikere?), der gør klar til at skyde Custer på sikker afstand, modsat indianerne, der har pli nok til at gå hen og blive hugget ned af generalens sabel.

Big Horn har været, om Reno og Benteen nu kunne have slået sig igennem og reddet Custer? Renos afdeling var i kaos, og majoren var ikke til større hjælp.

Reno, der i kraft af sin rang havde kommandoen, absenterede sig for at anføre en patrulje, der skulle finde en af hans venners lig og overlod det til Benteen at få overblik over situationen, organisere et forsvar og reorganisere Renos mishandlede bataljon. Wier krævede, man rykkede Custer til undsætning og rykkede på eget initiativ med sit kompagni i retning af skydningen 16.50. 17.12 var trænet så tæt på Reno Hill, at Benteen fulgte Wier. Wier nåede en position 3 miles fra Custers position 17.20 og kunne skimte "en stor mængde indianere, der red frem og tilbage og skod mod noget, der lå i græsset."

Optimistiske soldater mente, det nok var Custer på vej nordpå for at forene sig med Terry, men snart sørgede lakotaer for, at Wier og Benteen var på vej tilbage til Reno Hill langt hurtigere, end de var rykket frem.

Det lykkedes Benteen at organisere et effektivt forsvar af Reno Hill, hvor de belejrede fra skyttehuller holdt fjenden stangen den følgende dag.

Om eftermiddagen forlod indianerne området, og den følgende dag nåede Terry og Gibbon frem og "undsatte" resterne af 7. Kavaleri.

Custers sidste kamp

Custer var med hovedstyrken rykket nord om indianerlejren over højdedragene. Kl. 15.20 blev

Og så er der pay-back time!

han klar over lejrens omfang, samtidig med at han kunne se, at Renos styrke var i ildkamp. Kvinder og børn strømede ud af lejren, men Custer så, han havde for få folk med sig. Omkring kl. 16 nåede hans yngre bror, Boston Custer, frem fra trænet, mens spejderen Mitch Boyer og den unge crowindianer Curley bragte besked, at Reno var drevet tilbage til floden og belejret. Custer fortolkede meldingerne sådan, at Reno bandt fjendens hovedstyrke, og at vejen bagud til Benteen og trænet var fri.

Custer havde indtil nu haft initiativet, men stillet over for så stor en lejr, besluttede han at vente på forstærkning og sendte Giovanni Martini med den berømte depeche til Benteen og fortsatte sin rekognoscering. To kompagnier blev sendt ned mod lejren, ikke for at angribe, men for at lokalisere et muligt vade-sted og måske lette presset mod Renos styrke, men blev hurtigt kaldt tilbage til hovedstyrken.

Custer trak hovedstyrken op på det højdedrag, der siden har heddet Battle Ridge, og lod sin højrefløj tage opstilling, så de kontrollerede den vej, hvor Benteen ville komme. L-kompagniet under Calhoun tog opstilling i skyttekæde med kompagnierne C og I i reserve under Keogh, mens Custer med sin stab og højre fløj under Yates rekognoscerede yderligere for at finde, hvor flygtningene trak hen, og hvor der var egnede vadesteder. Custers styrke var nu delt i tre enheder, Calhouns, Keoghs og Custers egen, der befandt sig lidt under en mile fra de to andre enheder, der på deres side var adskilt af 600 yards. Indtil nu havde Custers kompagnier kun været i kamp med enkelte krigere, der havde taget flugten.

Rygtet om, at endnu en stor styrke hvide soldater luskede rundt, havde nået de indianere, der havde slået Reno tilbage, for slet ikke at tale om alle de krigere, der først nu var nået frem til kamppladsen og blevet mødt med "I kom for sent,

det er overstået." Nu hørte de, at der var flere fjender, hvorfor alle skyndte sig ud for at møde dem, krydsede floden og gik til angreb.

Calhouns kompagni blev angrebet først. Angriberne søgte at omringe hans skyttekæde, og Keogh lod et kompagni rykke til undsætning, men angriberne gav kompagniet sådan en velkomst, at de overlevende blev kastet tilbage på det kompagni, de skulle undsætte, skyttekæden kom i uorden, og vrede lakotaer og cheyenner benyttede sig af chancen og løb Calhouns position over ende. Enkelte ryttere undslap til Keoghs position 600 yards borte, men forfølgerne skyllede også ind over Keoghs stilling og udslettede den. Klokkeren var nu 17.20.

Custers stilling fik etableret en skyttekæde, men de stod over for en 15-dobbelt overmagt, hvoraf mange havde sikret sig geværer og revolvere fra de faldne kavalerister. En gruppe kavalerister, der stadig havde heste, forsøgte at bryde ud, men blev drevet ned i kløften Deep Ravine og nedkæmpet. Minutter efter søgte endnu et dusin til fods at følge dem, men mødte samme skæbne, hvorefter Custers stilling blev løbet over ende o. 17.30. (8)

Nyheden om Custers nederlag indtraf, netop som USA gjorde sig rede til at fejre 100-året for Uafhængighedserklæringen, og en rasende og ydmyget nation krævede hævn, hvorfor der for en gangs skyld ikke var tilbageholdenhed i bevillingerne til hæren (9). Crook forsøgte uden held at indkredse indianerne, hvorfor Mackenzie og Miles blev tilkaldt, og snart var prairieindianerne på vej mod reserverne, hvor man denne gang sikrede sig heste og våben ved indgangen, eller på vej over grænsen til eksil i Canada, mens de ventede på, amerikanerne kølede så meget af, at man kunne overgive sig.

Skal man bedømme Custers dispositioner, virker det, som om han gable for højt i håb om at levere en sejr, der overgik Mackenzies aktion ved Palo Duro Canyon og dermed redde sin karriere.

Havde Custer ligesom Mackenzie samlet sig om et mål: ødelægge indianernes evne til at kæmpe videre ved at erobre/udslette ponyhørdene og brænde lejren og forsyningerne, havde han haft en rimelig chance med et overraskelsesangreb med sin samlede styrke,

Og på et eller andet tidspunkt fik Crazy Horse tid til at gå til fotografen (Laramie 1872). Billedet betragtes som autentisk.

General Custer. Her i 28 mm.
Warganes Foundry.

men da han delte sine enheder for både at erobre ponyerne, pågribe kvinder og børn og sikre, at man ikke havde overset nogle lejre, overlod han initiativet til en talmæssigt overlegen, velbevæbnet fjende, der kunne bruge terrænet og stik mod forventning var motiveret til at angribe.

Skal man give et bud på, hvorfor lakotaerne vandt, må svaret på den ene side være, at ledere som Sitting Bull og Crazy Horse formåede at modificere den indianske taktik, så lakotaerne

i stedet for at stikke af tværtimod gik til angreb og udnyttede deres talmæssige overlegenhed og kendskab til terrænet, mens Custer fulgte en taktik, der forudsatte, at indianerne opførte sig, som de altid havde gjort før; og på den anden side, at Krigsministeriets plan var alt for effektiv: der var simpelthen for mange indianere ved Little Big Horn, til at de forhåndenværende styrker kunne overvinde dem.

Noter:

1. Kvinder og børn var det foretrukne bytte, men også teenagedrenge kunne blive skånet, hvad enten det skyldtes, sejrherren fandt, de havde vist sig tapre, eller de så ud til at kunne arbejde eller man blot fandt det morsomt at have en ung kriger at sætte i arbejde. En fange kunne redde livet, hvis en squaw valgte ham som mage.
2. Shamanerne søgte også at neutralisere blegansigternes sportslige kampmetoder. Således rettede shamanen Isee i 1857 en magi mod oberst Sumners tropper, der skulle gøre hans soldaters skud virkningsløse. Til lakotaernes rædsel beordrede Sumner sit regiment til at trække sablerne og gennemførte indianerkrigenes eneste sabelangreb. Lakotaerne flygtede for livet. Quanah Parker havde tilsvarende dårlige erfaringer, da shamanen Isa-tai hævdede at neutralisere bøffeljægerens kugler ved Adobe Walls. Mere held havde Quanah Parker med at koordinere sine folks angreb med hornsignaler, da en amerikansk hornblæser, der var deserteret, havde sluttet sig til hans krigerskare.

3. Sherman opsummerede sine erfaringer med Texas med ordene: "Ejede jeg Texas og Helvede, ville jeg leje Texas ud og selv bo i Helvede", hvortil en texansk avis svarede, at "enhver burde bo, hvor han folte sig hjemme".

4. Quanah Parker blev også accepteret som en lederskikkelse af den hvide befolkning. Det var, da han under et besøg hos sine hvide bedsteforældre lå syg, at en mexicansk shaman helbredte ham med peyote, der derefter fik sin popularitet blandt de nordamerikanske indianere.

5. Hårdst er dommen i Wordsworth: "Custer's Last Stand... precipitated by the idiot conceit of one of the worst commanding officers ever to mishandle a regiment... even as a blunderer Custer does not rate very high." (Wordsworth Dictionary of Military Biography, 1997 isbn 1-85326-399-0).

6. Custer var med sine 25 år nok den yngste generalmajor, men ikke den yngste i general-klassen, da der var yngre brigadier generals i Nordstatshæren. Den yngste var den populære og effektive Galusha Penypacker, hvis soldater kom med mange muntre kommentarer om, at burcaukraterne i Washington ikke turde lade knægten få stemmeret, men intet havde imod at betro ham at føre en brigade i kamp.

7. Grant sad som præsident 1869-77. Grant var personligt hæderlig, men desværre så hans familie og venner eventuelle frynsegoder som nationens fortjente tak for Grants indsats under Borgerkrigen, hvorfor de benyttede sig af situationen.

8. Spørgsmålet om, hvorvidt der var overlevende fra Custers sidste kamp, forblev længe åbent. Af en eller anden grund opfattede man hverken Kanipe, Giovanni Martini eller Curley som egnede kandidater. Det lykkedes en historiker at identificere 70 mænd, der hver for sig gjorde krav på at være den eneste overlevende! Pressen bidrog til ryterne om overlevende: allerede i august og septembernumrene af drengemagasinet Boys of New York præsenterede forfatteren St. George Rathbone: "Custers last Shot, or the Boy Trailer of the Little Horn" (Langelier s. 18), hvor helten, en hvid dreng, oplever og overlever slaget, uden Rathbone fandt grund til at oplyse om, at der var tale om en fiktiv hovedperson.

9. At stemme mod militærudgifterne var mindst politisk selvmord, da vrede karikaturtegnere afbildede de spareivrige blive gratuleret af en blodtilsolet Sitting Bull og maskerede sydstatsfolk.

Litteratur:

- Richard Hook: *Warriors of the Little Big Horn 1876*, Osprey 2004, isbn 1 84176 666 6
- Jaxon: *Blood on the Moon*, Last Gasp Publishing, Berkeley 1978
- Robert Paul Jordan: *Ghosts on the Little Big Horn*, National Geographic vol. 170, no. 6, december 1986
- Philip Katcher: *US Cavalry on the Plains*, Osprey, London 1993 (US Cavalry)
- John P. Langellier: *Custer: the man, the myth and the movies*, Mechanicsburg 2000, isbn 0 8117-3201-1 (Langellier)
- Thomas B. Marquis: *Greasy Grass*, Hernov 1992, isbn 87-590-2204-3
- Douglas Meed: *Comanche 1800-1874*, Osprey 2003 isbn 1 84176 587 2
- John G. Neihardt: *Black Elk taler*, Hernov 1961
- Peter Panzeri: *Warfare on the Great Plains*, 1998, internetartikel.
- Peter Panzeri: *Little Big Horn 1876*, Osprey 1995, isbn 1 85532 458 x (Panzeri)

De virkelige rester af en legende.

Fransk tromme fra revolutionstiden

Et trofæ tabt og genfundet

af Ivan M.C.S. Elsmark

I tidligere tiders hære spillede trommen¹ en afgørende rolle, både som et kommunikationsmiddel og som et yndet musikinstrument, der ved sine martialske rytmer anslog marchtempoet og opildnede soldaterne i kamp.

Trommerne var uundværlige, og til deres lyd marcherede den franske hær fra sejr til sejr. Philippe de Séguire omtaler i sine memoirer², at under 1805 felttoget, da de af marskal Mortiers hårdt trængte tropper uførtrodt foretog et modangreb mod de russiske styrker, var alle trommerne blevet ødelagte, så soldaterne måtte slå takten på jerngryder!

Desværre eksisterer der idag kun få af de franske malede trætrommer fra revolutionstiden; de fleste blev ødelagte ved brugen i felten

og tidens tand. Selv kender jeg kun en velbevaret tromme, der har tilhørt den 16. halvbrigade linieinfanteri, udstillet på det franske Armémuseum i Paris, og to originale trommer i Musée de l'Empérie, Salon de Provence. Derudover er der ikke mange eksemplarer tilbage med de festligt malede dekorationer.

Det er derfor et betydeligt fund, at en yderst velbevaret trætromme er dukket op i Schweiz, hvor den fornyligt har været udstillet i en kort periode³. Det drejer sig om en tromme fra ca. 1795-98, - oprindeligt fra den 65. *demi-brigade de ligne* og overgået til den 70. halvbrigade, - som efter at have været gemt og glemt i over 200 år, nu er genfundet og vækket af sin Tornerosesøvn. (se farvebilledet på midtersiderne.)

Halvbrigaden tilhørte Reservehæren, som i 1800 under Bonaparte skulle overskride Alperne og angribe de Østrigske styrker og føre til sejren ved Marengo. Hæren var marcheret fra Dijon, gennem de Schweiziske cantonstater, for derpå at overskride Alperne ved Saint-Bernardpasset.

Under Revolutionen var mange unge trådt ind i hæren, nogle af patriotiske grunde eller af eventyrlyst, mange andre simpelthen af fattigdom og nød i et samfund, hvis traditionelle struktur var i fuld opløsning. Militærtjenesten var hård med lange marcher, sult og utilstrækkelig mundering, men fattige landbørn var ikke bedre vant hjemmefra, hvor de tidligt blev udsat for strengt arbejde under ublide forhold. Regimentet gav dem en social ramme, kammeratskab og et mål i livet, som de ikke tidligere havde kendt. Den åbnede også vejen for en karriere for personer med mod og udholdenhed,

Franske tambourer fra revolutionstiden. Efter tegning af L. Sergeant.

Lidt besynderligt med alle disse drenge-tambourer, som ses overalt, hvor specielt kunstnere fra den sidste halvdel af det 19. århundrede gengiver historiske scener fra militærlivet. Det er et fænomen, der synes at starte med revolutionstiden, men man skal huske, at værnepligten tidligst begyndte ved det 19. år - og at knægte, i den størrelse der ofte vises, næppe ville kunne overleve ret længe under et felttogets strabadser eller bare magte at slæbe rundt på en tromme. Tidligere krævedes stor kraftige mænd som tambourer, således at de kunne følge deres officer uden større besvær med en tung tromme på en slagmark. Utvivlsomt har der været "regimentsmaskotter", men de har nok været særdeles få.

en mulighed for at avancere til officersgraderne, noget som næsten havde været en umulighed under kongedømmet⁴. Marc Desboeufs⁵ fortæller, at da han i 1800 indtrådte i den 3. halvbrigade, sagde hans chef: *"tag den lille fyr; han bliver en fin soldat"*; sandt nok, han endte sin militære løbebane som kaptajnen.

Trommeslagerne var soldater og må ikke forveksles med de lønnede militærmusikere (*"gagistes"*), som hvert regiment opretholdt til stor bekostning for dets officerskorps. Tambourenes (*"grande batterie"*) marcherede i spidsen af regimentet⁶, og deres udholdenhed under Revolutionen var ofte større end deres musikalske evner. Robert Monnet⁷ nævner således ved bataillonens udmarch fra Gray den 19. oktober 1791: *"8 tambourer åbnede marchen; ... de slog på deres trommer så godt de kunne, og om muligt i takt!"* Selv om deres rolle ikke var ubetydelig har desværre ingen trommeslager nedfældet sine erindringer. Til gengæld har vi flere beretninger fra trompetere; jeg kender i hvert fald fire: Chevillet og Krettly fra kavalleriet, Manière fra artilleriet samt militærmusikeren Girault, der fra 1791 (16 år gammel) til 1810 oplevede Europas landeveje og slagmarker.

Formodentlig er den unge trommeslager (måske blot en dreng) blevet syg og gjort holdt i en af de små landsbyer i kantonen Vaud. Hans videre skæbne er ikke bekendt, deserteret eller omkommet af sygdom eller af de store fysiske anstrengelser ved den lange march; men hans tromme blev på stedet, omhyggeligt nedpakket i en er en tæt lukket kasse, og glemt for omverdenen.

Bjørn Murud

Forfatteren af den efterfølgende artikel, Bjørn Murud, er 40 år og bor i Oslo. Hans interesser gennem mange år har været militær, skydning, madlavning og historie - i tvangfri rækkefølge.

1997. Jeg som second lieutenant ved Norske Jæger Corps sammen med skilopere fra Elverumske Compagnie rundt amusetten, vårt norske regimentsartilleri, en 1 punds kanon i lemonlavett bygget etter de originale tegningene. Her samlet forran Norskeporten i Kastellet/København, et godt sted å være!

Først for nylig er trommen blevet genfundet så velbevaret, som da den blev efterladt i sin tid.

Dette forklarer, hvorfor den er så velkonserveret, som fremgår af det her viste fotografi. Man bemærker den rige bemaling med revolutionstidens symboler: trikoloren, fasces med jakobinerhuen, olivengrene, m.v. På den anden side er der formodentlig devisen⁸, som det ofte var tilfældet, *"liberté, égalité"* (frihed, lighed) omfattet af en egelovskrans eller lignende. Trommen er i privat besiddelse, men man må håbe, at den en dag vil indgå i et museums permanente samling, så den kan studeres og beundres af alle.

Noter

¹ Det var først ca. 1347, at trommer blev indført i den franske hær, betydeligt senere end i de fleste andre europæiske lande.

² Philippe de Ségur: *Un Aide de Camp de Napoleon, 1800 - 1815* (Paris 1894.95)

³ Udstillingen i Genève *"Bonaparte et l'Égypte"*. Den viste tromme havde naturligvis ikke været med i Egyptensfelttoget, men vist som et eksempel på, hvordan infanteritrommerne havde set ud på dette tidspunkt.

⁴ Der var endog en trommeslager, Drapier, fra det 9. lette Infanteriregiment, som i 1805 ved Dürrenstein erobrede en russisk fane.

⁵ *Les Étapes d'un soldat de l'empire*, (Paris 1901)

⁶ Tambourkorpsset bestod i princippet af en tambourmajor (*"tambour-maitre"*), en regiments-tambour (*"tambour-major"*) og regiments-trommeslagere, 2 pr. kompagni.

⁷ *Avec les Volontaires du 1er bataillon de Haute-Saone, 1791-1815*, (Gray 1974)

⁸ Desværre skjult for tilskuerne og kunne ikke oplyses af den tilsynsførende.

Ung trommeslager fra revolutionstiden. Endnu en lilleput! Også hans tromme synes noget lille.

underofficer ved et musketerkompagni (Nordenfieldske Gevorbne Inf. Reg. 1808), regimentsjæger, officer og underofficer ved jægerkorps (Onsøy Compagnie/Søndenfieldske Gevorbne Inf. Reg. 1814) og sidst men ikke mindst skikkelsen som krohvært med eget marketenderi anno 1801.

Bjørn har deltaget aktivt i arrangementer i ind- og udland samt været med til at arrangere forskellige re-enactmentlejre i det høje nord. 1995-1998 var han regionsofficer nordeuropa for European Union for Re-enactment Societies (EURS), et multiperioder forbund. Da det er napoleonstiden, som har hans store interesse, blev EURS byttet ud til fordel for European Napolonic Society (ENS), for hvilket han fra 1998 til 2003 var regionskontakt.

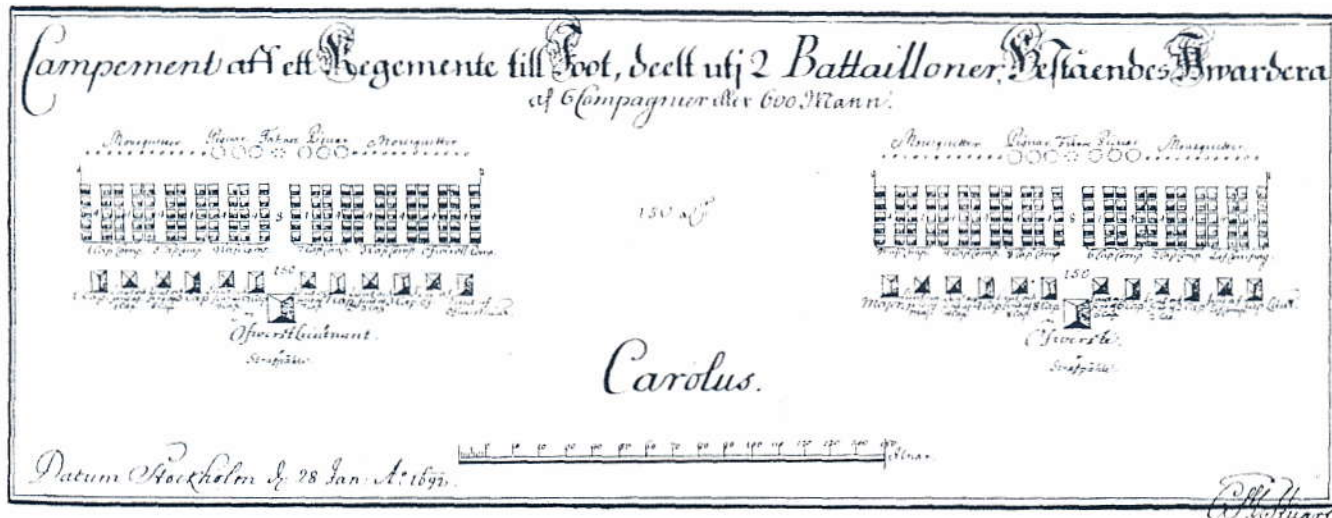
Skulle nogen her i Danmark være interesseret i at genskabe figurer fra den danske hær under napoleonstiden, vil man altid kunne trække på Bjørns store viden om udrustning og uniformer, ikke mindst da det harmer ham stærkt, når han oplever re-enactere spille deres tid og penge på dårligt genskabte eller direkte fejlagtige historiske uniformer og udrustning.

Så hvis nogen går i tanker om at genskabe Danmark i napoleonstiden, så kontakt Bjørn, han har mange erfaringer at ose af og er dertil en venlig og festlig fætter.

Bjørn har e-mail: bjmurud@chello.no

Kort om telt og feltliv i den danske og norske armee i perioden 1788-1815

av Bjørn Murud

Carl XII teltplan 1692. Teltplan for Karolinere 1692.

Som kjent har det militæret til tider tilbragt mye tid ute i felt, både i krig og fred.

Overraskende lite er skrevet om emnet. I denne artikkelen ønsker jeg å fokusere på utrustningen og hvordan denne ble benyttet. Vi ser også litt på, hvordan en Exerceer-Leier for linjefanteriet ble etablert og organisert.

Det var en rekke forskjellige typer leire; exerceerleier, artillerileier, kavallerileier, trenleire, krigsleier, paradeleier m.m. Alt fra store leire beregnet for hele avdelinger og korps ned til vaktleirene. Mange leire var meget formelle, andre tok hensyn til terreng atter andre igjenn svært uformelle. Noen var såkalte praktleire. Dette var teltleire, som ble anlagt tett ved eller i byer eller gods, og som var ment å være et glansbilde av det militæret. Her var svært lite overlatt til tilfeldighetene.

Feltlivet har vært gjort på flere måter og den beste måten å klassifisere disse på er vell å gjøre det militært slik som i *Felddienesten til Veiledning for Rekrutten, som Infanterist*. Kbh. 1809 og Tr.h. 1813. Dette var soldatens håndbok, et lite hefte på 24 sider. En rekke slike små hefter ble utgitt beregnet bl.a. på menige og underoffiserer. Temaene dreide seg ofte om feltforhold så som vaktjeneste, patruljer osv.

Sp. *Hvad forstaaes ved det Ord Feldten og Feldt-Tieneste.*

Sv. *Feldten er Marken, og den Tieneste, som lærer Soldaten, hvorledes han skal forholde sig mod sin Fiende i Feldten og hvorledes benytte sig af Marken og Markens Egenheder, kaldes Feldt-Tienesten.*

Sp. *Naar siges om en Arme, at den ligger i Kantonneringsquarteer, og naar i Vinterquarteer.*

Sv. *Naar enten den hele eller endeel af Armeen Drager ud af deres Standquarteer og inquarteres i Smaesteder og Bønderbyer, siges om Armeen, at den kantonnerer eller ligger i Kantonneringsquarteer; drager den mod Vinterstid tilbage fra Leiren til sine Kantonneringsquarteer, saa kaldes disse nu Vinterquarteer.*

Sp. *Naar ligger en Arme i Leir eller kamperer, og naar bivouaquerer den.*

Sv. *Naar Armeen ligger i Marken under Telte, ligger den i Leir eller kamperer; ligger den derimod i Marken under aaben Himmel, uden noget Skiul eller Dække over sig, bivouaquerer den.*

Som aktiv re-enactor er det naturlig å fokusere på teltet, da min hobby lett hadde fått et vesentlig mindre omfang, om vi skulle satset på å bivouaquere eller kantonere. Et paradoks er vell, at telt var lite benyttet i perioden 1808/09 og 1814 i Norge, hvor man i større grad satset på lov- eller barhytter. Dette var hytter bygget av trekvister og grener. Vi kjenner til flere beretninger om disse slik som i soldatbrevene skrevet av T.G. Qvernemoen fra Elverum:

*Fra deres lydige Søn
T.G. Qvernemoen
Skrevet i en Barhytte ved Mitskougs Kierke
den 23de Juni 1808*

Nu skulde Du være her, saa skulde Du faa se mange hytter, som af Krigsfolket er opsatt. Thi her ligger nu 10 Divisioner og alle i Barhytter. Skougen er nu saa afpyntet sønden fore os saa vii nu kan see Matran Gaard og naar vii staar ved den lille Hytte, der vi har varmen, kand vii see broen ved Kierken. Alle har bygget der sør hvor nogle stod den tid Du var her, thi her seer det du nesten som en Kiøbstad, ja virkelig er det en Krigsfolks Leyer.

*Mitskougsmoen den 14. july 1808
T.G. Qvernemoen*

Jens Christian Schrøder nevner også hytter i sine erindringer. Fra krigen i 1814 er følgende hentet: „Vi indrettede os i en Lovhytte og noget Ho. Men ikke alle hadde det så bra.“

Som han videre skriver: „Jeg vilde naturligvis ikke uro Bivouacen for saa lidet.“

De lette tropper

De lett tropper var aldri satt opp med telt. Fritz Skaar har tatt med følgende i sin artikkle *Skiloper-vinterutstyr i midten av det 18. århundrede*: (1747) „Telter skulle jeg formene skiloperne ikke behøver, såsom de samme hverken kan medbringe på deres marsj på ski, ei heller finne nogen plan dem å opslå i vinters tider; men må være fornoiet med sin mundering, vanter og snesokker samt skjul av trenes grene i de tider de har lovlig tid å hvile, og ifald de om sommers tid i henseende til deres gode kumskaper om veier og bjerge skulle bli kommanderte, finner de skjul og hvile ved hvert tre i skogen.“

Selv de lette troppers offiserer ble oppfordre til å klare seg uten telt etterhvert, men i 1760 kommer en anvisning som forteller, at de faktisk hadde med seg telt. Denne er også hentet fra F. Skaars artikkel: „2 officerstelter has pr: Kompani. Det synes og å være nok for hele kompaniet, dog fattes rundtom det subalterne telt som var fornøden at man i hast skulde kampere, kompaniet da kunde fordele sig og hvile under officersteltetene utenfor vandtene og der konservere sig for regn.“ Officersteltene bestod av et yttertelt og et innertelt. Innerteltet var vesentlig mindre enn ytterteltet. Vandtene er benevnelsen på veggene i innerteltet.

Etterhvert var det kun bivouaquering som var gjeldende noe mange fikk merke under omorganiseringer i slutten av denne perioden da flere avdelinger ble omdannet til lette tropper.

Dette skriver H. J. Barstad i boken *Bergenhussiske skarpskytterbataljons historie 1810-1817*: „Der var Bestemmelse for, at de lette Tropper, hvortil Skarpskytterne henregnedes, ikke skulle have Telte. Fra Lang Tid tilbage havde bergenhussiske Regiment Telte baade for Officiere og Underofficiere; mange af disse Telte vare nu ubrugelige eller kassable. Det samme var vist Tilfælde ved andre Afdelinger.“

Prinds Friedrich t. Hessen hadde under disse Omstændigheder indsendt en Forestilling, om ikke disse ubrugelige og kassable Telte

kunde sælges til Indtægt for Armeen, og dette havde Kongen under 12 Maj 1811 bifaldt, hvilket meddeltes d. kgl. Komm.koll. d. 18de s. M. fra d. kgl. Gen.komm.coll. i Kjøbenhavn.

Da dette kom til norske Jægerkorps's Kundskab, indgav Korpsset en forestilling til d. kgl. n. Komm.koll. om, at Teltene ved Bergenhuiske Skarpskytterbataljon for Underofficerer og Gemene skulle indtages fra Telthusene og indleveres til Bergens Arsenal, hvilket Kollegiet bifaldt i Skrivelse af 5 Juli 1811.

Teltene ved denne Bataljon vare forresten vel bevarede; men da Skarpskytterne ikke skulde have Telte, bleve de altsaa alligevel indleverede.

Ifølge en Rapport fra Bergens Arsenal blev der indleveret:

„8 Stk. Underoff. 's Spidstelte, hvoraf 2 reparable.

96 Stk. gemene Spidstelte, hvoraf 26 reparable, 1 kassabelt.

104 Stk. Teltstænger

7 Geværkapper og 7 Stænger til Geværkapper, hvoraf 5 reparable.“

Også i Danmark ser det ut som om teltlivets gleder brått tok slutt, sammen med krigen forøvrig:

„1814: 10 Junii, Kong. Resol.

Samtlige Officerers, Underofficerers og Gemenes Telte skulle som Felt-Requisit, afskaffes ved den danske Armees.

Det tillades Officererne at disponere over deres havende Telte paa hvilken Maade enhver maattefinde for godt.

...at samtlige Underofficerers og Gemenes Telt successivt skulle afleveres til nærmeste

Udsnit af C.C. Bruuns billede af Artilleriofficer ca. 1757, Rosenborg. Her ses de forskellige teltyper i baggrunden.

Arsenal, forsaavidt de ikke allerede ere opbevarede i Arsenalerne, samt at af de Bedste skal udsøges i Alt 500 Stk. til Brug for Arbeids Commandoer, hvilket Antal derefter skal fordeles til Opbevaring og Vedligeholdelse i Arsenalat her i Staden og i Rendsborg, samt i Provincial Tojhuset i Randers, saaledes, at i ethvert af de 2de førstnævnte Arsenaler opbevares 200 Stk. og i Provincial Tojhuset i Randers 100 Stk., derimod skulle alle øvrige Underofficerers og Gemenes Telte ved offentlig Auction bortsælges til Indtægt for Landmilitair Etatens Fond.“

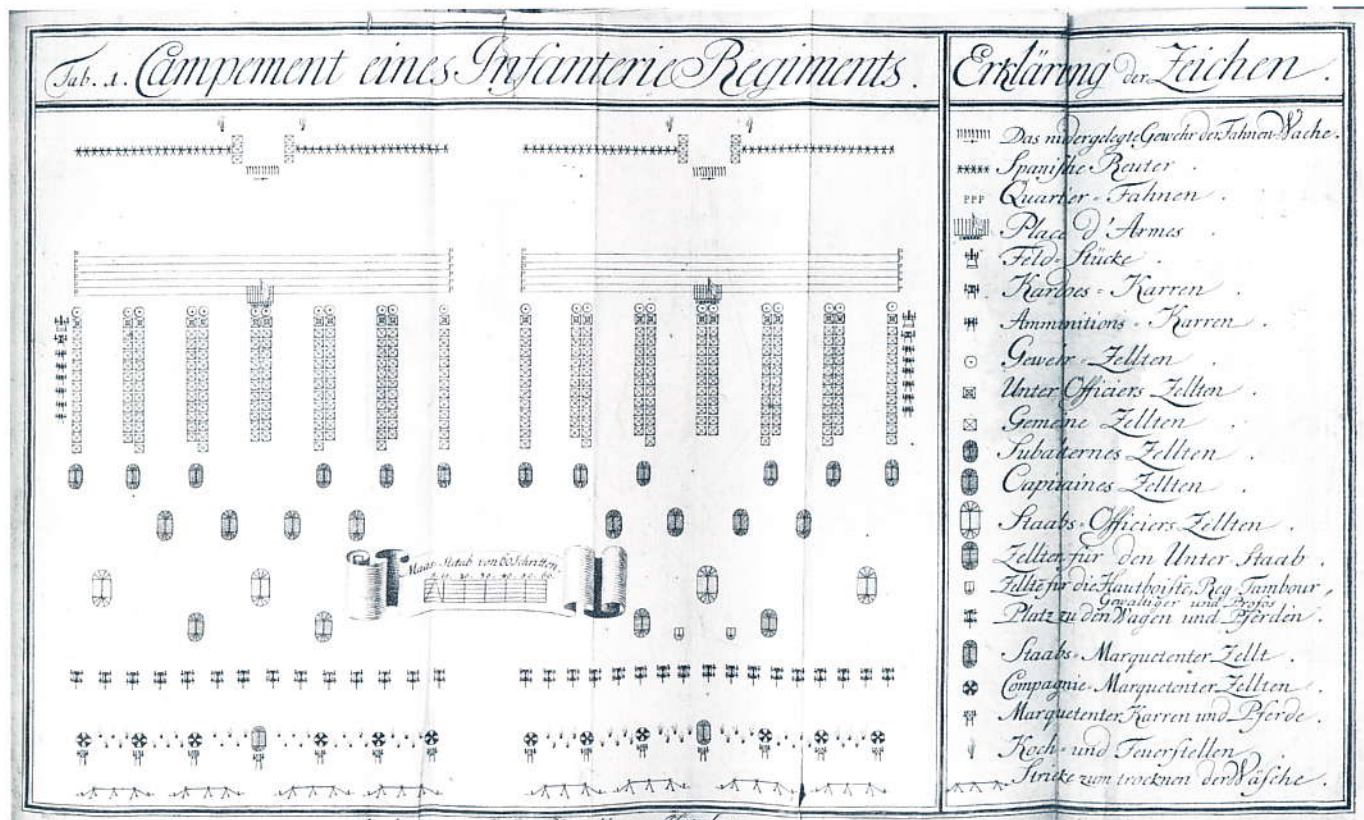
Jægttjenesten og bivouaqueringen var ingen spøk. Se bare, hva Grandmaison sier om dette i boken „Den lille Krig eller de lette Troppers Tjeneste i Felten, til dansk ved Carl von Bentzen“, 1810: „...Et Træ, en hule, en ussel sammensat Hytte, er almindelig de lette Troppers Opholdssted, ja ofte maae de trodse det raaeste Veir under aaben himmel. En Kappe, hoist en Bjørnehud, er Officerens Seng, Soldatens derimod er noget Straa, Græs og Lov i Skoven eller den Blode Fure i det ploiede Land. Omstændighederne tillade ei engang altid

Vagtild, om endog Kulden raser. Men just denne Kamp med Besværigheder udvikler og opvækker tusende gode Egenskaber; som ellers aldrig vare komme frem af deres Slummer; og hvo som i den lette Krig var ligegyldig ved den brændende Soel, Sne, Fugtighed, pludselig Overgang af Veirligt, ved at sulte, nyde usund Fode, Nattevaagen, Livsfare, han kan almindelig lee over de fleste Storme i det borgerlige Liv.“

Teltene

Telt har vært fortrukket av det militære gjennom flere hundre år i feltten. Men teltene hadde også sine tydlige begrensinger.

I heftet *Beskrivelse af et inventeret Bivouak- og Feltleirtelt og en „Tornysterbarer“* af Baron E. Bretton, København 1862 (et tidlig nordiskt prosjekt) kan følgende leses: „At Teltenes Brug er afhængig af Aarstidene, antager jeg for givet, men tillader mig dog at være af den Formening, at disse ville kunne benyttes i vort Clima i April, Mai, Juni, Juli, August, September og October Maaneder; i hvilken første ved Udbruddet af en Krig og sidste under en

Teltplan 1744. Teltplansje fra 1744 reglementet.

Fahnevagten i front med spanske ryttere på begge sider. Ved fahnevagten ses også vagtilden, som skulle brenne hele natten. All annen åpen ild skulle slukkes. På floyene av leieren var artilleriet forlagt, og i front av midterste teltrad av hver bataillon ble faner og trommer stilt opp. Trommene ble lagt på trebukker i en pyramide. Fanene stod i treklosser, hvor det var boret et hull for fanestangen. Disse treklossene ble gravd ned i bakken. Legg også merke til markenteriet med egne telt for offiserene.

Teltplan 1788

Leierplansje fra Interim Felt-Tieneste-Reglementet 1788.

Den stor forskjellen på denne leieren og på den fra 1744 er fahnevagten. Vi ser, at fahnevagten er blitt trukket lengre frem. Det er satt opp dobbelte vagtposter 200 skritt forann denne igjen. Fahnevagten er også forsterket med en fleche (jordvoll) og artilleri.

Kokegropene bakerst i leieren er også interessante. En kokegrop ble anlagt, ved at man gravde et solid hull i marken ofte intill 2 meter dypt. I veggene ble det gravd ut små nisjer, en for hver feldtkjele, i denne lille nisjen ble det tent opp et lite bål, og feldtkjelen ble hengt over i en pinne tredd gjennom hanken, som lå på marken. På denne måte fikk man meget god utnyttelse av veden, og en mann kunne lett ta seg av flere feldtkjeler.

Krig jeg neppe antager, at en Armee vil gaee i Vintercantonnement eller Vinterquarteer."

For den gemene infanterist fantes det to typer telt; spitsteltet og aasteltet. Spitsteltet benevnes som den gamle modellen, men som det står i *Fortegnelse og Detaille over de fornødne Feldt-Requisiter for en marcherende complet Feldt-Bataillon*, Christiania 1791: „Naar i disse 2 Telters Stæd antages af de gamle Spitse,, Vel er i Betragtning af det større Antal, saa længe de smaae eller Spitz-Teltene ved Armeen existere,...."

Her ser vi spitsteltene beskrives som den gamle modelle, og at det beregnes to slike på et av de nye aasteltene. Det sies også, at det fremdeles eksisterer mange av dem, og at de derfor fremdeles vil bli brukt, som man også kan se på maleriet av Hegermann.

Spitsteltene var runde telt, som ble holdt oppe av en teltstang i midten. Disse var reglementert for 4 mann og er beskrevet i 1704 til å være 3 9/16 Alen (2,24 meter) høy. Teltis circumference er 13 Alen (8 meter) og hver teltsegment 3/16 Alen (0,5 meter) brede nederst.

Det ser ut til, at teltet har vært sydd sammen av 16 slike trekantede segmenter.

Denne teltypen ser ut til å ha gått igjen gjennom hele 1700- og 1800-tallet.

I *Des Reglements Für Unsere Geworbene und National Infanterie, Von dem Dienst im Felde*, 1744, er spitsteltet beskrevet å være 8 Fuß vide. Dette skulle da gi et telt med følgende mål: Høyde 2,24 meter. Diameter: 2,50 meter.

Videre skriver Oberstlitenant H. J. Barstad i boken *Bergenhussiske regiment i krigen mod Sverige 1813-1814*, Kristiania 1918:

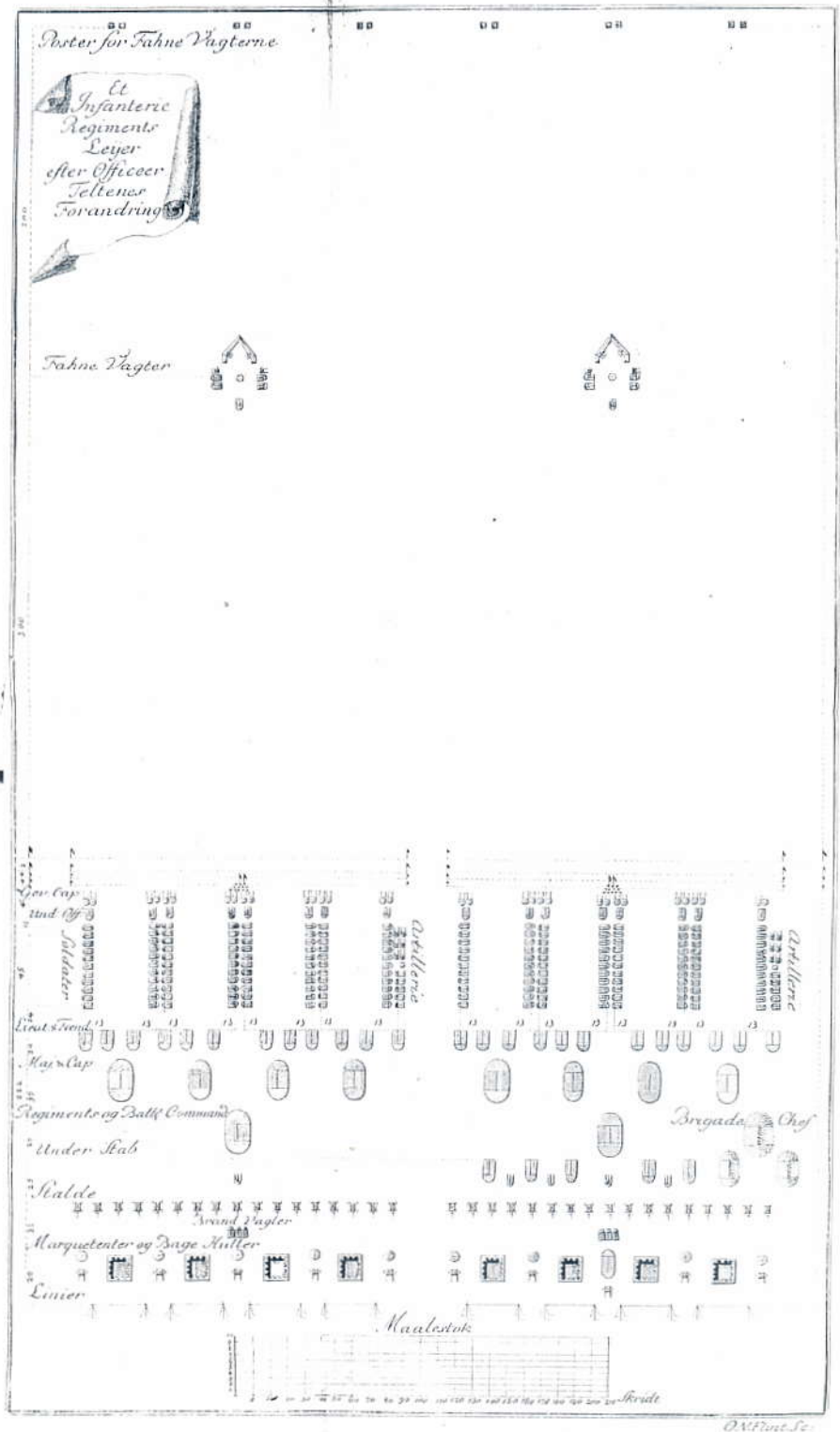
10 Underoff. s Spidstelte.

160 gemene Spidstelte, hvoraf 9 „ganske ubrugelige.

12 Geværkapper:

170 Stk. gode Teltstænger, hver Stang i 2 Dele med fornødne Jernbysser.

Aasteltene, benevnes i 1788 som de nye teltene, var beregnet for 7 mann pr. telt og beskrives ofte som de "Stoere Gemenes Telte". Disse besto av to vertikale stenger og en løs aas, d.v.s. en horisontal stang. Dette teltets

vekt med stenger er listet opp til 3 Lispd 7 Pd (27,40 kg.) vaadt beregnet.

Under felttoget i Bohuslen 1788 fikk man mang en bitter lærdom bl.a. p.g.a. mindre god planlegning og forskyingstjeneste. Den 26. september s.å. skrev major Paludans til Feltkommisariatet fra Fosby og atter beklaget seg over de store mangler. Bl.a. skriver han, at han trenger hester med pakksaler til å bære teltene, som er blitt våte og for tunge til å bæres. Det var nok dette, de tok lærdom av i 1790/91, når de satte opp de nye utstyrslistene, hvor alle telt er vaadt beregnet.

Teltets mål var 4 x 6,25 skridt (2,5 x 3,9 meter).

Det nevnes også et eget telt for Cavalleriet. Disse var like, bortsett fra at de var 1/2 skridt bredere.

Et komplett telt bestod av følgende:

Teltduken.

Teltstengerne sammenbundne, 2 + 1.

Teltpløgger sammenbundne, 20 stk.

Spade, Øxe og Hakke der hører til et Telts kammeratskab.

Uldne Telt Dækken, 1-2 stk.

I en dagbog fra Exerceerskolen i Trondheim 1807 av ukjent forfatter står det i detalj, hvordan disse telt reises og brytes ned: *Et Musqvetteer Telt opreises Saaledes: „Naar Compagniet er indrykket i sin kompagni Gade gaaer*

hver Teltafdeling foran sin af Fourerskytten nedslagne Teltpløg med front i kompagnigaden, hver 3 og 4 mand sætter deres Geværer sammen og hænger deres Toi derpaa ved at trække Ladstokken 2 tommer ud. No. 6 og 7 af hvert Telt som har leveret deres Toi til de andre gaer til Vognen eller Pakhesten, beveger Telt med alt Tilbehør frem til den pløg hvor Teltets Indgang skal blive.

No.1 og 2 tager Teltet løser og breder det dobbelt ud, i Teltaasene her til det andet Telt: / paa den Plads det opreist skal Indlage Aabningen i Compagnie Gaden.

No. 5 løser Teltpløggerne og lægger dem rundt om Teltet. No. 3 og 4 sætter Teltstængerne sammen, lægger Rygstangen an mod Teltaasen og slaarer enden for stængerne mod Teltet efter fig.1 derpaa krænger efter fig. 2 No.1 og 2 Teltet over No. 3 og 4 saa at de bliver inden i Teltet, No.3 fører den forreste Stang til den bemærkede pløg, No. 2 retter No.4 efter No.1, derpaa tager No. 1 Ox og Hakke til sig og griber de 2de stropper ved Indgangen Fig. 3. Opslaaer dem lige for stangen fast i Jorden, tager saa den hoire forreste og No.7, den bagerste, No.2 som fra No. 1 faaer hakken, griber

den venstre forreste og No.6 den bagerste Limirstoppen, strammer dem ud, No.5 tager de to stropper bagenfor og strammer. Naar No.1 og 2 seer at Teltet er lige udstrammet, slaar de deres pløgge i Jorden og gaaer strax til de andre for at slaar deres skraat udefter mod Teltet."

Om innredningen sier samme forfatter følgende: „Toiet som nu samles ind i Teltet Ordnes paa følgende maade; 1 8 eller 10 tommers afstand fra den bagerste Teltstang udstikkes lige med og Skraa og ad mod stangen 3 til 4 tommer dybe huller i hvilke geværkolben indsættes om aftenen eller naar fugtigt og stærkt veir indtreffer, og geværene støttes op ad mod Teltstangen og mod hinanden, og fastbindes for oven med et Toug, som forbruges om teltstangen.

Ladstokken trækkes 2 Tommer ud af Myttertgen (det lille roret under løpet, hvor ladestokken sitter, red. anm.) og mellem den og Geværrets Lob indstikkes Bandoleret hvorved Patronasken hænger og Gehængen med sabelen i.

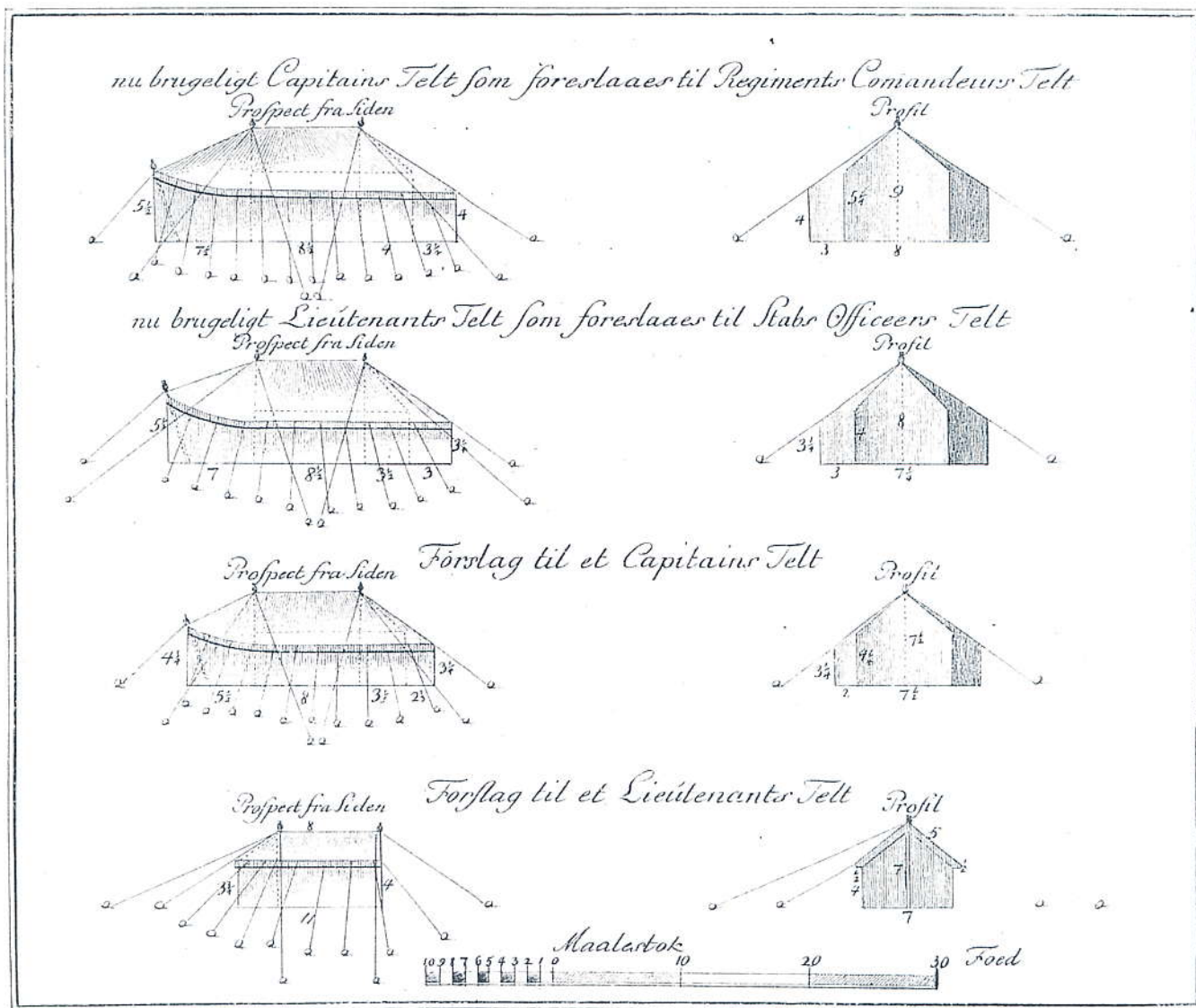
Brodeposerne og Tornysterne ordnes om dagen i lige mængde til begge sider af Teltet og

Halmen oplægges og overdækkes med dækkenet saa det afgiver et beqvemt sæde for Mandskabet.

Hakkenes anbringes ved Rygstangen. Om Natten bredes Halmen jevnt ud, hver Mand for sin Brodpose, sin Tornyster og sin Mundering under sit hoved, og de fællede dækkener under og over sig. Oxer og Feltdkiedelen har sin plads i bagdelen af Teltet, og hakken og Spaden staae indenfor Teltaabningen. Naar Teltet saaledes er opreist og alt Mandskabets Toi ordnet paa den omtalte maade, afstikkes rundt omkring Teltet for at hindre Reinvand fra at trænge derind, en brede som giver aflob eller forbindelse med de andre Telts breder, til den side Jordsmonnet hælder og den udgravene torv lægges op til Teltet for at dække aabningerne mellem Stropperne."

Her beskrives et telt med alkove, d.v.s. at bakveggen i teltet er avrundet og danner dermed et lite ekstra rom mellem stangen og teltduken med plass til våpen og annen utrustning.

Nevnte teltdækkener kom i to størrelser; store og smaa. De små var 3 x 6 alen (1,88 x 3,75 meter) og veide 61/2 Pd. (3,24 kg.), og det var beregnet to teltdækkener i hvert telt.

Teltplansje 1788

Plansje fra Interims Felt-Tjeneste-Reglement 1788 som viser forslag til nye telt for kapteiner og løytnanter og forslag til bruk av de gamle teltene. Av nyere kilder ser dette ut til å ha blitt gjennomført.

De store veide 81/2 Pd. (4,24 kg.), og av disse var det beregnet 1 teltdækken pr. telt.

Hvert kompanie hadde også 2 Gevær-Capell med Stang og Kryds-Træe, som hver veide 1 Lispd 14 Pd (14,95 kg) inkl. stang fremdeles vådt beregnet.

Gevær-Capellene var runde enstangs telt, hvor man på dagtid oppbevarte geværene, når disse ikke var i bruk. Kryds-Træe var to pinner som var satt igjennom stangen ca. en meter over marken til å lene geværene mot. Geværene skulle stå med løpet vendt utad, og i godt vær skulle capellet tas av for å luften ut fuktig luft. Dette lot seg gjøre ved at stangen var satt fast ned i marken.

For underoffiserene er det beskrevet to typer telt. Av disse er det svært sparsommelig med opplysninger. Det ene er beskrevet som Stoert Under-Officeer Telt med Aas og Stænger og det andre Stoert Under-Officeer Telt med Marquise, Aas og Stænger, som også ble benyttet av offiseren i Fanevakten.

Underoffisersteltenes vekt var på 3 Lispd 14 Pd (30,90 kg.) Utifra ovennevnte dagbog fra 1807 og leirplansjen fra 1788 ser det ut til å være samme type telt som de gemenes, kun litt større. Underoffisersteltenes ble satt opp på enden av teltradene med åpningen vedt mot Place d'Armes.

„Teltet til høyre for Commandeer Sergiant og Foureer, og til venstre for Compagnie Feldtskieren med een eller to understabs Betiente. Hvorimod Compagniets ovrige Corporaler, fordeles i Teltene blandt Mandskabet af deres Corporalskab, for desbedre at have tilsyn med Mandskabets Orden og Huusholding.“

Offiserene hadde forskjellige typer telt alt etter rang. En subaltern Offiser (tjenestegjørende offiserer ved kompaniet) var normalt 2-3 mann pr. telt.

Stabsoffiserene (tjenestegjørende offiserer ved bataljonen/regimentet) hadde i all hovedsak sine egne telt hvor størrelsen stod i forhold til rangen. Understaben benyttet lieutnants telt.

I Barstads bok *Bergenhusiske regiment i krigen mod Sverige 1813-1814* finner vi denne liste:

I Bergenhusiske Regiments Inventarium fortes 1813, da Udmarchordren kom:

- 2 Bataljonskommandørstelte med Tilbehør
- 11 Kapteinstelte
- 16 Lieutenanstelte
- 2 Muskertertelte
- 290 Teltøxer
- 25 Tommermandsøxer
- 26 - sager
- 15 - skjødaskind
- 14 Kvarterfaner
- 41 Pr. Kudskestovler
- 9 Stk. Klovsadler

Det var også vanlig å dekorere offisersteltenes. Trekuln på toppen av stengene var malte, hele aasen på teltet ble også ofte bemalt, desamme med skjortene langs telttakets nedre kant. Det finnes også telt, hvor alle sammene er malte. Malingen hadde ikke bare en dekorativ funksjon, men bidro også til å forsegle sømmene.

Innerteltet var ofte laget av stoff med påtrykt mønster ofte småmønstrede blomstermotiver.

Om offisersteltenes sies det følgende: „Saa forskjellig officieri teltene ere i deres udseende,

saa forskjellige ere de ogsaa i maaden at opreise paa.“ Modellen her beskrives som et telt med inner- og yttertelt og tak. Veggene er løse og består hver av to deler som paahægtes det oppreiste teltet.

I *Interims Felt-Tjeneste-Reglement, 1788* er det en plansje med de gamle og nye modeller av telt for kapteiner og løytnanter.

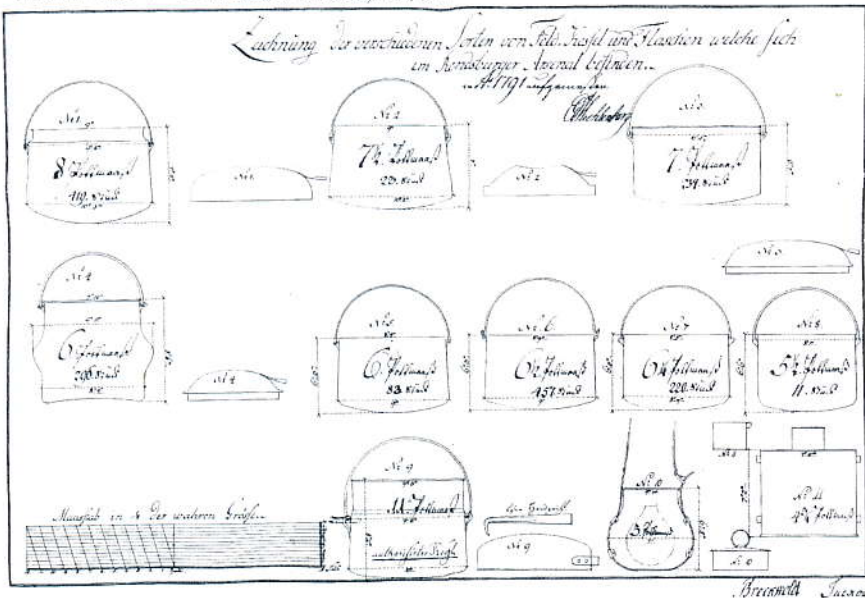
Slik beskriver dagbogen 1807, hvordan disse teltene reises og brytes: „... i Almendelighed er fremgangsmaaden dermod denne: Ved 8 til 10 Mand af Compagniet udbredes indrettelset dobbelt og fladt paa den Plads Teltet opreist skal staae, Rygstangen indstikkes i den dertil indrettede skede, oven i Teltryggen og For og Bagstykkerne indstikkes i deres huller; derpaa trækkes yderteltet ovenover dette Telt saaledes og fordeelen af begge Telte staae mod hinanden, hvilket ved yderteltet kiendes paa de 2de huller; som til Stængerne ved Indgangen ere anbragte i fordeelen heraf. Ploggerne stikkes igjennem Hullerne, Stormlimiblikket paa-sættes, knapperne der ovenpaa igien, og begge Teltene reises med deres Stænger, som endelig maae skee paa en Gang, thi ellers brækkes Stængerne enkelt. Den forreste Stang føres til det af Fennerstykket ved ploggens bemærkede stæd, og den bagerste rettes efter denne, derpaa udstrammes og fæstes med sin Plogge først den bagerste og forreste Stormlimie i forlængning af Elyvestangens Direktion, dernest de 4de andre Limmier lodret paa første, i lige linnie med deres respektive Stænger i overdeelen af det samlede Telt som hidtil med sine stænger Har været holdt opreist af de to mand som reisede det, maae nu staae lige og fast og da udstrammes og fæstes ved sine Plogge, først yderteltet siden indrettelset, hver med sine limmier og i fuld længde af disse, hvorved begyndelsen skeer med hjørnelimmierne. Endelig opreises Stængerne ved Indgangen, sidevæggerne som formedelst deres forskjellige Længde og Bredde, ikke let kunne forbyttes, paahægtes og Teltet er fuldkomment reiset.

Nedbogseringen skeer i den omvendte orden af opreisningen. Væggerne baade af indre og yderteltet, som sædvanlig viis hver ere deelte i to stykker lægges sammen og dobbelt hver for sig, og oprulles saaledes: Teltene selv lægges som Musqetters Teltene først i firkant derpaa oplægges den underste deel til midten af Teltet saaledes, at limmierne som hver for sig ere bleven oprullede medens Teltet endnu stoed opreiset giemmes under i Teltet naar dets overste deel falder over igien. Begge Teltene oprulles derpaa hver for sig, og det heele Teltet forskjellige Stykker tilligemed deres tilhørende Limmier, Knapper og Plogger samles igien i de dertil hørende Sække og pakkes paa Hesten eller Vognen.“

Soldatens utrustning

Av feltutrustning hadde soldaten ved siden av sitt lagsutstyr, som var fordelt på hvert teltkammeratskap, Feldt-Kiedelen med eller uden Casserollen med overtrekk. Dette var en vell fortinnet kobberkjele til matlagning beregnet for 4 mann. Casserollen kunne både benyttes som lokk til kjelen eller som stekepanne. Denne var også laget av vell fortinnet kobber.

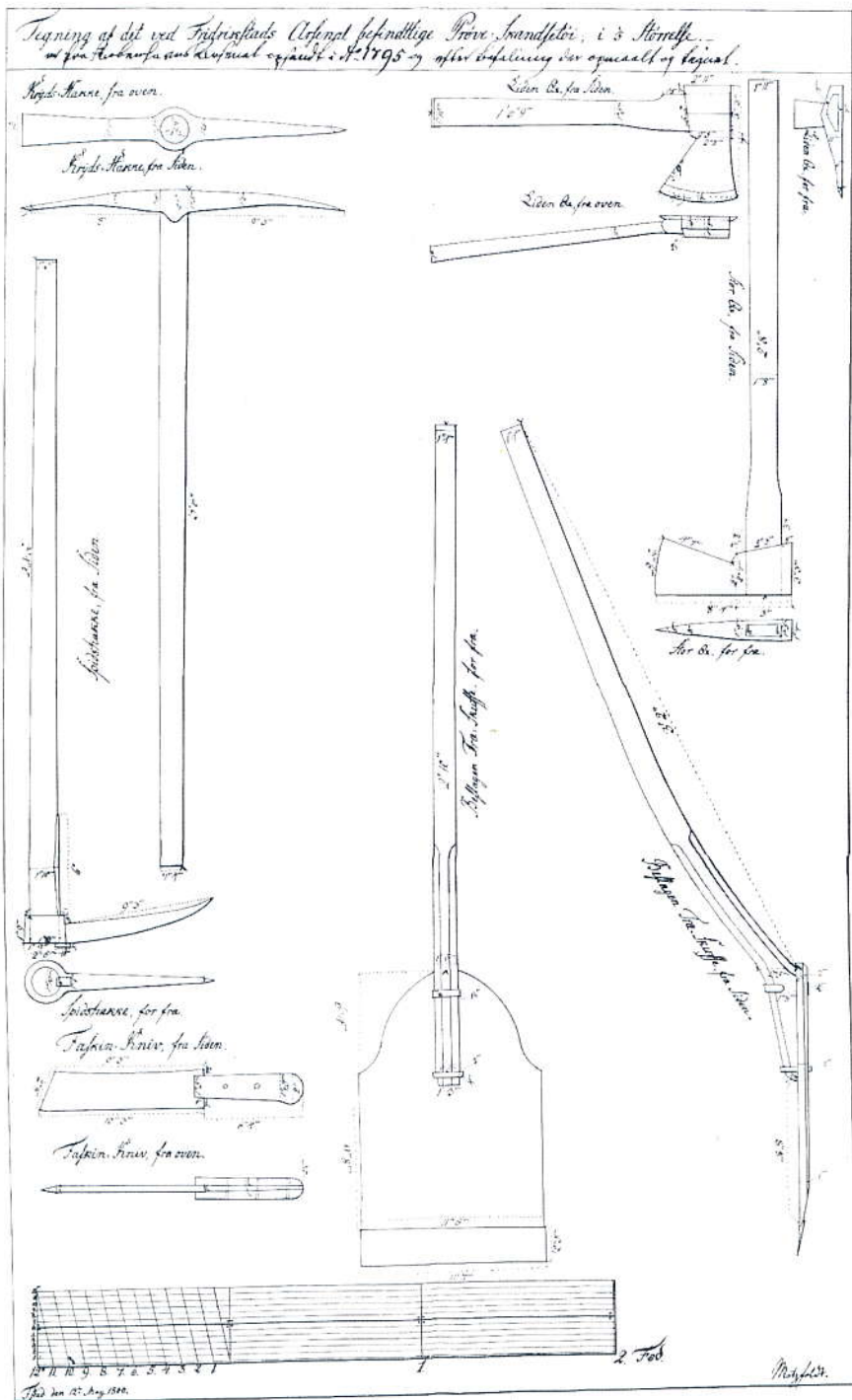
Feldt, Artilleribrand, 1811, 210 (105 Casserollen) og Mecklenburg, 1811, Nr. 12

Feltkiedler Mecklenburg

Tegning, som viser forskjellige typer feltkjeler. Disse var laget i fortinnet kobber, hvori soldatene kokte sin mat. Noen hadde også lokk, som ble kalt kasseroller; som også kunne benyttes som stekepanne. Det var normalt 4-8 mann pr. feltkjele. Feltkjelene ble oppbevart i en lærretsepose med rem, men ble transportert på hest eller vogn.

Tegningen viser også de to typene vannflasker, som ble benyttet i denne perioden. Kobberflaskene avløste etterhvert blikkflasken. Kobberflaskene var vesentlig dyrere i produksjon men holdt betydelig lenger og kunne dessuten benyttes som kokekar. Vannflaskene var forholdsvis store, og det var beregnet en flaske på 2 mann. Disse ble båret av mammskapet i en brun lærrem.

Skanseverktøy
 Tegning av "Fridrikstads Arsenal befindlige Prove-Skandsetoi, i 1/5 Størrelse" fra 1795.
 Tegningen viser liten og stor oks, kryss og spiss hakke, falken kniv og jernbeslått trespade. Her
 er all redskapen man trenger for å kaste opp flechen i fahnevagten.

Feldtflaske med Laag og Rem var soldatenes vannflasker og kunne være laget av både fortinnet kobber eller blykk og det var beregnet 2 mann pr. flaske.

I sin Tornyst hadde soldaten følgende: „Underst eller paa bunden af Tornysteret lægges et par boxer, tæt sammenlagte, og saaledes sammenboiede at de omtrent have længden af Tornysterets bredde, der ovenpaa to skiorter tæt sammenrullede hver for sig. Inderst et par Stromper sammenlagt som boxerne, ved siden deraf Spieglet, psalmebogen og Telthuen.

Skoeene.

Der ovenpaa igien hver for sig, ved siden af hinanden med saalerne op ad og i det venstre

sidestykke af Tornysteret, Feldttournequeten*) i det dertil indrettede Rum.

I dækkelen derimod kommer den fine og grove Kam i et Fouteral, klæde og Skoeborster i en Pung, traad, Uldgarn, Sye og Stoppenaal i en mindre Pung. Endelig de lærreds Bind eller Talg klude til Foddernes bevaring.

I Brodposen opbevares: Brod, Salt og andre madvarer, tilligemed en Træe en Hornskee og en Kniv."

*)Feldttournequet er en rem som strammes rundt den skadde lem for å stanse blodninger. Hver man var opplært til å bruke disse, og hver mann skulle ha en med seg. Men dette fungerte ikke alltid svært bra. Som oftest

strammet de for hardt og/eller glemte å slippe opp slik at soldaten fikk kolbrand, noe som medførte amputasjon eller en svært smertefull operasjon som Theod. Ulrik Nübling forteller om i *Otte Aar i Danmark*. Nübling var vervet soldat i København i 1783-1791 og skrev ned sine memoarer, som ble oversatt og utgitt i *Vor Fortid*, København 1917. (Netop genudgivet af Tojhusmuseet, København.)

Stabschirurg Thulstrup foreslo o forandre felttournequeterne noe, da man anbragte knapper i steden for spenner.

„Etter forslag fra Stabschirurg Thulstrup kom det en Parolebefaling den 8. Oktober 1811 som sier følgende:

a. Underofficerer og Mandskab af Vordanske og norske Armee skulle fra nu ej gives Undervisning udi Feldttournequeternes Anvendelse.

b. Derimod skal hver Eskadrons- og Kompagnichirurg være forsynet med 6 til 8 Stk. Feldttourneques og hver Underofficer med 1 Tournequet og 4 Lod Charpie, samt hver 5te Md. med 2 Bd. af 3 Al's Længde og 2 1/2's Br. samt 4 Lod Charpie, hvilket alt skal opbevares i Tornysterne eller Mantelsækkene udi et Rum, som dertil indrettes saaledes, at det ikke tabes eller beskadiges.

c. Endskjønt Underofficererne fører en Feldttournequet hos sig, saa maa de dog i paakommende Tilfelde ej selv anvende dem, da saadant stedse skal ske af Chirurgerne.

d. Formeldte Feldttournequets, Charpie og Bind føres kuns med, naar der marcheres imod Fienden."

Soldaten fører også med seg, ved siden av sin armatur (våpen), sine patroner. 60-90 patroner var vanlig og disse ble fraktet på patronkarren foruten 30 stk som soldaten oppbevarte i sin patrontaske. Han skulle også ha 3 ekstra flintestener, rømnål til å rense fenghullet, kradser, skruknive (skrutrekker) og pumpestokk (pussestokk).

I Dagbogen fra Trondheim 1807 skriver forfatteren detaljert om patronasken og dens innhold: „Rekruttens fordeelings Underofficeer havde besorget ham Patronasken paa, saa at den hang en Tverhaand neden for den boiede Albue, fæstet med en Rem til Gehængen. - denne Underofficeer paaser at Rekrutten bringer udi Patronasken. Kartuske med 4 stærke og ei for smale Træpatronen af Birk, da de ellers kan stodes om hinanden i Geværlobet, og blive siddende fast, hvorved mueligens Exercitien for den gang standses, mellem Kartusken og det bagerste af Patronasken giemmes Brandremmen, naar den er udleveret og ei er om Geværret, under Kartousken lægges de Patroner som ei bruges, i det lille rum paa Tasken giemmes en Læderprop, af en Tommes hoide passende til Lobet, Geværkradseren, Flintesteener og det saa kaldede pudseredskab, bestaaende af: Fængnaal, skrivjern, fjæderkrog, Wisklap, og en lille Noilepibe at fortynde Flintesteenen med, over hvilket alt, taskeløget holdes lukket indtil noget af dette skal bruges, og imidlertid intet tabes fra dete Gjemsted."

Brandremmen var en bred lærrem, man satte om lopet for å holde på, når geværet var skutt varmt.

Underoffiserene skulle i tillegg: „være forsynt med en Skrivtavle, men Commandeer-Sergeanten og Foureren desforuden med et Blik-Kogger, hvori han forvarer Papir og Skriv-Materialier.“

Offiserens utrustning

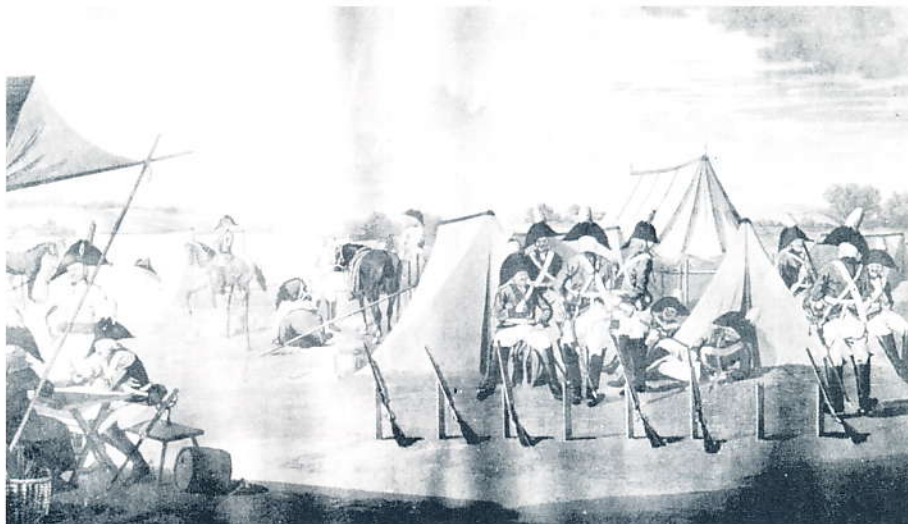
„Officeren må, forinden han afmarscherer: have a) en bestemt, helst skriftelig Ordre, hvori staaer; hvad han har at gjøre.“, som det står i Militairisk Lommebog til Brug i Feldten, 1804: „Skal han inddrive Kontributioner eller foretage noget, som man kunde lægge ham til Last, maa han aldrig afmarschere, uden en skriftelig Ordre.“

Straks forut for avmarsjen må en navneliste over alle folkene på marsjen utferdiges med nødvendige anmerkninger.

Offiseren må også bringe med seg papir, penn og blekk eller blyant. En klokke og helst et kompass - og ikke minst en kikkert som det videre står: „...med en middelmaadig hollandsk Kikkert, som koster 10 Rdlr., kiender man endnu paa 5-6.000 Skridt noie Munderingerne, og paa een endnu meget større Afstand, saavel Infanterie, som Kavallerie og Artillerie.“

Forøvrig sto offiserene temmelig fritt til å innrede sitt telt. I perioden ble mye spesialiserte møbler utviklet og patentert, og at de hadde feltmøbler, kan bl.a. ses av annonser. Denne er fra avisen *Norske Intelligens-Sedler*, 1801: „Hvor 2de Læder-Kufferter, en Telt-Køye og en Offiseer-Kaarde er til Kiøbs, anvises fra Bogtrykkeriet.“ En telt-køye var en sammenleggbare himmelseng, som man enkelt kunne transportere med seg. Disse sengene kunne bli overraskende små, når de var nedpakket.

Begrensningene for offiserene lå for det meste i deres personlige økonomi samt transportmulighetene, som ikke alltid var de beste.

Geværaffuchetter

Eksempler på sakalte geværaffuchetter eller geværgaffler. Disse ble anbragt ved både fahnvagt og brandvagt. Alle tilstedeværende vakter på vakt, som ikke stod skildervakt, hadde sine geværer stående skarpladde i disse affuchettene. Hvilende vakter hadde sine geværer stående i gevær cappellet.

Men ser vi på offiserer av litt rang, så ble det fort store kvanta. Offiserene fikk dekket for til sine bagasjehester.

General Feltmarschallen blir i 1788 anmodet om ikke å bringe med seg mer „end 9 kareter og vogner; og til sin øvrige Equipage betiene sig af Pakheste.“

Så går det nedover:

En General av infanteriet en karet med 6 hester og 4 vogner hver med 4 hester.

Generallieutenanten en karet med 6 hester og 2 vogner hver med 4 hester.

Generalmajor en karet med 4 hester og en vogn med 4 hester.

All øvrig bagasje transporteres på pakkhester for disse Herrer.

Obersten tilstæes en Chaise eller halvogn med 2 eller 4 hester, en karet med 2 hester og noen pakkhester.

„En Oberstlieutenant og alle efter ham følgende Officere af Regimentet, tillades ingen Vogne, men maae betiene sig af Pakheste.“

For de, som ønsker å sette seg mer inn i offiseren i felt, vil jeg anbefale boken *British Campaign Furniture, Elegance Under Canvas, 1740-1914*, av Nicholas A. Brawer.

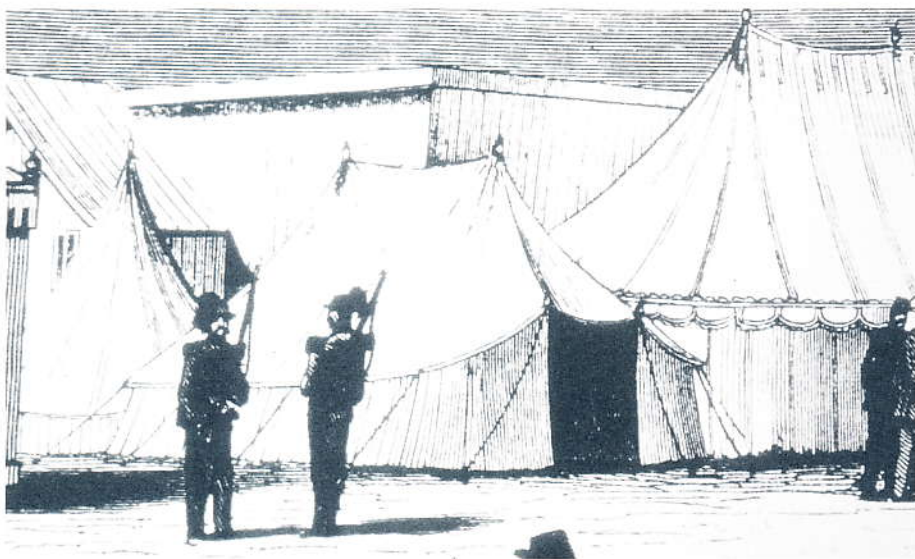
Marsjen

Når en avdeling marsjerte ut for å etablere en leir, ble Foureren (sersjant, hvis oppgave var å sørge for soldatenes proviant og innkvartering) og 2 Fourer-Skydsere (menige soldater, hvis oppgave var å hjelpe Foureren) av hvert kompani sendt ut sammen med Regiments Quartermesteren i forveien for å sikre området, evt. forskyninger på stedet og å stikke ut leiren og å organisere mottagelsen av avdelingen som nå er underveis.

Et Detachment sender kun ut en underoffiser med en eller to mann i forskydsen.

Fourer-Skydserne skulle bære med seg alle kvarter faner - også kalt kvarterfendler. Dette var små faner, enklere fremstilt, ofte kun av ullstoff og ullgam og svært ofte med en pikespiss i nedre ende. Kvarter fanene ble satt i bakken på hver fløy på Place d'Armes (oppstillingsplassen i front av teltleiren), en på hver fløy for hvert geled og en på hver fløy for offiserlinjen.

Hvis en avdeling marsjerte ut på en kantoningsmarsj d.v.s. at de skulle sove i hus om nettene hos sivile sendt de 1 underoffiser i forskydsen med en fortegnelse over avdelingene og deres ankomst til ethvert nattekvarter, hvilken fortegnelse han skulle avlevere til nærmeste sivile autoritet på stedet. Både i 1808 og 1814 ser vi at de enkelte kompanier i Norge marsjerte ut med noe tids mellomrom grunnet kapasiteten hos lokalbefolkningen. Det hendte også at en del av hesteskydsen ble rekvirert etappevis underveis, noe som kunne være en stor utfordring for et lite lokalsamfunn, for det var

Axvalla hed 1862

Fra norsk/svensk fellesmanøver på Axvalla hed i Sverige 1862. Bildet viser det, som er benevnt som „Joreslaas til Stabs Officeers Telt“ i *Interims Felt-Tjeneste-Reglement 1788*, med norske gardister utenfor. Til venstre skimtes såvidt Karl XV telt.

Vi kan også her såvidt se, at stengene ved teltåpningen er stilt på skrå. Legg også merke til det høye taket og de lave veggene. Dette er svært typisk telt eldre enn 1850. Den skarpe vinkelen på taket og de lave veggene gjør, at man ikke trenger stenger ved veggene, teltbardunene blir vesentlig kortere, og i tillegg får man et telt, som tåler vesentlig mer vind og nedbør og mindre transportvekt.

ikke lite med hester, som gikk med slik. Vi kan lese i Barstads bok *Bergenhusiske regiment i krigen mod Sverige 1813-1814*:

„Til Transport af Bagage, Feltekvipage, Ammunition, Telte etc. brugte Bataljonen paa Marchen 118 Heste, et uhyre Sløseri med Skyds. Det var derfor ikke at undres over, at 1ste marcherende Musketerbataljon af bergenhussiske Regiment skulle indlevere en hel Del Sager til Akershus Arsenal.

Avdelingene startet tidlig på morgenen, slik Johan Victor Brunnes som opprinnelig var fransk, men som lot seg verve av danskene og kom til Ålborg ca. 1785, forteller i *Vor Fortid*, 1919: „Regimentet rejste Klokken 2 op om Morgenen med Telte og hele Ekvipagen, Generalen paa Flojen; hans Adjutant de Camp, som kaldes Sistel, var forud for at rekognoscere.“

Teltleiren

Når Foureer-Skydsen ankommer leierplassen, starter de umiddelbart med å sjekke, hvor de kunne finne ved, vann og kvister til latrinene og evt. sikre andre ressurser på stedet, enten dette er til eget bruk eller lokalbefolkningens eiendom.

Så startet arbeidet med å måle opp leiren. Dette ble gjort med en en Linie (et tau med avmerkede mål kalt regimetslinie, bataljonslinie, kompanilinie osv, alt etter hvor stor avdeling, som skulle campere) til å rette inn fronten av teltleieren og kompanigatene. Dog måtte de for det meste klare å gjøre dette kun ved å skritt opp.

Der, hvor den fremre teltstangen av hvert telt skulle stå, satte mann ned en teltplugg. Etter dette brukes det flere sider i reglementet til å fortelle i detalj, hvor hvert telt skulle stå. Det enkleste er å studere teltplanen som viser nøyaktig det samme.

300 skritt i front av leiren lå fahnevagten. Denne var som en liten leier for seg selv med 4 soldat telt, et underoffiserstelt med marquise og et geværcappell. I front av fahnevagten kastes opp en Fleche. Dette er en vinkelrett jordvold. Fahnevagten skulle bestå av 3 mann for geværet, 3 mann for fanene, 3 mann på høyre floy af Place d'Armes, 3 mann på venstre floy av Place d'Armes, 3 mann for Bataillons Commandeuren, 18 mann fordelt på 3 dobbelte poster 200 skridt for fahnevagten parallelt med leierens front og 3 gefriedere til å føre opp og melder og som også turvis forretter patruljeringen ved musketerene. Totalt 36 mann. Vakten var delt inn i 3 lag på 12 mann i hvert lag.

Midt mellom mareketenteriet og bagasjen befant brandvagten seg i 3 telt. Denne vakten bestod av 3 mann for geværet, 3 mann på høyre floy av bataillon mellom marketenteriet og bagasjen, 3 mann på venstre floy av bataillon mellom marketenteriet og bagasjen og 3 gefriedere til å føre opp og melde, og som også står skildtvagt ved arrestantene. Totalt 12 mann fordelt på 3 vaktlag.

Artilleriets poster ved fahnevagten bestod av 3 mann ved kanonene og 2 mann til nattpost ved ammunisjonsvoggen.

I tillegg til disse vaktene var det også piquettvagter, d.v.s. soldater som lå i sine telt

med all utrustning på og ladet gevær - klar til å rykke ut øyeblikkelig. Det var også patruljer, som patruljerte utenfor leieren.

Faner og trommer oppbevares ikke i fahnevagten, men var satt opp 8 skritt foran midterste teltrads geværcappeller.

Helt bakerst i leiren ble latrinene anlagt. De skulle graves 5 foed dybe, 4 foed brede og 16 foed lange, og det skulle graves 2 slike pr. bataillon. Latrinene skulle omgis med løv, bar eller andre buskværk for å hindre innsyn. Det skulle også anlegges sittepinner for folkene. Hver dag skulle det kastes på et lag jord. Hver 4. dag skulle latrinene graves igjenn, og nye graves opp. Det var ikke tillatt å trede an på naturens vegne andre steder enn ved latrinene.

Livet i leieren

I leiren krevdes det, at soldatene holdt orden. Kompanigatene og Place d'Armes skulle feies hver morgen av Foureer-Skydsene. Det var ikke tillatt å utkaste, uttomme eller hensette noe i kompanigatene. Hadde soldatene ved tilovers, skulle den oppbevares i branngaten bak teltet dog uten å beskadige teltene. Bål og andre former for åpen ild var ikke tillatt andre steder enn ved kokesonene ved marketenteriet neders i leiren (se plansje 1788). 1 time etter Retraite-Skuddet skulle all ild og lys, vaktilden unntatt, vær slukket, og ingen måtte rokke tobakk uten å ha hytte (lokk?) på pipen.

Det var heller ikke tillatt for konene å vaske klær i leieren. Dette skulle gjøres i/ved nærliggende bygninger, elver eller vann. Torkingen av toyet skulle foregå 20 skritt bak marketenteriet. Det var ikke tillatt å tørke toyt på teltene.

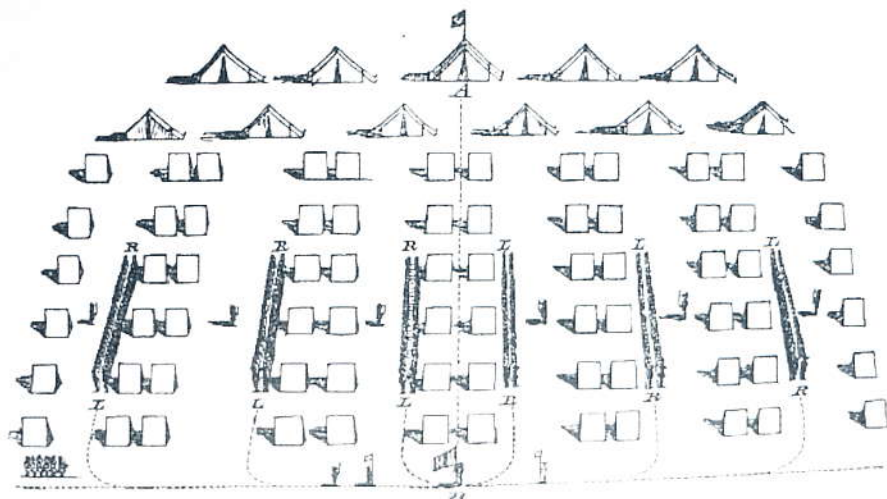
Geværcappell Axvalla

Utsnitt fra et bilde i minneboken fra Axvalla hed 1862 som viser geværcappellene i Telt-Kammeradskabet, slik det var bestemt, at det skulle gjøres i godt vær for ikke å stenge fuktig luft inne. Stangen ble satt fast i marken og sto uten bruk av plugg eller harduner. Pleggner ble kun brukt til teltduken.

Pinnene, som stikker ut midt på stangen, ble kalt kryds-træer og var til å lene geværene mot. På toppen av stangen ses en rund plate, som man hekket teltduken på.

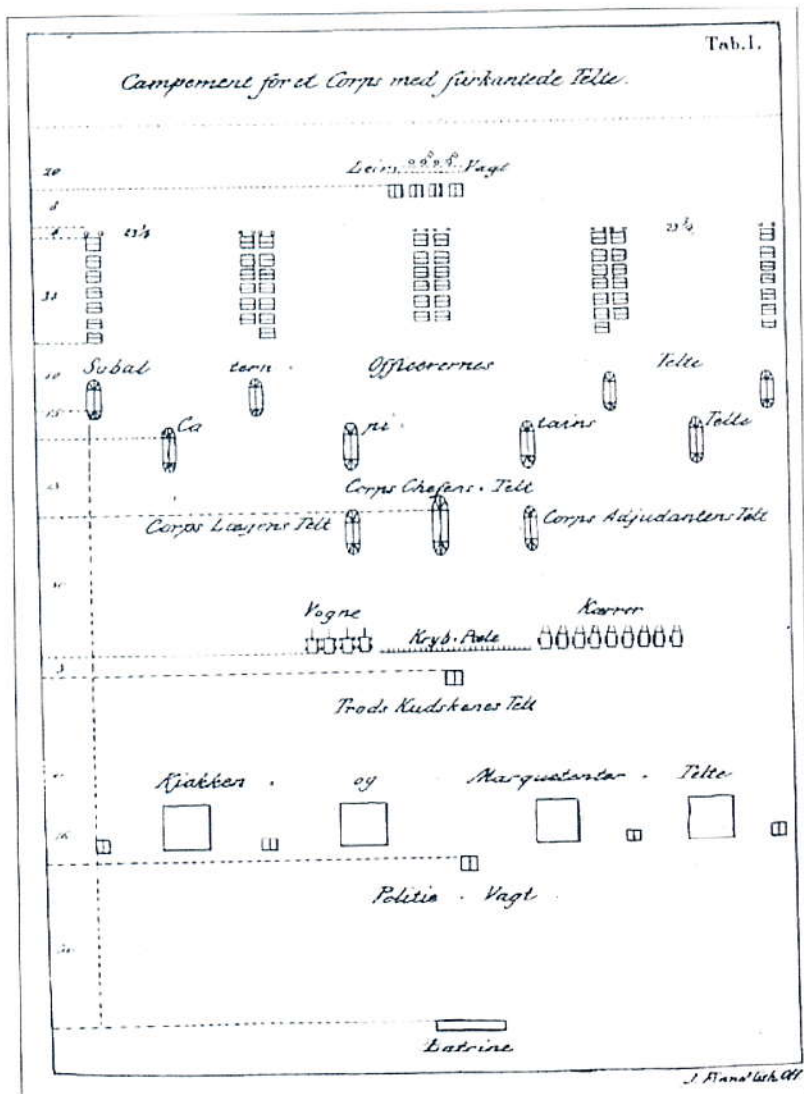
Vedr. soldatens hygiene sier Interims Felt-Tieneste-Reglementet fra 1788 følgende: „Soldaten skal i alle Maader holde sig reenlig, og paasees dette af Underofficereen, hvis Corporalskab han er tildeelt, saavel som af den ældste i Telt-Kammeradskabet. Ansigt og Hænderne skal Soldaten hver Morgen vaske, og naar Veiret er godt, og en Flod eller et Vand er i Nærheden, skal han og tilholdes at vaske Fodderne.“

Det var ikke tillatt for Underoffiserer eller gemene å spille om penger, men som det står „dog tillades dem al sammelig Fornoielse, ja de opmuntres endog dertil; men derimod forbydes paa det allerstrængeste al uanstændig og utoerlig Opførsel.“

Leiroppstilling

Amerikansk borgerkrigsleier som viser, hvordan kompaniene stilte opp og marsjerte opp på bataillonlinjen ved Place d'Armes.

Teltplan 1849

Leirplanse fra 1849 reglementet.

Igen er det fahnevagten, som har gjennomgått den største forandringen. Nå heter den leirvagten og er trukket helt tilbake til leieren igjen, og fanene er plassert forran vagten.

Brandvagten har også gjennomgått en forandring. Den kalles nå politivagten og er flyttet bak leieren. Men fremdeles er hovedprinsippene i en Exerceer-Leir uforandret.

Marketerier

Mange sivile som holdt små vertshus hadde borgerskap som marketeriere.

En marketerier er en som driver småhandel med i hovedsak fødevarer. Det var omlag 9.000 borgere i Christiania og hele 220 bevertningssteder i følge folketellingen 1801.

De simpleste av disse bevertningssteder ble kalt marketerier. Det var denne yrkesgruppen som også sto for forpleining av det militære. De solgte mat, drikke tobakk o.l. til soldatene og offiserene. I *Vor Fortid*, 1919 forteller Johan Victor Brunnes: „Jeg begynde at holde et lille Værtshus; jeg havde et Telt paa Eksercerpladsen.“

Det var ikke uvanlig, at gifte soldater fikk privilegie til å drive marketerier, så lenge det ikke forstyrret soldaten i hans tjeneste. Vi har også flere eksempler på, at utjente gevorbnere (vervede) soldater løste borgerskap som marketeriere. Man fant også mange enker i denne yrkesgruppen.

Når det militære rykket i felt, fulgte ofte marketerierne etter, eller nye ble rekrutert underveis eller ved ankomst til leierområdet.

I Fortegnelse og Detaille over de fornødne Feldt-Requisiter for det Kongelige Norske Jæger-Corps, 1791 står det følgende: „B. Desuden bliver endnu paa Corpset at reglementere: 4 Marquetentere (med) 8 Heste.“

Mange mennesker ble tiltrukket leirene, og det var klare regler for, hvem som slapp inn. I *Interims Felt-Tjeneste-Reglement 1788* står som følger: „§. 5. Tiggere, saavel som ryggesløse og liderlige Folk, maae ikke taales i Leyren, Leirposterne ere pligtige at afvise og fraholde saadanne; men have de sneget sig igjennem, saa skulle de strax bringes til en af Majorene, som examinerer dem, og naar de findes mistænkelige, sender dem til Obersten eller Commandeuren af Regimentet, hvilken da lader Auditeuren forfatte en skriftelig Beretning om Aarsagen til deres Arrest, og derpaa sendes de fra een Brandvagt til en anden lige indtil Hovedkvarteret, hvor de til General-Gevaldigeren afgives, som da lader General-Auditeuren den skriftelige Beretning tilstille. Ere saadanne ikke fordegtige, da bringes de, under alvorlig Trussel, om de lade sig see mere i Leyren, bag ud af Leyren uden for Posterne.“

§. 6. Galanteriekræmmere og andre Kiøbmand, end ikke af det andet Kjøen, maae det ingenlunde tillades at sværme om i Leyren.“

Som vi ser, var det ikke fritt frem for hvem som helst. Men hadde det militære nytte av dem, var de velkomne, som vi videre kan lese i ovennevnte bok:

„Bønder og alle Landets Indvaanere, som bringer Levnetsmidler til Leyren, skulle ikke allene paa deres Hen- og Hiemreyse, men endog i Leyren paa alle muelige Maader beskyttes og forsvares, dog skal det ikke tillades dem at gaae omkring i Leiren. Ved Brandvagten skal de holde deres Marked, og maae de didhen af Skildvagterne henvises.“

Profossen sendes af Gevaldigeren om i Leyren og bekiendtgjør Sælgerens Ankomst. Disse maae ikke sælge deres medbragte Levnetsmidler til Marquetenterne, forinden de dertil have Majorens Tilladelse.“

I leiren var det to typer marketerier; for de gemene og underoffiserene, og for offiserene.

I tillegg til marketerierne var det også slaktere i leiren som tok seg av all slaktning.

Det militære hadde også feltbakerier. I 1788 satte man opp 2 feltbakerier, som ser ut til å ha produsert 8-9.000 pund mykt brød i døgnet.

Hvert kompanie skulle også ha med seg 6 soldatkoner. Deres oppgaver var primært å vaske skjorter men de hjalp også ofte til i „husholdningen“ ved at de kokte mat for sine menn og stelte de syke. Ofte kokte soldatene sin egen mat også, og ikke alltid var forholdene optimale, som vi kan høre Olav Ommundsson, en gammel norsk jegersoldat, fortelle således i boken *Syv-Aarskrigen for 17de Mai 1807-1814*, av H. Angell:

„Sidan fekk me 6 pund brød til 5 dagar; dette brodet var paa form som ein murstein, og det var kje halvsteikt eingong. Dertil fekk me 2 eller 3 pund rundtorsk, som var so ul, so ei mus makeleg hadde gnaga millom rygghelinet og fisken; me kunde ikkje svelgja denne turte torskens utan me hadde vatn til. Amankvar lønningsdag - lønningsdag var femtekvar dag - fekk me attpaa 3 graabeinsildar, som var baade gule og stive, og det var nok ikkje fritt dei var grand raatne, og daa fekk me og 6 pottor havrmjøl. Meir fekk me ikkje korkje no eller fyrr paa sumaren. Me hadde 4 kjelar til 180 mann, medan det skulde vore berre 4 mann um kvar kjel, - so godt sytte officerarne vaare for oss i dei sju aari me var ute. Side me ikkje kunde faa koka i kjelar, fann me paa aa laga næverskrukkor, og i deim koka me havremjøl-leppar.“

Kilder:

Barstad, H.J., *Bergenhusiske Nationale Skarpskytterbataljons historie 1810-1817*, Kristiania. 1914.

Barstad, Oberstlieutenant H. J., *Bergenhusingerne i feltet 1808-1811*, Kristiania 1908.

Barstad, Oberstlieutenant H. J., *Bergenhusiske regiment i krigen mod Sverige 1813-1814*, Kristiania 1918

Oberstlieutenant Jens Christian Schrøders *Erindringer*, Kristiania. 1924.

Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve, den danske Krigsmagt til Lands angaaende, Johan Christian Hedegaard, Kiøbenhavn. 1819.

Feldttienesten til Veiledning for Rekrutten, som Infanterist, Trondheim. 1813.

Fortegnelse og Detaille over de fornødne Feldt-Requisitter for Detachementet til Hoved-Quarteeret, bestaaende, efter Hans Høyfyrstelige Durchlauchtighed den commanderende General Prinds Carl af Hessen Inddeelings-Ordre af 23de April 1789, for den Norske Armee, af 12 Under-Officerer, 4 Tambourer, 2 Piibere og 160 grenadeerer, Christiania. 1791.

Fortegnelse og Detaille over de fornødne Feldt-Requisitter for en marcherende complet Feldt-Bataillon, bestaaende efter Hans Høyfyrstelige Durchlauchtighed den commanderende General Prinds Carl af Hessens Inddeelings-Ordre af 23de April 1789 for den Norske Armee, af 4 Compagnier eller Divisioner, hver til 10 Under-Officerer, 3 Tambourer, 5 Artillerister og 120 Gemeene, i alt af 40 Under-Officerer, 12 Tambourer, 20 Artillerister eller Canonerer og 480 Gemeene, Christiania. 1790.

Detaille over de fornødne Feldt-Requisitter for et marcherende Dragon-Regiment af den Norske Armee, bestaaende af 4 Escadroner hver til 8 Under-Officers, 1 Escadrons-Smed, 2 Trompettere og 120 Dragoner, Christiania. 1791.

Fortegnelse og Detaille over de fornødne Feldt-Requisitter for det Kongelige Norske Jæger-Corps der paa Feldt-Foed er bestaaende af 4re Compagnier, hver til 2de Under-Officerer, 8 Ober-Jægere, 20 Jægere, 2de Halvmaane-Blasere og 150 Under-Jægere, Christiania. 1791.

Interims Felt-Tjeneste-Reglement, 1788.

Des Reglements Für Unsere Geworbene und National Infanterie, Zweyter Theil, Von dem Dienst im Felde, Copenhagen 1744.

Tuxen, A., Den franske gæstgiver paa Bispensgade i Aalborg. Vor Fortid, København, 1919.

Kroverten

Artikkelforfatteren i sitt marketenteri, kroen „den galde galte“. Teltet er et soldattelt, jeg har laget dor i begge ender på slik at en eller begge vegger kan heves opp til tak. I den lukkede enden er mitt private gemakker med min seng avstengt med gardiner opphengt i monestangen (åsen), slik at dette er lukket. I tillegg benytter jeg en markise. Her serveres enkle varme og kalde måltider, alle typer drikke, tobakk og piper m.m.

Dag-Bog over Fremgangsmaaden ved Under-visningen i Trondheims Exerceer Skole og hvad som afvigende fra det i Exercitien forhen her brugeligen, nu bliver at anmærke til Befølgelse, håndskrevet, Trondheim 1807.

Grandmaison, Den lille Krig eller de lette Troppers Tjeneste i Feldten, udg. i det Tydske med Anm. af Julius von Voss; overs. i Dansk af Carl von Bentzen, København 1810.

Diverse soldatbrev skrevet av T.G. Qvernemoen Juni, Juli og August 1808. Årbok for Glåmdalen 1950, p. 137-139.

Schamhorst, H., Militairisk Lømmebog til Brug i Feldten af oversat af P. Clementin, Kiøbenhavn 1804.

Skaar, Fritz, Forsyningstjenesten under Felttoget i Bohuslen 1788.

Skaar, Fritz, Skiloper-vinterutstyr i midten av det 18. århundre. Norsk Militært Tidsskrift, 97. bind, Oslo 1934.

Otte Aar i Danmark (1783-91), en tysk soldats optegnelser meddelte og oversatte af Julius Clausen, Vor Fortid, København 1917.

Angell, H., Syv-Aarskrigen for 17de Mai 1807-1814. 1914.

Norske Intelligens-Sedler no 18, Onsdagen den 6. Maii 1801.

Nicholas A. Brawer and foreword by Jerome Phillips, British Campaign Furniture, Elegance Under Canvas, 1740-1914.

Baron E. Bretton, Premierlieutenant i 18. Inf. Bataillon, Beskrivelse af et inventeret Bivouak- og Feltteirtelt og en „Tornysterbærer“ samt nogle Forslag til en forandret Beklædning og Udrustning for den danske, norske og svenske Hær. Med 12 Lithographier og Farvetryk samt 2 Tabeller. København 1862.

Skal vi snart have et anvisningssalg?

Som bekendt er det flere år siden, vi sidst har haft et større anvisningssalg i Chakoten. Den væsentligste årsag hertil er manglende ting at sælge. Der er nu modtaget et mindre antal bøger til salg. Men vi har brug for flere emner, før vi sætter et anvisningssalg på mødelisten.

Hvis du har nogle figurer, plancher, bøger eller andet, du gerne vil sælge, så kontakt Ole Thureholm på 4466 1444 eller pr. email thurholm@post5.tele.dk og aftal nærmere.

Du må gerne sætte minimumspriser på genstandene, dog mindst 10 kr. Er tingene mindre værd end 10-20 kroner, så sælg dem i stedet på næste års børs.

Hvis der kun kommer bøger til salg, vil der blive tale om et salg med skriftlige bud. Ellers bliver der tale om et salg på en mødeaften.

Kig i gemmerne og se, om der ikke er noget, andre har mere brug for, end du selv har.

Danske officerer og den "Ny Model" russiske hær 1630-1670

af Igor Babulin

Farve- og sort/hvide illustrationer af Valerii Tipikin

Jeg bad om hjælp fra historikere i Danmark og Tyskland for at finde nødvendigt materiale om forskellige danske officerers biografier, og der blev fundet interessante originaldokumenter i arkiverne for general Nicolaus Baumann samt obersterne Johan Hundermark og Henrik Eckert.

Jeg er taknemmelig for den hjælp, jeg har modtaget til denne artikel fra professor Gunner Lind (Københavns Universitet), Dr. Jan Schlürmann (Kiels Universitet) og min ven Torstein Snorrason.

"Russisk historie i 1600tallet vurderes stadig af mange med først og fremmest fokus på Peter den Stores tid. Den problemstilling er allerede den danske historiker Sven Åge Christensen meget opmærksom på, og man skal yderligere være opmærksom på den generelle mangel af militærhistoriske studier af den russiske hær fra før, den vesteuropæiske indflydelse gør sig gældende. Debatten om karakteren af og status for den "Ny Model" hær er ikke slut. For russisk historieskrivning var denne debat tidligere "terra incognita". Det var i 1600tallet, at den ny, ikke-feudale russiske hær blev skabt og begyndte at udvikle sig og dermed udviklede sig til den regulære (vestligt

organiserede) hær. 1600tallets Rusland kombinerede vestlige tekniske opfindelser med ældgamle traditioner på forbausende vis. "Ny Model" hæren er et eksempel på tilfældigheden af et mere regulært militærsystem under et autokratisk ortodoks zarvælde."

Den russiske hærs historie og krigen i det 17. århundrede har været et næsten ukendt emne for russisk historie indtil nu. De fleste historikere (både før 1917 og efter) startede deres undersøgelser ved Peter den Stores militære reform og ønskede ikke at konstatere, at den russiske regulære hær reelt allerede blev skabt over en 30 årig periode i slutningen af det 17. århundrede.

Den russiske "Ny Model" hær

I begyndelsen af det 17. århundrede havde Moskvastaten en feudal hær, som først og fremmest bestod af et adeligt lensrytteri (adelsrytteriet), og dertil var i byerne garniseret lokale strelitzenheder, kanonerer og ofte hver-vede kosak- og tartarenheder. Disse enheder viste svagheder under kampene i "Den urolige tid", 1605-1618, hvor Rusland hærgedes af borgerkrig samt dertil polske og svenske invasioner.

Efter tronraneren, zar Boris Gudonov, var død i 1605, greb en falsk zar, Grigori Otropev, magten. Han kaldte sig for zar Dimitri og påstod at være søn (efter Ljedimitri I.) af zar Ivan den Grusomme.

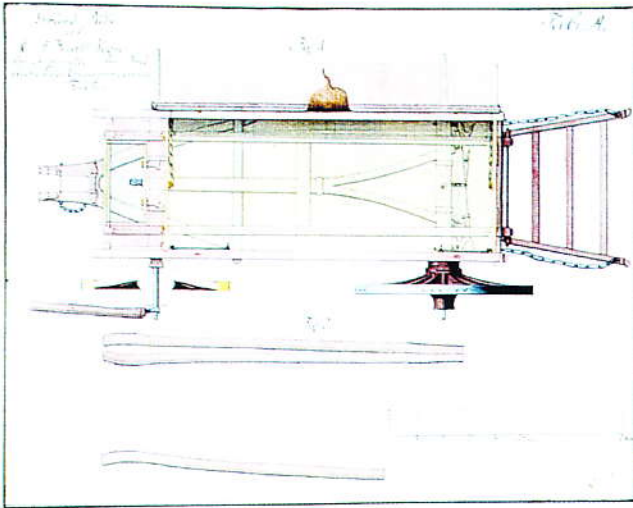
Stormændene - bojarene - smed ham af tronen, og borgerkrig brød løs mellem forskellige fraktioner. Polen og Sverige sendte hære ind i Rusland, og polakkerne besatte Moskva, Smolensk, Chernigov og andre byer, mens svenskerne besatte Novgorod, Karelien og de baltiske kystområder. I 1612 blev polakkerne smidt ud af Moskva, og i 1613 udråbtes Mikhail Romanov til zar som den første af sit dynasti. I 1618 sluttedes fred med Polen, men Rusland mistede ved den lejlighed Smolensk og flere andre byer og landområder. De russiske militære ledere havde intet effektivt haft at sætte op mod det svenske og polske vestligt uddannede infanteri eller den polske "vingede" Hussaria.

I Moskva forstod man nødvendigheden af reformer i de væbnede styrker, men manglede de nødvendige økonomiske ressourcer dertil. Godserne var odelagt, byernes økonomier odelagt, adelsmændene og "deti boiarskie" (lavadelen) magtede ikke længere at finansiere og

Adeligt lensrytteri, her ses et udsnit af "Moskvas adelsmænd", betegnelsen for zarens livvagt, hvori også indgik "Gilets", finere adelsmænd fra provinserne, som var blevet udtaget til at tjene i Moskva. Deres udrustning og klededragt var prægtig. Her viste man uhæmmet sin velstand og drog gerne i kamp iført værdier for formuer. Mange sådant udrustede af "Moskvas adelsmænd" blev dræbt i slaget ved Konotop (1659).

Illustration af Valerii Tipikin.

Brodvogn

Tegninger av 4 hjuls brodvogn mod. 1789. RA, KG II, D-25

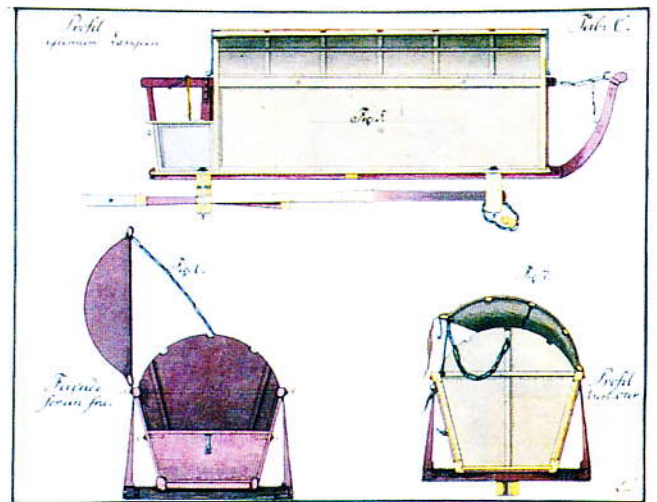
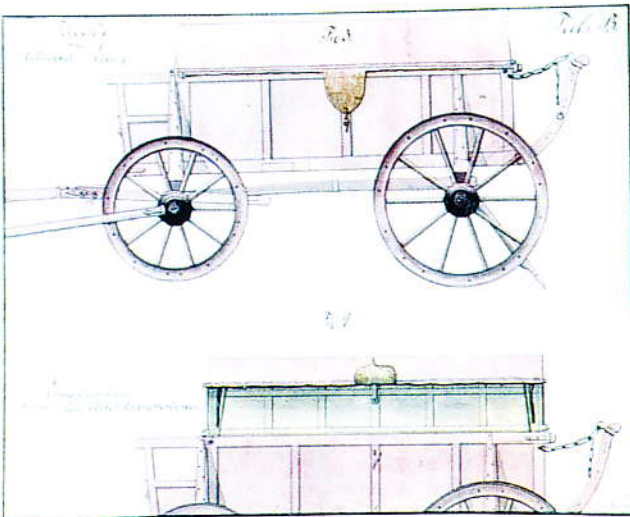
I 1789 ble de første 16 brodvognene bestilt i Christiania (Oslo). Disse vognene skulle utleveres til de enkelte regiment, for å brukes som modeller for de nye brod- og kompanivogner, som vil bli reglementert, og produseres lokalt. Hosten 1790 var alle vognene ferdige, og kollegiet sender ut ordre til regimenten om å hente den tildelte prøvevogn. Samme året ble tegningene av vognen laget av General von Kroghs to adjutanter.

Brodvogner ble brukt både som sykevogn, bagasjevogn og til andre formål.

Brodvognens yterskjæker var festet i forhjulenes akseltapper, noe som var vanlig i Norden og Baltikum. Når disse vognene ble benyttet til syketransport, la man et godt lag med halm i bunnen, og lokket ble satt halvåpent.

Den nye brod- og sykevognen tok utgangspunkt i lokale firehjuls vogner og ikke som tidligere, hvor man først og fremst satset på materiell og kjøremetoder fra de toneangivende stormakter. De nye brodvognene ser ut til å ha blitt laget etter forbildet av svenske ammunisjonsvogner erobret ved Kvistrum bro 1788.

Det finnes en komplett brodvogn bevart på Forsvarsmuseet i Oslo. Se i øvrigt B. Muruds artikkel p. 62 ff.

Utsnitt av Hegermanns portrett

Utsnitt av portrett av Oberst Hegermann, som antageligvis viser et offiserstelt, som er benevnt som "Forslag til et Capitainer Telt" i Interim Felt-Tjeneste-Reglementet 1788 og flere spisstelt på Etterstadsletta exerceerplass i Christiania (Oslo). Maleriet er malt omkring 1817 og henger i dag på gamle Krigsskolen i Oslo. En detalje, som ikke er så lett å se på dette bilde, er at stengene ved inngangen til offisersteltet er satt på skrå. Legg også merke til bemalingen og teltepynten på toppen av telstengene. Vi kan også se soldaten i offisersteltet på vei inn gjennom doren i innerteltet.

Se B. Muruds artikkel p. 62 ff.

Russisk pikener og musketer fra et "Ny Model" infanteriregiment omkring 1640-60. Udrustning, organisation og uddannelse var vestlig, men uniformeringen russisk med kaftaner. Alt manskabet var russere, men de højere officerer (fra kaptajner og op) og alle regimentscheferne var vesteuropæere af lutheransk tro. Det sås gerne, at sådanne officerer konverterede til den ortodokse russiske kirke, hvilket samtidig automatisk befordrede karrieren. Se nærmere i artiklen af Igor Babulin, p. 64 ff.

Illustration af Valerii Tipikin

Vojvode (højere officer) fra Moskva, iført typisk russisk udrustning fra før den "Ny Model" hær skabtes. Tyrkisk "Shishak" hjelm og "Zertsala" rustning, Våbenkammeret i Moskva.

Typiske zertsala- og husarrustninger fra omkring 1650. Zertsala betyder spejl, og hentyder den skinnende rustning. Her ses en zertsalparadeudrustning, og man ser tydeligt den tyrkiske inspiration. Husarrudrustningen er også russisk fremstillet, men her er inspirationen hentet fra den polske Husaria. Rustningerne befinder sig i dag i Kremls Våbenkammer, Moskva.

Banner (1654) fra zarens beredne livvagt „Gosudarev Polk“, som fulgte ham under kampagnen mod Smolensk.

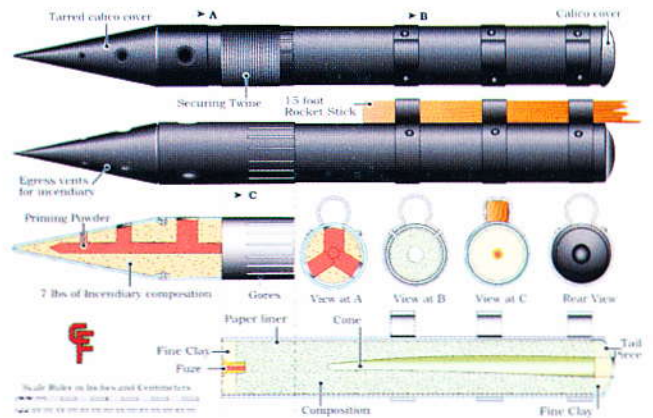
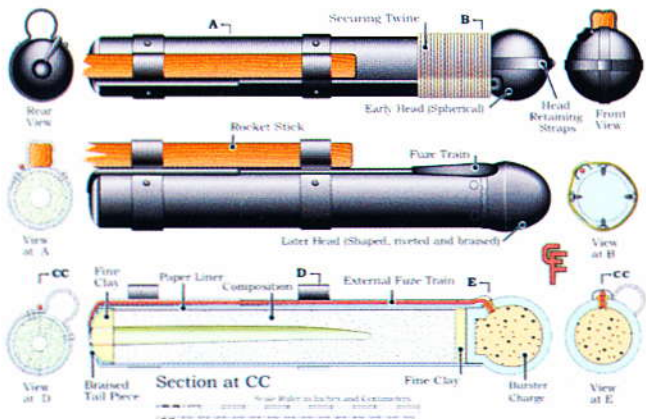

„Alam“ - brystplade båret af russiske artillerister i det 17. århundrede.

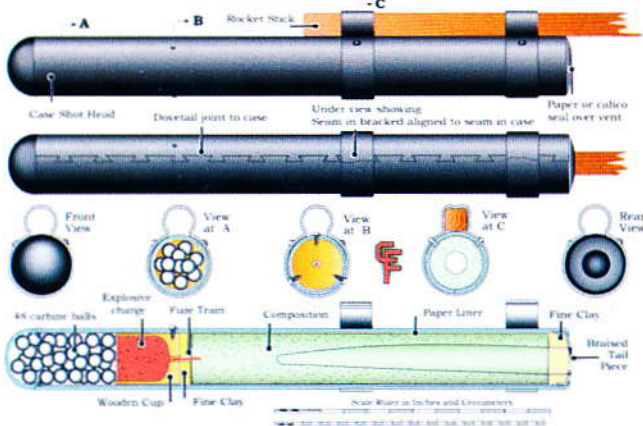
Mihail Fedorovich Romanov (1613-1645), den første Romanov på Ruslands trone. Statens Museum for Kunst, København.

Illustrationer til artiklen om Congreveraketter, p. 39 ff.

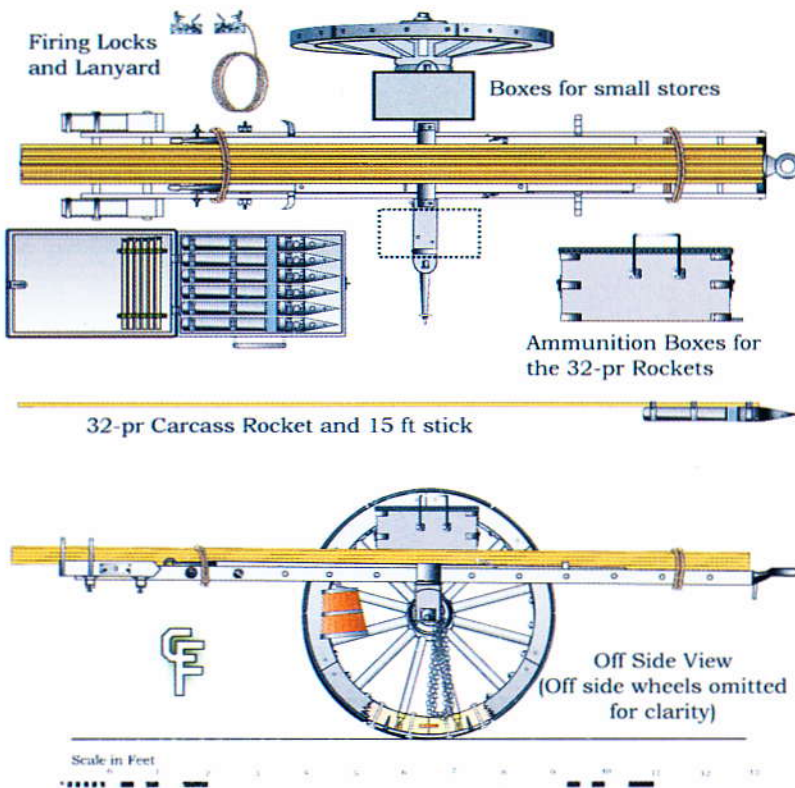

Overst iv.: Congreve, 32-pr Carcass Rocket, circa 1815. Late construction version with the brackets at the rear after example in the Royal Engineers Museum, Chatham and rocket case from Fort McHenry. USA.

Overst th.: Congreve 12-pr Shell Rocket - circa 1808. The fuze along the outside could be cut to the required length to adjust the time at which the warhead functioned. The rocket stick was 9 foot 9. Til venstre: Congreve 12-pr Case Rocket - circa 1810. The warhead consisted of musket balls spread by an explosive charge which operated as the motor burnt out. Later versions were said to have external fuses similar to the shell rockets.

Royal Marine Artillery - circa 1812
Gunner in fatigue dress. He wears the standard fatigue cap of the period and is shown wearing a reconstruction of the blue undress jacket. In 1805 the private purchase of undress jackets had been authorized by the Admiralty. This was a blue jacket, perhaps with red collar and cuffs, but it was forbidden for wear on board ship by an Admiralty ruling of 1807. No contemporary description or illustrations of this jacket have yet been located. He holds a pistol igniter and a 32-pr carcass rocket of the type that was used throughout the campaign.

Plan and side view of the Ladder Frame Rocket Cart - circa 1815. The ladder frame was of the same design as that for Land and Sea Service. It was towed behind a standard light limber which carried the rockets. Boxes for tools and small stores were carried over the axtree bed of the cart. This is the type of cart that saw service in Spain, at Leipzig and Waterloo.

rykke i felten med "heste, mænd og våben", når de kaldtes op.

Det lykkedes dog over de næste 30 år for Rusland at overvinde følgerne af "Den urolige tid" og for Moskva at gennemføre en gennemgribende militær modernisering. Zar Mihail Fedorovich (1613-1645) udstedte 1630 befaling om oprettelse af infanteri (Ssoldatskije Polki)-, rytter- (Reitary) og dragonregimenter efter "Ny Model" (europæisk organisation og udrustning med ofte tyske betegnelser) og uddannelse efter 30årskrigen principper. Med denne ordre (ifgl. den russiske historiker A.V. Chernov²) fødtes den russiske regulære hær.

Sverige og Holland hjalp med til at forberede dannelsen af de "Ny Model" regimenter. Obersterne Alexander Leslie og Henrik van Damme (begge i russisk tjeneste) blev sendt til nævnte lande for at opkøbe store våbenforsyninger (luntegeværer, piker, sværd og rustninger) og samtidig hverve officerer og soldater.

I 1632 hvervedes 4 professionelle regimenter fodfolk (Soldaterregimenter) fra Danmark, Sverige, England og Holland, og et stort antal europæiske officerer inviteredes til Rusland for derudover at træne russiske soldater, idet man allerede i 1630 var begyndt at formere de 2 første russiske regimenter efter europæisk monster. I august 1632 var 4 sådanne regimenter formeret og under uddannelse til "soldater", og de blev derefter sendt til Smolensk for at gøre tjeneste under vojvod Mikhail Shein i dennes styrker.

Belejringsstyrken bestod, inden "Ny Model" regimenter ankom, af et beredent adelsopbud 6.310 mand, kosakker og tartarer 4.616, hvervede vesteuropæiske soldater 4.614, russiske soldater 6.939 samt 1.503 strelitser¹. I disse ny regimenter tjente kun fri mænd ("volnye") - ikke livegne, som ellers også var en del af de russiske hære. Samtidig blev yderligere to af de nye soldaterregimenter rejst i Moskva.

De russiske infanteriregimenter var ikklædt og bevæbnet som strelitser, ikke vesteuropæisk udstyret.

Hvert soldaterregiment bestod af 1.600 menige og 176 befalingsmænd, fordelt på 8 kompagnier under kommando af 1 oberst, 1 oberstløjtnant, 1 major og 5 kaptajner. Hvert kompagni havde en løjtnant ("poruchick"), fanebærer, 3 sergenter, kvartermester, kapitanærmus (capitaine d'armes, underofficer, som var ansvarlig for våbenforsyning og ammunition), 6 korporaler, læge, tolk, 3 tambourer og 200 soldater. Af sidstnævnte var 120 musketerer og 80 pikenerer. Pikenererne bar hjelm og kyras og var bevæbnet med lange piker eller halvpiker samt sværd¹.

I 1633 oprettedes det første nye udenlandske rytterregiment under Charles Samuel d'Ebert, lidt senere dannedes et udenlandsk dragonregiment under Alexander Gordon.

Rytterne var udrustet med "kapalin" (krebsehjelm) og kyras, karabin, sabel eller pallask samt et par pistoler i saddehylstre. De blev først og fremmest hvervet blandt den fattige lavadel, udrustningen modtog de af staten. Dette var det "Ny Model" adelsrytteri. I begyndelsen organiseredes et regiment med 2.000 mand - senere kun 1.000 mand.

RUSSO - POLISH WAR 1654 - 1667.

+++++ Frontier 1654.
 -|-|-|-|- Frontier 1667.
 ← Directions campaigns of the Russian troops.

Et dragonregiment havde 1.600 mand fordelt på 12 kompagnier, hvert under en kaptajn. Hestene leveredes fra zarens stalde. Bevæbningen bestod af musket, sabel, hellebard og pike. I felten kæmpede dragonerne som infanteri.

På trods af Sheins nederlag til polakkerne ved Smolensk i 1634 gjorde både ryttere og soldater fra den "Ny Model" hær fortrinlig tjeneste i de forskellige kampe.

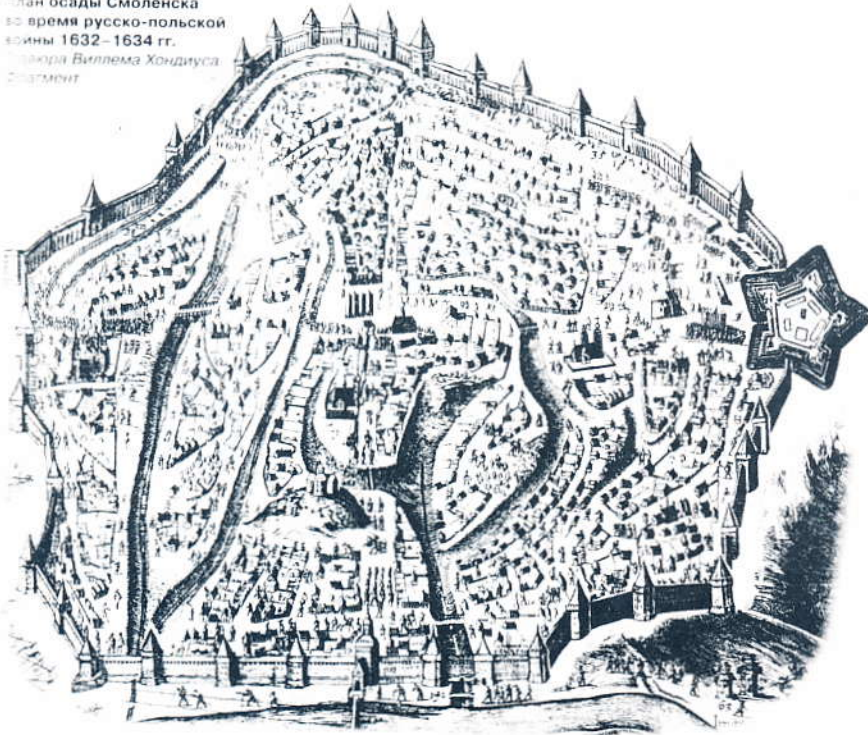
Efter fredsslutningen 1634 blev næsten alle de nye regimenter opløst og de udenlandske lejesoldater udvist af Rusland. Imidlertid blev mange soldater, ryttere og dragoner, uddannet i den "Ny Model" hær, beordret til tjeneste gennem "Inozemnyi Prikaz" (kontoret for udenlandske militære anliggender) og tjente i den årlige "krigssæson" (uden for vintermånederne) ved de sydlige grænser. Antallet af sådanne soldater voksede med årene, og når regimenterne opløstes, fik disse soldater og dragoner i stedet et stykke jord og blev gjort til "bofaste bønder" (grænsedragoner - bofast

milit) med øvelsespligt. Fremmede officerer, som forblev i Rusland, tog sig af uddannelsen.

1642-1648 blev de lokale bønder, i Voronez, Sevsk og andre distrikter, inddelt på samme vis som dragoner (militærkolonier), og der blev sendt officerer til at træne dem og heste, våben og udrustning leveredes af zaren. Disse bønder skulle forsvar grænsen. De fik jordlodder og blev "bosatte" bondedragoner, som ikke fik løn ("korm"), men dyrkede jorden i deres tjenestefri perioder. Denne dragonmilitatsordning viser regeringens ønske om at forbedre den militære organisation og samtidig opretholde en styrke for billigst mulige penge. Bofaste dragoner var interesserede i at forsvare deres jordområder og mere pålidelige tropper end enheder samlet sammen fra de forskellige byer og derefter sendt til grænserne midlertidigt, når det brændte på.

(For at forstå nødvendigheden af at modernisere den daværende russiske hær, skal man holde sig for øje, at areal, landskab, fjender, befolkningstæthed, levevis, religion og histo-

План осады Смоленска во время русско-польской войны 1632-1634 гг. Титулкарта Виллема Хондиуса. Сегмент

Udsnit fra Villem Hondius stik af Smolensk befæstning, som den så ud 1632. Hondius selv tjente i den polske hær 1632-1634. Zar Boris Gudonov befæstede byen 1596-1602. 1611 erobrede polakkerne byen efter to års belejring. Mod nord-øst ses Korolevski- eller Sigizmundovbastionen, som polakkernes byggede oven på tre odelagte bymurstårne.

risk udvikling gav et samfund som var helt anderledes sammensat og andre værdier end i Vesteuropa. Krigsførelse blev således af en helt anden karakter, fortrinsvis såkaldt "asiatisk" med et stort rytteri og forholdsvis få soldater til fods, som først og fremmest tog sig af de spredte byers forsvar samt betjente et meget tungt og svært bevægeligt artilleri bestående af mange forskellige typer kanoner. Hovedvåbenet var rytteri - hurtigt og oftest ikke særlig tungt rustet, men det mest anvendelige på grund af de store afstande. Fjenderne mod øst, syd og delvis vest (mongoler, tartarer, kosakker, tyrker, polakker osv.) var organiseret og kæmpede på samme vis med fortrinsvis hurtige og meget bevægelige rytterhære. Om vinteren førte man sjældent krig, men når foråret og sommeren kom, så startede under alle omstændigheder en række - større eller mindre - raids ind på nabens territorium for at plyndre og tage slaver. Det var stammer, klaner og forbund af sådanne, der angreb og undertiden kom "full scale" angreb fra de større nabostater, hvor angrebene så gjaldt byer for at få kontrol over de omliggende områder. Kampene førtes ikke som i vest og med lignende "ridderlighedsbegreber", man benyttede gerne list, baghold, tilsyneladende tilbagerækning og undgik kamp, hvis man ikke folte sig sikker på at vinde - og uden det var nogen skam at trække sig tilbage. En mere smidig form end den vestlige, hvor man søgte en afgørelse, når man mødtes, ved at begge parter gik løs på hinanden, og taberen ikke gerne veg for tvunget. At de vestlige kampsystemer havde problemer med at bekæmpe de østlige indtil geværer med tilhørende infanteritaktik indførtes, ser man allerede ved vest- og

østromernes problemer med at stoppe folkevandringer og folkeslag som hunnerne, og hvad de ellers kaldte sig. Senere kommer Europas totale fallit mod de store mongolhorders hærgen og til slut forsvaret mod de osmanniske invasioner. Først omkring 1630-1720 bliver situationen endeligt vendt. Herefter er det overlegen vestlig militærtaktik og teknik, der forvandler „asiatisk krigsførelse“ til noget forældet og middelalderligt. Den udvikling, som Vesteuropa gennemgik militærteknisk op til og under 30års-krigen havde ikke været nødvendig i Rusland og var uden større værdi for dets tidligere krigsførelse, indtil polakker og svenskere begyndte at angribe efter 30årskrigen med samme krigstaktik og organisation. De første zarer indså klart, at det krævede en total ændring af organisationsform fra middelalderlige opbudsstyrker, hvor den enkelte adelsmand var forpligtiget til at møde med sine folk og selv stå for udrustning osv., men zarerne indså også, at en sådan modernisering ville ændre den russiske tidligere samfundsstruktur og således møde modstand fra de herskende klasser. På egen hånd kunne russerne ikke gennemføre en sådan omvæltning, derfor var man tvunget til at hverve et stort tal krigserfarne vesteuropæiske officerer til at forestå reorganisationen efter vestligt mønster. På samme som måde som Frederik den Stores far byggede det militære grundlag for sønens berømmelse, således gjorde også de to første særdeles dygtige Romanovzarer og ikke mindst deres håndgangne mænd i realiteten grundarbejdet for Peter den Store. TS)

En særlig vigtig rolle i forsvaret af sydvestgrænsen spillede Komaritsdragonerne (indbyggerne i Komaritsdistriktet nær Sevsk).

I 1646 var der oprettet 3 dragonregimenter, hvert bestående af 6 kompagnier med 300 mand, total ca. 5.000 mand. Hver dragon fik udleveret hest, gevær (pishal - ildvåben), sabel og udrustning til sig og sin hest⁵.

I Moskva 1649-1651 blev oprettet yderligere et "nyt" rytterregiment under kommando af den hollandske oberst Isaac van Bukowen.

Kun "gosudarev polk" - zarens hestgarde - bestående af adelsmænd fra Moskva (ca. 3.500 mand) og Moskvas "streltsy", streltzer - et eliteinfanterikorps bestående af 18 "prikaz" (enheder - regimenter) med 8.122 mand, besad nogen militær effektivitet af samtlige tropper fra "Den Gamle" hær.

Den øvrige adel, kosakker og tartarer var organiseret i "sotnis", ryttertrope/delinger af varierende størrelse.

1651 bestod "Den Gamle" hær af:

Adelige opbudsrytteri)	37.596 mand
Moskvas streltzy	8.122
Kosakker	21.124
Tartarer (let rytteri)	9.113
Udenlandske hvervede	2.707
(i særlige infanteri og rytterkompagnier)	
Reitåry	1.457
Dragoner	8.462
Total	88.581 mand ⁶

Af denne hær var det kun ryttere og dragoner, der øvedes regelmæssigt. Det var stadig påtrængende at få skabt en "Ny" hær.

Nye bondemilitsenheder (militærkolonier) blev organiseret langs nord-vestgrænsen mod Sverige - Zaonezkie- (Olonetskie-) og Somerskisoldaterregimenterne blandt de bosiddende bønder. De havde arvelig tjenestepligt, bønderne havde jord, men skulle ikke betale skat, værnebønder. Fra hver gård skulle stilles en mand til tjeneste. På denne vis blev oprettet 3 infanteri- og 1 dragonregiment, som modtog udrustning.

Et af Smolensk massive murtårne. I 1654 havde Smolensk 38 tårne, både runde som dette og firkantede. Polakkerne odelagde 3 under belejringen 1609-1611, russerne odelagde et under belejringen 1632-1634, Napoleon odelagde flere, og i dag er kun 18 tårne tilbage.

Polske husarer ved Smolensk 1634. De russiske husarer så identisk ud.

våben og ammunition fra staten og fik regelmæssig træning. Våbnene bestod af "pishal" (ordet betyder "ildvåben" generelt, her luntegeværer), snaphanegeværer (flintegeværer), sværd og "berdyshy", det ældgamle men vel-tjente russiske infanterivåben, den store økse, som er kendt fra f.eks. billeder af strelizeme.

I Moskva 1647 blev Johan Jacobi von Walhausens bog "*Kriegskunst zu Fuss*" (1615) oversat og trykt i 1.200 eksemplarer.

I 1650 oversattes og udgaves hollandske rytterreglementer til russisk.

I 1649-1654 forøgedes antallet af udenlandske officerer, som havde erfaringer fra 30-årskrigen.

Den russiske regering forlangte "patenter", beviser på tidligere tjeneste, kongelige anbefalinger osv., fra de tjenesøgende officerer, når de ankom til Moskva.

Det var kostbart at opretholde et udenlandsk officerskorps, men de russiske officerer benyttede også tiden til flittige studier af gæsternes militære kunnen.

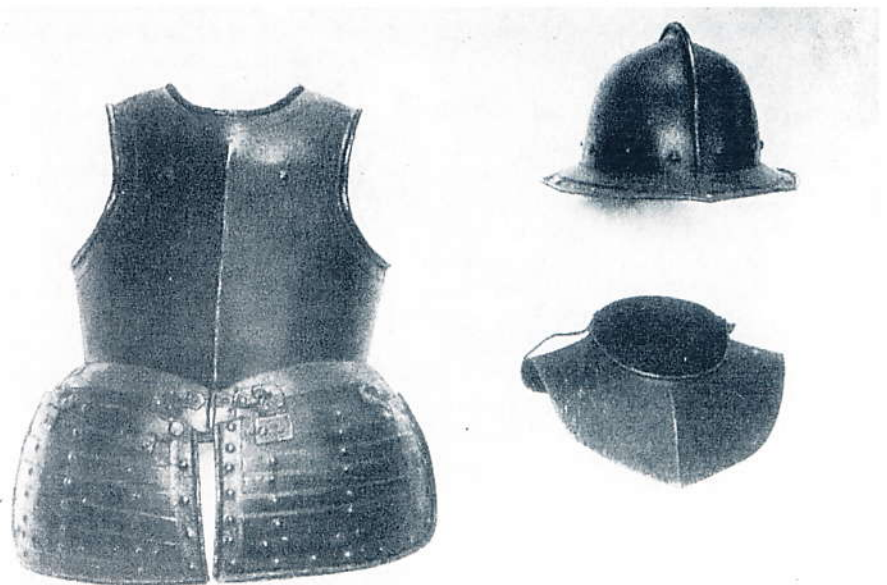
I 1654 bestod 6 rytter-, 6 dragon-, 1 husar- og omkring 30 soldaterregimenter af "Ny Model" typen; mandskabet bestod fortrinsvis af russiske hvervede og "fri" mænd. Disse regimenter var ikke bosatte bonderegimenter, og alle blev lønede med kontanter. Alle oberster, oberstløjtnanter, majorer og kaptajner var emigranter fra Vesteuropa, og de som konverterede til den ortodokse kirke, forblev tro mod deres ny religion.

Af navne kan nævnes f.eks. sir Jonas van Druschke, engelsk baronet, som førte et af de bedre rytterregimenter. Blandt dragonobersterne kan nævnes franskmændene Jean de Greon

og Claude de Speville. Polakken Khristofor Rylski førte et regiment "vingede" husarer (let pansrede lansenerer). Alexander Leslie, Johan Hundermark, Daniel Crawford, Alexander Barklay, Andrew Hamilton og andre oberster kommanderede soldaterregimenter.

Officerer af lavere grader samt civile betjente var alle nationale russere i disse regimenter, lige som udlændinge ikke hvervedes som menige efter den uheldige krig 1632-1634 mod Polen. De fremmede officerer gik klædt i vesteuropæisk dragt, medens de russiske soldater og ryttere var klædt som nationale russere - men med vestlig udrustning og våben.

Under zar Alexei Mikhailovich (1645-1676) udgjorde regimenter af "Ny Model" typen størsteparten af de russiske hærstyrker, alle med stabsorganisation, standardbevæbning og organisation efter de nye vestlige retningslinier. Regeringen søgte at skabe et centralt styrings- forsynings og uddannelsessystem. Hvervningen af regimenterne blev gjort landsdækkende. I fredelige perioder hjemsendtes dele af mandskabet, og deres våben deponeredes i statens arsenaler, men størstedelen af soldaterne og næsten alle officerer gjorde dog stadig tjeneste ved grænserne og i garnisonerne. For

Pikenerudrustning, antageligvis indkøbt i Vest til den "Ny Model" hær.

Zar Alexei Mikhailovich (1645-1676).

dette fik de løn i kontanter og naturalier udbetalt og udleveret dels månedligt, dels årligt.

Oprettelsen af nye regimente fik nærmest massekarakter under den russisk-polske krig 1654-1667. Således hvervedes i 1658 ca. 18.000 mand, 1659 15.577 og i 1660-1661 17.423, og der hvervedes blandt både frie og livegne iblandet også gamle soldater, ryttere og dragoner fra 1632-1634. Mændene gjorde livsvarig tjeneste, så disse hvervninger har de karakteriske træk, som man genkender i Peters udskrivningsbestemmelser.

Resultatet af de stadige udskrivninger gjorde, at i 1663 bestod den russiske "Ny Model" hær fordelt i 9 korps af:

35 soldaterregimenter	24.720
24 rytterregimenter	19.374
5 dragonregimenter	4.112
1 husarregiment	426
2 lansenerregimenter	1.208

I alt 67 "Ny Model" regimente med totalt 49.094 mand⁷, som udgjorde ca. 60% af den russiske hær på denne tid. Den gamle feudale lens- og opbudshær blev forældet, og den ny hær var kapabel til at bekæmpe så stærke modstandere som Polen, Sverige og det Ottomanske Rige.

I slutningen af 1600tallet var Rusland i næsten konstant krig gennem 30 år (1654-1681), helt bortset fra de stadige tartarraids ind over de sydlige grænser. På trods af enkelte nederlag på slagmarken, så forsvarede den russiske hær grænserne fortrinligt og førte for det meste sine kampe på modstandernes territorium fra det Baltiske Hav til Krim. Den "Ny Model" hær forblev effektiv indtil 1681, hvor der indtraf en længerevarende fredsperiode, hvorunder en stor del af de ny regimente blev opløst.

Russiske historikere hævder den opfattelse, at der iblandt de højere officerer og den øverste ledelse af zar Alexei Mikhailovichs hær ikke var nogen fremtrædende militære personligheder, især ikke imellem de fremmede officerer i russisk tjeneste. Den opfattelse er imid-

lertid ikke korrekt. Årsagen til misforståelsen skyldes uvidenhed omkring emnet. Tidligere russiske historikere har simpelthen ikke studeret den tids generaler og obersters biografier.

Vi har ganske vist kun sparsomme oplysninger fra tiden, men de første generaler i russisk tjeneste, udnævnt af zaren, var alle udlændinge.

Skotten Alexander Leslie blev general i 1655.

Holsteneren Nicolaus Baumann blev generallojtnant ("general-poruchik") i 1659.

Skotten Daniel Crawford (Crawfuird) blev generalmajor i 1661.

Danske officerer spillede en betydelig rolle i den russiske hær i slutningen af 1600tallet, og her vil jeg fortælle om tre af dem.

Johan Hundermark

Johan Hundermark kom fra en mindre, adelig familie, og man finder ham i danske dokumenter som ekstraordinær oberstlojtnant ved Skånske Regiment (nationalt udskrevet infanteriregiment) for 1643⁸.

Hundermark havde antageligvis tjent i udenlandske hære indtil da, idet ingen tidligere dansk officerskarriere er oplyst om ham. Skånske Regiment blev oprettet 1627 og ført af oberst Falk Lykke⁹ indtil 1650.

1643 gik Danmark i krig med Sverige (Torstenssonkrigen 1643-1645), og da svenskerne invaderede Jylland, stod Skånske Regiment i Sydskåne. Regimentet synes da at være blevet udvidet gennem ekstra udskrivninger og således at have behovet yderligere officerer. Hundermark var stadig ved regimentet som oberstlojtnant.

I 1644 overskred den svenske feltmarskal Gustav Horn den danske grænse i Skåne syd for Markaryd, og trods heftig dansk modstand fra dansk-skånske militære enheder forstærket med lokal militi, rykkede Horn frem. Helsingborg blev indtaget og to dage senere også Engelholm.

Horn mødte kraftig modstand fra skånske snaphaner under Bengt Monsön. To uger senere faldt Lund. I april blev Landskrona indtaget og plyndret, og i maj samme år overgav Laholm sig, men svenskerne blev stoppet med det kraftige forsvar af Malmø.

Som ekstraordinær oberstlojtnant tog Hundermark del i kampene med Skånske Regiment.

I august 1644 hvervede han et eget regiment, Hundermarks Regiment, men regimentet nåede aldrig op på mere end bataljonsstørrelse. Fem kompagnier er kendte, og Hundermark blev ikke forfremmet til oberst¹⁰.

Hundermarks Regiment kæmpede også i Skåne. I løbet af krigen 1643-1645 kastede danskerne de invaderende svenske ud af Skåne. Da hæren reduceredes efter Torstenssonkrigen, blev Hundermarks Regiment opløst i oktober 1645, og han vendte aldrig senere tilbage i dansk tjeneste.

Fem år efter rejste Hundermark til Rusland. "1650, 13. juni, den danske oberstlojtnant Johan Hundermark ankom i Moskva sammen med 4 officerer og anbefalelsesskrivelser fra den danske konge om at antage dem i russisk tjeneste."¹¹

De blev antaget og ansat under "Inozemny Prikas". Der blev fastsat en kontant lønbetaling

samt et jordafkast (fik tildelt jord samt et antal "sjæle", livegne) til Hundermark.

Patriarken Nikon (den russiske ortodokse kirkes primas) så gerne, at alle udlændinge i russisk tjeneste snarest muligt konverterede til den ortodokse kirke. Kirken ønskede ikke, at "vantro" ejede ortodokse livegne. Nogle udlændinge accepterede at konvertere, men ikke alle; der var ikke direkte tvang. I august 1652 konverterede Hundermark så. Zaren førerede i den anledning "100 rubler¹² og andre gaver til oberstlojtnant Hundermark (hans nye ortodokse navn blev *Khristofor*) og udnævnte ham til oberst"¹³.

At konvertere betød for udlændinge, at de ikke længere kunne returnere til deres hjemland. På den anden side gav det mange fordele. Adelige officerer blev optaget i den russiske adel, blev tillagt jordafkast og avancerede hurtigere. De udlændinge, der ikke ville konvertere, måtte fra oktober 1652 ikke længere bo i selve Moskva, men skulle bosætte sig i en særlig bydel uden for byen, "Nemetskaya Sloboda".

I maj 1654 startede Moskva krig mod Polen for at generobre Smolensk og andre byer, som allerede var gået tabt 1618.

Khristofor Hundermark førte et af de ti "Ny Model" soldaterregimente under hovedarméen, som blev ledet af zar Alexei Mikhailovich selv¹⁴, og nu rykkede frem fra Moskva mod Smolensk.

Byen Smolensk havde en stærk fæstning og var omgivet af en bymur med 34 tårne og 2

"Gilets", ung adelsmand fra zarens personlige livvagt, en vagt som den unge Hundermark var en del af. Tegning af den svenske officer Erik Palmkvist, som var i Rusland 1676.

bastioner. Den polske garnison bestod af ca. 3.500 mand med 55 kanoner af alle kalibre. Zarens hær talte 40.000 mand.

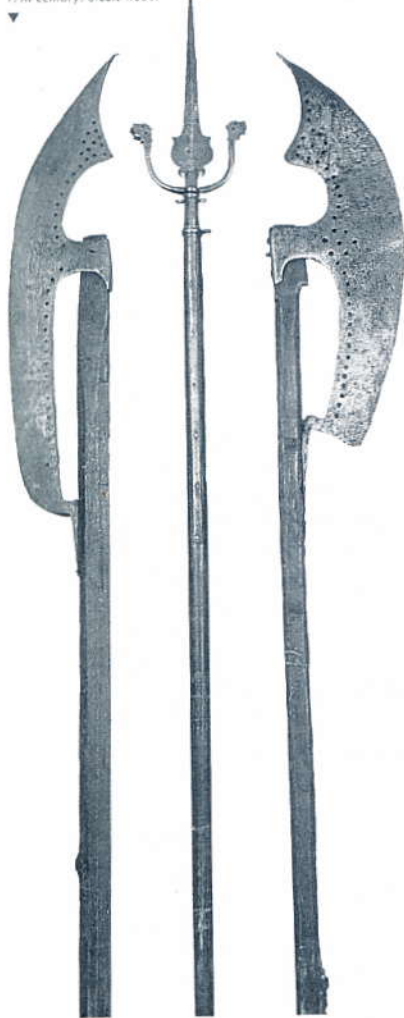
Belejringen begyndte den 30. juni ved at russiske batterier beskød fæstningen. Hovedangrebet rettedes mod den syd-østlige del af byens forsvarsværker, som allerede var beskadiget under krigen 1632-1634. Hundermarks regiment var i korps sammen med regimenterne I. Khovansky og I. Khromoy-Volkonsky.

De russiske soldater gravede løbegrave og førte dem helt op til 20 meter fra bymuren.

Stormen fandt sted den 16. august, hvor Hundermarks og Leslies regiment angreb Sheinovbastionen og Antipinskayatårnet. Soldaterne indtog og plantede 12 faner på muren, erobrede tårnet og brød ind i byen. Tårnet blev ødelagt, og russerne erobrede dets 2 kanoner. Sheinovbastionen blev også taget, men en kraftig eksplosion i samme øjeblik i Antipinskayatårnet tvang russerne til at retirere. Zaren stoppede stormen, som da havde været i mere end 7 timer.

Russerne havde mistet 300 mand dræbte og omkring 1.000 mand sårede, men fæstningen var blevet stærkt beskadiget, og polakkerne havde mistet mange mand. Zarens tropper for-

Poleaxes and ignition torch.
17th century. Steel, wood.

Typiske ældre russiske våben. Den drabe-lige økse, "Berdysh", som man bla. ser hos strelitserne, samt en "Palmik", artilleristage til at holde den brændende lunte - samt personligt forsvar.

Udrustning til den "Ny Model" hær, antageligvis indkøbt i vest.

beredte endnu en storm, men det blev ikke nødvendigt, idet polakkerne overgav sig den 10. september 1654. Polske og litauiske faner og bannere kastedes for zarens fod, og den russiske hær drog ind i Smolensk, hvor Grigory Pushkin blev udnævnt til guvernør. Smolensk har fra da været en del af Rusland.

Efter en fortsat offensiv kontrollerede russiske tropper ved slutningen af 1654 store dele af Bielorussia (Hviderusland), Ukraine og 33 byer.

Året efter deltog Hundermark i slaget ved Vilno (Vilnius) og indtagelsen af denne, Litauens hovedstad.

1658 førte han et dragonregiment stationeret i Belgorod. Hans regiment talte 1.299 mand på den tid og var med til at afværge raids fra krimtatarerne langs de sydlige grænser som del af prins Romodanovskis hær.

Antageligvis døde Hundermark kort herefter, idet hans navn ikke senere findes nævnt i dokumenter.

Johan Kristofor havde en søn, Tikhon Kristoforovich (hans nøjagtige årstal er ukendt), som var født i Rusland og derfor russisk adelig og optaget i - "Gilets" - tidligt 1681¹⁵. Gilets var et korps af udvalgte adelige fra Moskva, som havde vagttjenesten omkring zarens hof. Ligeledes bestred de lavere officersgrader i Moskvas strelitzregimenter.

Strelitserne var et udvalgt eliteinfanteri fordelt på 27 regimenter med tilsammen 22.452 mand. Hvert regiment var kendetegnet ved dets regiments uniformsfarver på kaftan og snore.

Allerede 1688 var den unge Hundermark blevet oberstløjtnant¹⁶. 1687 og 1689 tog han del i kampagnerne på Krim, og i 1696 blev han oberst for et af strelitzregimenterne i Moskva. Strelitserne boede i regimentsbydele ("sloboda") langs byens mure, Hundermarks "sloboda" var syd-vest for Chertolskie-porten ved kirken Troitsa (Treenighedkirken) i Zubovokvarteret. Regimentet var tidligere blevet ført af oberst Ivan Zubov¹⁷. Regimentet havde blodrøde kaftaner.

Hundermarks regiment deltog i sommeren 1696 ved angrebet mod den tyrkiske fæstning Azov som en del af general A. Golovins hærafdeling. Efter Azovs overgivelse forblev Hundermarks regiment sammen med 3 andre strelitzregimenter som garnison i Azov¹⁸. 1698 blev disse 4 regimenter sent til Velikie Luki.

Under strelitzernes berømte oprør mod zar Peter I afsatte regimenterne deres chefer, men revolten blev slået ned og regimenterne opløst.

I 1700 oprettede Hundermark på ordre af zar Peter et nyt infanteriregiment, som fik navnet Smolenski¹⁹.

1701-1703 tog Hundermarks regiment del i kampene mod svenskerne i Ingermanland og Estland. Hans senere skæbne er ukendt.

Henrik von Eckerot

Henrik von Eckerot var antageligvis tysk officer.

Han var oberstløjtnant i den danske hær, som havde fået hvervepatent af 1. maj 1657²⁰. I slutningen af samme måned indlemmes Eckerot og hans hvervede folk i Ulrik Christian Gyldenløves Regiment, som blev oprettet i Jylland 1657 som et dragonregiment. Regimentet eksisterer stadig under navnet Dronningens Regiment. Det kæmpede i Skåne i begyndelsen af krigen 1657-1660.

I 1657 rykkede den svenske kansler Per Brahe fra byen Laholm mod syd over den danske grænse uden resultater. I det år gik forsvaret af Skåne godt. Vinteren 1657-1658 lå regimentet i kvarter på Sjælland.

1658 invaderede svenskerne, under Karl X Gustav, Skåne fra syd via Sjælland, og i februar samme år var hele Skåne besat.

Ved Freden i Roskilde (1. april 1658) blev Skåne overdraget til Sverige.

Eckerot blev afskediget efter freden 1658 og gjorde ikke senere tjeneste for Danmark. Dragonregimentet han tjente i, blev omdannet til et infanteriregiment i sommeren 1658 og deltog med stor hæder i forsvaret af København 1658-1660.

Nye oplysninger om Eckerot dukker op igen tre år senere, da han - allerede oberst - ankom til Rusland sammen med en gruppe officerer.

"Den 4. oktober 1661 gik Veliki Gosudar (zaren) til det gyldne kammer og bekræftede med sin hånd (de modtagne fik ved en særlig hofceremoni lov at kysse zarens hånd) ansættelsen af de nyankomne officerer fra det danske land oberst Henrik von Eckerot, oberstløjtnant August von Eiler, major Johan Strobel, nogle få kaptajner og ritmestre."²¹

Zarens bekendtgørelse om invitationen af en "oberst i ryttertjeneste" med mænd udkom dateret 2. januar 1662.

Eckerot tjente først i Moskva, men blev så udnævnt til chef for det første "Nye" rytterregiment i Sibirien. Moskva havde besluttet at oprette nogle få regimenter af "Ny Model" typen bag Ural. Regimenterne skulle stationeres i Tobolsk, Tomsk, Tara og Tiumen distrikterne, idet sibirske tartarer og kalmykker under baskirrevolten (1662-1664) i Syd-Ural og Sibirienundertiden angreb de russiske byer og landsbyer dér.

Mandskabet blev rekrutteret blandt den sibirske befolkning, men der var ikke tilstrækkelig med uddannede officerer bag Ural-kæden.

Ved zarens bekendtgørelse af 23. september 1665 blev der derfor befalet sendt udenlandske officerer og nogle få uddannede udenlandske ryttere (i alt 54 mand) til Tobolsk. Oberst Eckerot var udnævnt til chef for de udsendte instruktører²².

Eckerots underordnede var oberstløjtnant Johan Remes, majorerne Khristofor Tilof og Johan Shenbek, 6 ritmestre, 13 poruchikov og 14 praporshikov (fænrikker). Størstedelen af udlændingene var skandinaver i henhold til listen - kun et mindretal tyskere. Antageligvis er alle ankommet fra Danmark med Eckerot. Udrejsen til Tobolsk af de berørte skete fra november 1665 og sluttede januar 1666. 51 udlændinge endte op i Sibirien, enkelte familier og tjenestefolk fulgte med officererne. De rejste fra Moskva i januar 1666 over Jaroslavl, Volgda, Totma, Veliki Uctiug, Solvychegodsk,

Solikamsk, Verkhoture, Turinsk og Tiumen. Officererne kom frem i marts 1666, alle undtagen oberst Eckerot, som var beordret at vende tilbage til Moskva, hvorfra han så rejste til Tobolsk med sin familie i november 1666. Februar 1667 nåede Eckerot Tobolsk, men i samme år ophørte Kuchuks raids, og det ny regiment blev overflødig og for dyrt at opretholde.

Prins A. Golitsyn og G. Buturlin var da guvernører ("voevodani") i Tobolsk.

De udsendte til Tobolsk var tillagt høje lønninger og brugte en del på rejsen, men modtog ikke den lovede betaling i Sibirien, der var ingen penge til ryttere i Tobolsk skattekister. Så i efteråret 1667 begyndte ryttere og soldater at protestere og var parate til at revoltere.

En ny guvernør, P. Godunov, reorganiserede så de daværende og kostbare regimenter af "Ny Model" typen, omdannede rytterregimentet til et dragonregiment, hvilket var billigere at holde, og opløste infanteriregimenterne i Sibirien.

Nu var der ikke brug for de mange rytterinstruktører, hvorfor Eckerot og hans folk den 12. november 1667 fik tilladelse til at drage fra Sibirien til Moskva²³. Han ankom maj 1668. Kun tre udlændinge besluttede at forblive i Sibirien.

Eckerot forblev en tid i Moskva, men hans senere skæbne er ukendt.

Nicolaus Baumann

Nicolaus Baumann - dansk undersåt - var den mest prominente udenlandske officer og russiske general i zar Alexei Mikhailovichs regeringstid (1645-1676), men kun få russiske historikere kender hans navn, og hans levnedforløb for ankomsten til Rusland var også hidtil ukendt her.

Hans deltagelse i diverse slag og rolle i militærreformer og forbedringer af artilleriet er undersøgt. Det enestående og velkendte værk om Baumann (Dmitri Tsvetaev "General Bau-

Ryttere af "Ny Model" typen, vesteuropæisk udrustning og russisk klædedragt.

Tegning af Valerii Tipikin

man i ego delo". Spb.1884) beskriver kun hans religiøse aktiviteter i Rusland. Baumann gjorde meget for den protestantiske menighed i Moskva og for at hjælpe de af hans landsmænd, som levede i Rusland.

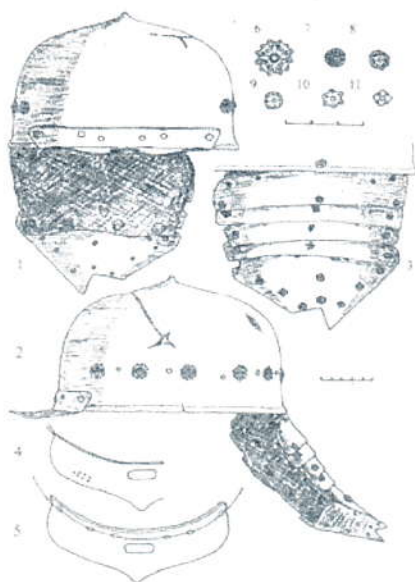
Baumanns oprindelse og første militære erfaringer

Hans oprindelse er ikke særlig oplyst. Han var fra Holsten-Gottorp. Den hollandske rejsende Nicolaes Witsen, som var i Rusland 1664-1665, omtaler i sin dagbog Baumann som "blandt Holstens officerer i russisk tjeneste"²⁴.

Hertug Frederick af Holsten-Gottorp (1616-1659) havde tæt forbindelse til Moskva staten. Den velkendte tyske videnskabsmand Adam Olearius, som var holstensk ambassadør til Moskva 1634 og 1643, efterlod en interessant rejsebeskrivelse fra Rusland i "Vermehrte Neue Beschreibung Der Muscovitischen und Persischen Reyse".

Baumann er født omkring 1620. Et af de eksisterende breve fra ham er fra hans "fredelige periode" sendt til hertugen fra den lille tyske by Heide i den vestlige del af Ditmarsken.

Måske var Ditmarsken Baumanns oprindelsessted?

Rytterhjem af "Ny Model" typen, en type der kendes så godt i Vest. Samme type hjelm, som det tunge rytteri i Vest har under 30årskrigen, ja op til ca. 1710 finder man stadig typen i anvendelse blandt østrigske og bayerske kyrasserer.

Fig. 5. Skyggen set fra oven, man ser hullet til næsebeskytteren, som i dag er forsvundet. Fig. 6-11 messing beslag og nitter.

Denne "szyszak" hjelm, krebschjelm på dansk, opbevaredes en overgang i Dalmatovskij Uspenskyklosteret under navnet "Skt. Dalmats hjelm" og aredes som relikvie. Hjelmen er fundet ved Isetfloden (nær Tiumen) i Vestsibirien, og der ses mærker efter sabellug i den. Antageligvis har hjelmen tilhørt en ukendt rytter fra Eckerots Rytterregiment. Sverdlovsk (Ekaterienburg) Regionalmuseum.

Efter Fra Zykov A.P. Mankova L.L. Shlem Iligeia - Relikvia Dalmatovskogo Uspenskogo monastyrja.// Istoria tserkvi: Materialy nauchnoi konferentsii 22-25.11.1999. Ekaterinburg, 1999. p.116.

Vi har følgende detaljer om Baumann og hans antagelige familie.

I 1622 ankommer en person ved navn Niclas Baumann, opfinder, metaldekorator og multikunstner til det Holsten-Gottorpske hof. Han antages i hertugens tjeneste og udfører forskellige interne rumdekorationer for hertugen personligt på slottet i Gottorp. Han fremstillede ligeledes forskellige daglige kunstfærdige udførte brugsgenstande i metal og træ, således et blækhus i sølv, en skriveplade med udkåren ramme o.l., og han var lærer for unge kunstnere ved hoffet. Niclas Baumann døde for 1636, men har en søn af samme navn - Nicolaus - som i 1635 får betaling fra hoffet for en pennetegning og i 1640 for et kort²⁵. Måske faderen var af adelig herkomst, men mangel på midler tvang ham til at arbejde som kunsthåndværker og kunstner. Professor Gunner Lind har fundet et aftryk af Baumanns stempel med familievåben på et af hans breve fra Moskva 1660²⁶. Den unge Baumann var ved hoffet indtil ca. 1640. Hvilken egentlig uddannelse han fik, er ukendt, men han har utvivlsomt skaffet sig ingeniørviden, som kunne anvendes militært, hvilket man ser af hans senere aktiviteter med fæstningsbyggeri og forskellige artillerikonstruktioner såsom produktion af kanoner og ammunition. Hertugerne af Holsten-Gottorp var på dette tidspunkt neutrale, men efter 30årskrigen var der militære engagementer nok rundt omkring, og som protestant og lutheraner valgte han at gå i Hessen-Kassels tjeneste.

Hans militære løbebane begyndte antageligvis i 1641, hvor hessiske tropper belejrede fæstningen Wolfenbüttel. Landgrevinde Amelie Elisabeth af Hessen-Kassel regerede grevskabet efter sin mands død og rådede over en lille, men effektiv hær, med hvilken hun deltog i kampene mod kejseren og Den Katolske Liga.

Baumann trådte i hessisk tjeneste som kaptajn og hvervede for egne midler et kompagni, hvilket fremgår af et brev til hertug Frederick af Holsten-Gottorp, som dr. Jan Schlürmann har fundet i Slesvigs arkiver. Hvervningen kostede Baumann 1.500 Rthlr., som han skrev, "*idet han troede - som alle andre kaptajner i hendes tjeneste, at han ville blive betalt senere*"²⁷.

Generalmajor grev Ernst Albrecht von Eberstein, som førte den hessiske hær på omkring 3.000 mand, satte sig i begyndelsen af januar 1642 i bevægelse mod Rhinen for at støde til en allieret fransk-weimarsk hær på 6.000 mand under de Guebriant. Baumann deltog i denne kampagne som kaptajn.

De Guebriant gik over Rhinen nær ved Wesel, og sammen med hesserne indtoges Uerdingen og Linn, samtidig som området omkring den nedre Rhin hærgedes.

"*Hessiske tropper, under grev Eberstein, og de fra Weimar, under marskal de Guebriant, var brudt ind i Kurfyrstedømmet Köln for at opslå vinterkvarter dér. For at slippe af med de besværlige gæster, tilkaldte kurfyrsten hjælp fra den kejserlige general Hatzfeldt og samlede sine egne tropper under general Lamboy*"²⁸.

De kejserlige krydsede floden Maas med 9.000 mand, og i nærheden af Kempen, mellem

Nicolaus Baumanns adelsvåben efter laksegl i Rigsarkivet.

Efter tegning i Hirsch.

Tegnet af Igor Babulin.

Crefeld og St. Tonis indtog de en stærk forsvarsstilling. Lamboy blev angrebet af de allierede den 16. januar 1642 og "*i en afgørende aktion nær Kempen slået med et tab på omkring 2.000 mand dræbte og næsten det dobbelte taget som fanger*". Lamboy selv blev taget til fange sammen med mange af sine officerer, hvorefter Eberstein og de Guebriant besatte kurfyrstedømmet. "*Denne vigtige sejr blotlagde hele kurfyrstedømmet med omliggende områder for dem. Dette gjorde, at de allierede ikke var i stand til at opretholde deres vinterkvarterer men måtte trække store troppestykker bort*"²⁹.

I begyndelsen af sommeren 1642 rykkede den fransk-weimarske hær under de Guebriant mod Thüringen, medens hesserne blev stående for at holde deres erobringer ved den Nedre Rhin, hvor slottet i Buchholz ("Buchholz" ligger syd for Duisburg) var blandt gevinsterne. Antageligvis var dets forsvarsværker ikke særlig stærke, for indehaveren, Arnold von Buchholz, flygtede med sin familie inden hesserne ankomst. Grev Eberstein (ifgl. Baumanns brev) værdsatte Baumanns evner som militæringeniør, og generallojtnanten tilbød ham som chefingeniør at stå for opførelsen af en ny befæstning ved Buchholz. Fæstningen skulle være støttepunkt for Hessen-Kassels erobrede områder langs Rhinen. Eberstein lovede Baumann en betaling af 2.880 Rthlr over 48 måneder for at stå for opførelsen³⁰. Over de næste fire år (1642-1646) stod Baumann så for byggeriet af den nye fæstning.

I 1645 forlod generallojtnant Eberstein hessisk tjeneste uden at have fået betaling, heller ikke kaptajn Baumann så nogen betaling. Fæstningen var bygget, men landgrevinden betalte ikke.

Da han forlod sin tjeneste for Hessen-Kassel, modtog han blot 500 Rthlr. Baumann vendte tilbage til Holsten og var i Heide, da han skrev sit brev af 28. juni 1646 til hertug Frederick af Holsten-Gottorp³¹.

Baumann bad hertugen henvende sig til landgrevinde Amelie for at få hende til at betale ham sit tilgodehavende. Han ønskede, det beløb han var blevet lovet for at opføre fæstningen, men om ikke andet så blot at blive betalt de 1.500 Rthlr., han havde lagt ud til hvervning af sit kompagni. Hertugen lovede at hjælpe Baumann og skrev derom i juli 1646 til landgrevinden af Hessen-Kassel. Men kaptajnen modtog ingen betaling.

Hvad Baumann lavede de næste par år, er ukendt. Antageligvis gik han i hertugen af Holsten-Gottorps tjeneste, hvor han yderligere forøgede sit kendskab til militær ingeniørkunst samt artilleri- og ammunitionsproduktion og konstruktion. Efter 10 års tjeneste blev han oberst i hertugens lille hær.

Yderligere oplysninger om Baumann kendes først fra 1657, i hvilket år - og da allerede oberst - han ankom til Danmark, hvor Frederik III forberedte sig på krig med Sverige. Mange fremmede officerer kom til Danmark i den anledning, hvor hæren klargjordes og udvidedes, men de eksisterende danske regiment var allerede forsynet med oberster, og for at få bevilling til at hverve et nyt regiment behøvede man protektion, selv at have midlerne dertil eller den nødvendige kredit - udover selvfølgelig professionel militær erfaring.

Antageligvis var det sådanne ting, der hindrede Baumann i at få et regiment. En dygtig, men ikke rig mand, kunne få bestalling på lavere niveau, men at få et regiment var ikke blot et spørgsmål om at kunne lede militært, det var også ren forretning.

I Hirsch fortegnelse over danske officerer står: "*Baumann Niclas. Oberst, fulgte med hæren til Skåne i 1657*". Han var i kongens følge og havde særdeles god forbindelse til Frederik III. I tiden herefter beskriver Baumann sig altid som dansk undersåt. Men Baumann synes ikke at have fået dansk bestalling. Professor G. Lind har oplyst til forfatteren, at Baumann aldrig kom i aktiv dansk tjeneste, han fik ingen kontrakt eller kongelig bestalling i 1657, men fulgte med hæren. Utvivlsomt håbede han på mulighed for tilladelse til at hverve et regiment, men skuffedes i sine forventninger og rejste i stedet til Rusland. Antageligvis kunne han have fået en stilling som militæringeniør, men sådan blev det ikke.

I sommeren 1657 var en russisk ambassade under prins Daniil Efimovich Myshetski i København for at konferere en mulig alliance mellem Danmark og det russiske zardømme Moskva mod Sverige. Myshetski havde bemyndigelse til at tilbyde "nyttige" officerer at gå i russisk tjeneste. Ambassadøren opfordrede Baumann til at rejse til Moskva og lovede ham i zarens navn at få et regiment i Rusland.

På dette tidspunkt havde den russiske hær ingen hvervede regiment, idet Moskva efter den uheldige krig 1632-1634 ikke ønskede at have med udenlandske hvervede tropper at gøre, Baumann skulle altså ikke selv rejse regimentet for egen regning. Ydermere havde hertug Frederick af Holsten-Gottorp i begyndelsen af september 1657 indgået alliance med Sverige mod Danmark, og Bauman ønskede ikke at risikere at komme til at stå som modstander

over for Holsten, hvorfor han indvilligede i at "drage til det fjerne Moskva."

Den 20. september 1657 rejste en dansk ambassade under Hans Oldelands fra København til Moskva for at fuldføre forhandlingerne om en offensiv alliance mod Sverige. Med den kongelige ambassade fulgte oberst Bauman og andre officerer (oberstløjtnant Albrecht Schne-wits eller Schnewentz, en major og 8 kaptaj-ner³²

Baumann var gift, og hans hustru fulgte med ham til Moskva. Hans kontrakt med zaren var for 3 år, men han endte med at tjene i Rusland i 13 år.

Baumann i Rusland

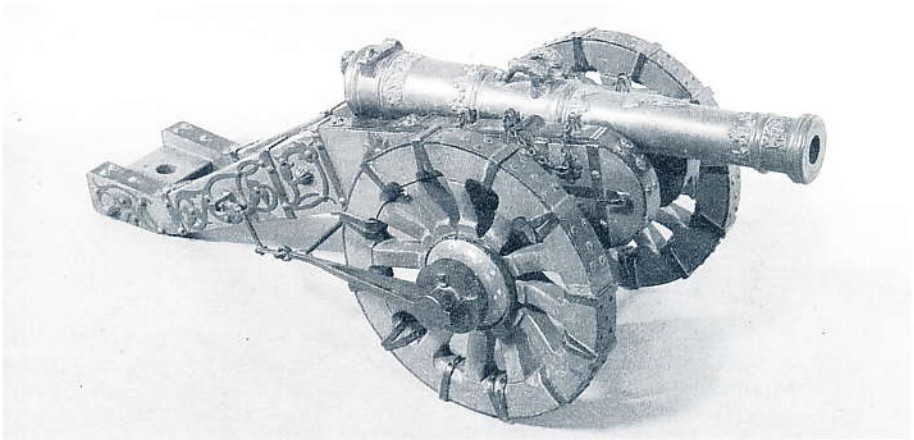
Starten på reorganisationen af det russiske artilleri

Nikolaus Baumann ankom til Moskva i januar 1658, og han og hans medfølgende officerer blev modtaget i "Posolsky Prikaz" (ambassa-dekontoret). De blev begavet rigt: "zarens store betaling blev givet dem ved ankomsten: et gyldent drikkekrus med låg og solvske blev givet til Micolai Baumann"³³. Herudover blev overrakt fløj, "kamka" (silke), klæde, zobelskind og penge blev givet til obersten. Han blev "udnævnt oberst, ingeniør og granat-ekspert Nicolaus Naumann fra det danske land.", som det nævnes i en liste over modtagne udenlandske officerer. Han blev ansat under "Pushkharsky Prikaz", artillerikontoret under prins Luriy Romodanovski.

Pushkharski Prikaz var den russiske centraladministration for produktion, konstruktion og fordeling af artilleriudrustning og ammunition samt overste administrative myndighed for artillerikonstabler, -smede og -håndværkere. Kontoret tog sig af materielsiden for statens forsvar, det være sig kanoner, ammunition, krudt, fæstningsbyggeri og disses vedligeholdelse i de russiske byer. Det stod også for indkøb af våben og forsyninger fra udenlands.

Pushkharski Prikaz forestod Moskvas Artilleriarsenal og tilsvarende arsener i de øvrige byer. Moskvas Artilleriarsenal var et omfattende foretagende, hvor der produceredes bronzekanoner af forskellig kaliber til regiments-, felt- og belejringsartilleri. Men "det var nødvendigt, at produktionen blev standardiseret, de gjorde krigserfaringer krævede det, hvorfor regeringen ønskede, at der blev iværksat en standardproduktion"³⁴.

Baumanns betydelige rolle i reorganisationen af det russiske artilleri har ikke været undersøgt af russiske historikere før nu, men starten i sidste halvdel af det 17. århundrede hen mod ensartethed og standardisering er tæt forbundet med Baumanns person. Den russiske historiker E. Kolosov skriver: "I modsætning til den herskende opfattelse, så var disse år ikke en periode af teknisk stagnation og forældet vane. Tværtimod, så fandt der en mængde eksperimenter sted i produktionen, afskaffelse af de forældede gamle kanoner med mange forskellige kalibre, der skabtes nye forbedrede artillerimodeller, som senere anvendtes til at forsyne den regulære hær efterfølgende"³⁵. Den hektiske aktivitet med at forberede standardiserede og forbedrede kanoner begynder i

Model af den tids feltkanoner, på russisk Pishal eller Pushka. Det Historiske Museum, Moskva.

1660erne. Moskvas Arsenal producerede "et betydeligt antal af 2 og 3 pundige "pishaley" kanoner i nøjagtige standardstørrelser"³⁶.

Baumann viste sig som en talentfuld ingeniør og opfinder, der målbevidst arbejdede for at systematisere kalibre og kanontyper og foretog en række eksperimenterende prøveskydninger. Obersten var hovedarkitekten bag nye kanontyper i årene 1658-1670, udførte selv tegninger dertil, tog del i selve produktionen samt opfandt forskellige nye kanonmodeller og ammunitionstyper.

I optegnelser fra den danske ambassadesekretær Andreas Rhodes dagbog står:

"No. 11 (april 1659) oberst Bauman inviterede sekretæren med tolv og viste dem udkastene til en enorm mortér, som det er meningen skal støbes i Tula af 8.750 pud (1 pud lig 40 pund metal på støbefabrikken Marselis. Prøvebomben til mortéren i jern vejede 14.050 pund, den var så høj at den nåede op til en mand høje. Det krævede 2.000 pund krudt for at fylde bomben og til at udskyde den krævedes 200 pund krudt."

"No. 12. Ambassadøren (Hans Oldelands) besøgte oberst Baumann, som modtog ham meget hoffligt og viste ham tegninger af enorme mortérer, granater og mange andre tegninger til kanoner, som det er meningen at støbe. Der var nye feltkanoner, opfundet af Baumann, som kun behøvede en trækhest. Til at betjene den krævedes kun to mand. Disse kanoner var bagladere, og skød hurtigere end en dygtig musketer kan gøre det, når han skyder med gevær. Obersten har bevist dette under prøveskydninger, hvor zaren var til stede. 12 hurtigskydende kanoner var allerede gjort færdige.

Obersten fortalte, at han arbejdede på et projekt med "forstærkede vogne" for 1.600 fodfolk og ryttere. Dette er en kørende befæstning til forsvar mod tartarangreb under march..."³⁷. Antageligvis var det en forbedring af en såkaldt "oboz", vognborg.

En måned efter Rhodes indberetning blev den ovennævnte mortér fremstillet.

No. 4. (maj 1659): "Oberst Baumann måtte fremvise morterer og andre våben ved prøveskydninger for zaren."

I 1660erne blev der i Rusland skabt kammerladede og riflede kanoner. Den russiske mesterkonstruktør Kh. Ivanov skabte "to hurtigskydende og seks regimentskanoner i

1662. Disse regimentskanoner blev senere anvendt som prototyper for regimentsartilleriet model 1699"³⁸. Men første gang "hurtigskydende kanoner" nævnes i russiske dokumenter er altså allerede i 1660 og i forbindelse med Baumanns navn.

Prins Golitsyn, guvernør i Kiev 1677, som indberettede om bestykningen på byens mure, skriver om to kanoner af Baumanns type (fremstillet 1660): "Pishal af kobber, hurtigskydende, længde 2 arshin³⁹, vægt 10 pud, ved Mikolaevskypporten... Dobbelt hovedet orn og tre kroner med kors (derpå)" Latinsk indskrift: "oberst Baumann og Johann von Goren" - "år 1660, tyske mester Ennink, fremstillet i Gorburi". "Til kanonen 50 kanonkugler"⁴⁰.

Men også andre typer våben blev fremstillet. I 1661 var det f.eks. "14 pishaley (ildvåben, næppe kanoner, snarere granatpistoler eller geværer. TS), som afskodes fra hesteryg"⁴¹

I 1664 fremstillede arsenalet 60 standardiserede regimentskanoner. 1671 blev yderligere 60 produceret, og der modtoges ordre på at fremstille yderligere 100 regimentskanoner.

Den svenske diplomat og bosiddende militær (militærattaché) Erik Palmkvist, som var i Rusland 1674, bemærkede: "Russerne har excellent artilleri, som ikke blot består af forskellige typer som i Sverige, men de har også deres specielle kanoner". Palmkvist beskriver: "en sjælden type kanon, som lades bagfra og meget hurtigt med færdiglavede granater (med ladning)"⁴².

Russiske historikere, som har skrevet om den "tilbagestående tilstand" det russiske artilleri var i slutningen af det 17. århundrede, har ikke haft kendskab til disse dokumenter og heller ikke ønsket at formindske eller odelægge "personkulten" omkring Peter den Store. Men det var zar Peter, der mistede 145 kanoner ved Narva i 1700!

Baumann

- helten fra slaget ved Konotop 1659

I september 1658 indgik den ny hetman ("hovding", det valgte overhoved for kosakkerne) over de ukrainske kosakker, Ivan Vygovski, traktat med den polske konge om, at Ukraine igen skulle høre under Polen

Vygovski sluttede sig sammen med krimtarterne og begyndte at bekriige de russiske tropper i Ukraine, hvorfor zaren sendte en

hær på 16.000 mand under prins Alexei Trubetskoi afsted.

Den 19. april 1659 begyndte Trubetskoi belejringen af fæstningen Konotop, som blev forsvaret af kosakkerne. Belejringen varede to måneder.

Oberst Baumann var da i Moskva, hvor han var arbejdede ved Artilleriarsenalet og samtidig var regimentschef for et stort "Ny Model" infanteriregiment. Dette regiment var indkvarteret omkring Tula og talte 3.000 mand. Regimentet bestod af 2 "polupolk" (bataljoner) under kommando af de to oberstløjtnanter - Albert Schwitz og Varborg. Blandt majorerne finder man navnene Nicolas von Zalen og Frederick Meier.

Den 14. maj modtog Baumann ordre fra zaren til "at gøre sig klar til øjeblikkeligt at drage i felten og at støde til den russiske hær i Ukraine"⁴³. Den 26. maj nåede regimentet sydgrænsen og forenedes snart med Trubetskoi's tropper i nærheden af Konotop. Belejringen fortsatte.

Ved morgengry den 7. juli angreb en mindre styrke kosakker den russiske lejr, men blev slået tilbage og trak sig bag den lille Sosnovka-flod. Den russiske øverstkommanderende, Trubetskoi, som mente, at Vygovski ikke rådede over mange mand, sendte derfor prins Simeon Pozarski med 7.000 ryttere, bestående af adelsrytteriet, 2 rytterregimenter og Pozarski's kosakker afsted for at forfølge fjenden.

Om morgenen den 8. juli krydsede Pozarski floden Sosnovka og indhentede Vygovski's kosakker. Hetmanden begyndte at trække sig tilbage, men havde forinden lagt størstedelen af sine folk og tartarer i baghold.

Da Pozarski var væk fra lejren, kom de skjulte kosakker frem og opstemmede floden, så hele området blev til sumpet hængedynd. Pludselig modangreb Vygovsky, som havde 16.000 mand, og krimkhanen, som havde omkring 30.000 mand, Pozarski, der ikke kunne trække sig tilbage. Hestene sad fast i moseland-skabet, så man måtte kæmpe til fods i det våde område. Alt Pozarski's rytteri blev knust, kun for omkring 500 lykkedes det at bryde ud af omringningen. Alle russiske fanger blev nedslaget, men kampen var ikke forbi.

Trubetskoi hørte om nederlaget og beordrede tropperne trukket tilbage fra belejringen af Konotop for at forstærke lejren.

9.-10. juli 1659 begyndte den russiske hær under Trubetskoi at trække sig tilbage mod Putivl. Tre dage efter angreb kosakker og tartarer, men blev slået tilbage. Soldater- og stre-litzregimenterne var succesfulde, bl.a. fordi de havde omgivet sig med spanske ryttere og dannet vognborg.

En ukrainsk kronikør skriver: "Khanen og kosakker angreb "oboz" (vognborg) gentagne gange, uden at lykkes. Russerne trak sig tilbage til Putivl uden større tab."⁴⁴ I følge en tabsliste mistede russerne kun 100 mand under tilbage-toget den 12. - 14. juli.⁴⁵

Oberst Bauman ledede bagtroppen på tilbage-toget og udmærkede sig under kampene. Han viste sine glimrende militære evner ved sit fremragende forsvar og de små tab de russiske styrker led.

I 1659 blev Baumann på stedet udnævnt til "general-poruchik", generalløjtnant, den første udenlandske i den russiske hær, for sin indsats ved Konotop. Mange udenlandske oberster tjente i årevis og opnåede aldrig generalrang. Baumann var avanceret til general på bare to år.

I en ekstrakt fra Pushkarski Prikaz af 7. januar 1671 står: "Mikail Bovman (Baumann) avancerede fra oberst til general for den tjeneste, han ydede, da han var ved prins Alexei Nikitich Trubetskoi's hær nær Konotop i 1659. Han kæmpede mod fjenden - tartarer og cherkesser (kosakker) - og sparede ikke sig selv. Da zarens folk drog fra Konotop til Putivl, så gjorde hans, Mikolajs, opfindelser, at fjenden - kosakker og cherkesser - blev slået tilbage under tilbagemødet, hvor han deltog aktivt og sikrede zarens mænd mod fjenden..."⁴⁶.

Det var Baumann "stjernetime". Hans landsmænd skrev hyldestdigte på tysk til ære for Baumann⁴⁷.

Det var således, at Bauman blev berømt som helten fra Konotop.

Spanske ryttere og Baumann som general

Hvilke opfindelser og anden indsats stod Baumann for?

Et dokument i arkiverne viser, at starten på den store anvendelse i den russiske hær af spanske ryttere er knyttet til Baumanns navn.

Fyrstedømmet Moskvas modstandere rådede over og anvendte fortrinsvis store, forholdsvis lette beredne styrker med en aggressiv kampform.

Dette var helt naturligt som følge af de store afstande mod øst hvilket selvfølgelig også influerede på kampformerne, hvor rytteri i Vesteuropa i slutningen af det 17. århundrede fortrinsvis kæmpede ved mere passive taktikker.

Spanske ryttere er en opfindelse fra Vesteuropa i det 16. århundrede, men de gik i glemmebogen i Vesteuropa efter 30 årskrigen.

Spanske ryttere - Rogatki på russisk - var et mobilt og let samlet forsvarssystem til beskyttelse mod rytterangreb. Stationære "rogatki" eller "nodloby" var kendt i Rusland allerede i middelalderen, hvor de anvendtes til at omgive lejre, spærre porte og veje.

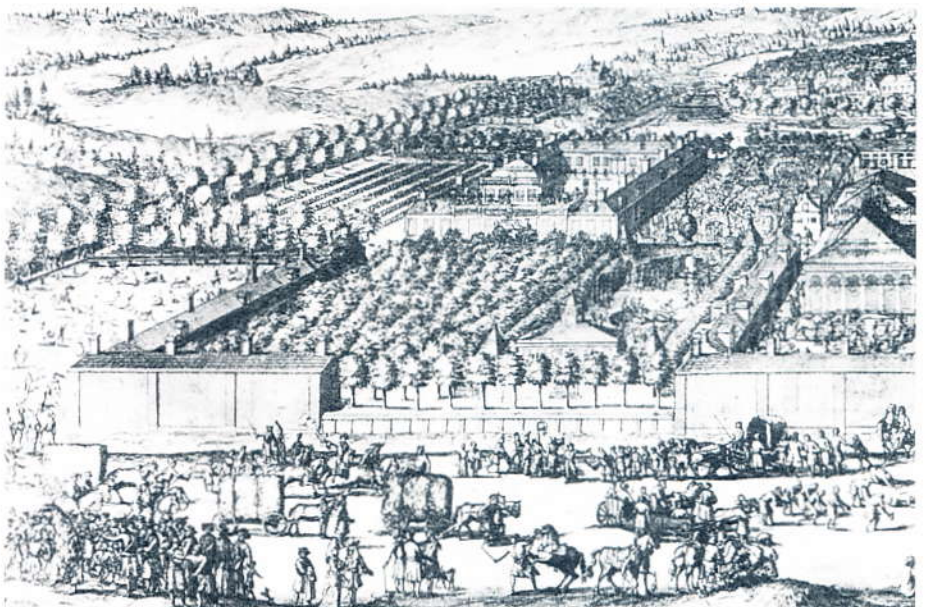
Hvad Baumann foreslog og introducerede, var mobile "rogatki" til at dække front og flanke mod rytterangreb.

Selve bjælken - roгатki - var 12 til 15 fod lang og blev transporteret på vogne foran hærstyrkerne. I bjælkerne var der boret huller, hvor igennem man stak halvpiker eller "springstokke" på omkring 3 fods længde. Musketernerne placerede pikerne i krydsform, og man fik dermed en form for primitivt "pigtrådshegn". Rogatki blev placeret 15 til 18 fod foran infanterifronten, og hvis soldaterne skiftede position, så bar to musketerer bjælken med og placerede den på ny foran næste frontlinie som forsvarsforanstaltning. Rogatki var en glimrende forsvarsforanstaltning, ikke mindst for bajonetten blev indført. Det russiske infanteri anvendte systemet så sent som i 1769 under kampe mod tyrkerne⁴⁸.

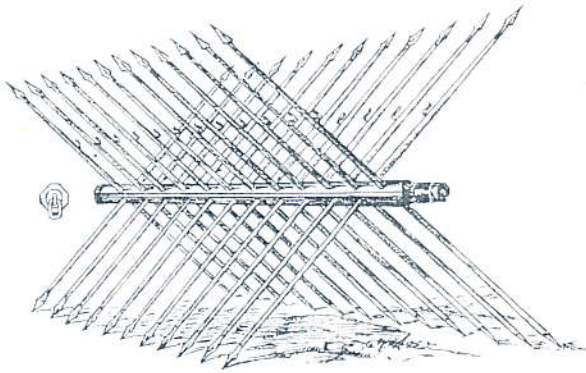
Spanske ryttere blev kun anvendt i større udstrækning i Vesteuropa under kampene mod de osmanniske horder under disses angreb på specielt Østrig (1683-1699). "Imperialisterne (Østrig-Ungarn) anvendte dem i stedet for piker under de tyrkiske krige til at beskytte infanteriet mod rytteri... Markgrev Ludvig Vilhelm af Baden (slog tyrkerne 1686-1691) anså spanske ryttere for så nyttige, at han foreslog kejser Leopold I at anvende dem under Rhinkampagnen 1704, som noget der var "i høj grad nødvendigt" for infanteri"⁴⁹.

Den russiske hær anvendte bla. roгатki mod polakkerne under slaget ved floden Basia (1660) og under Chirigins felttog mod tyrkerne (1677-1678).

Dagbogen skrevet af oberst Patrik Gordon (kæmpede under Chirigin) fortæller om spanske ryttere anvendt af den russiske hær.

I 1652 befalede zar Alexei, at alle udlændinge (vantro) skulle flytte ud af Moskva til Nemtskaya Sloboda. "De Tavsers Kvarter". - de der ikke talte russisk. Senere kaldtes området for "Tyskerbyen", selv om indbyggerne i det 17. århundrede fortrinsvis var af skotsk og hollandsk afstamning.

Spansk rytter, den tids bevægelige "pigtrådsforhindring". Fra Wendelin Boheim, "Handbuch der Waffenrunde". Leipzig, 1890 (1995, p.240).

Anvendelsen af mobile spanske ryttere var ukendt i den russiske hær før 1659.

Bauman "opfandt" systemet ved Konotop og blev antageligvis belønnet for det. Den konklusion når forfatteren via følgende dokument: "1661, 30. maj, Gosudar (zaren) beordrede at sende besked til prins Ivanu Andreevichu Khvanskomu... og at lave "nodoloby" (rogatki) i alle soldater og strelitzregimenter, således som det skete i prins Alexei Nikiticha Trubetskogos hær ved Konotop. Disse "nadoloby" skal laves straks uden at afvente yderligere ordre. Såfremt prinsen ikke laver dem, vil han falde i unåde"⁵⁰. Ordren blev sendt til prins Khovanski i Pskov.

Det må således antages, at den første anvendelse af spanske ryttere skete ved Konotop 1659 og at "opfinderen" var Baumann, og at det blot var en af hans mange initiativer.

I 1660 udlob Baumanns kontrakt, og han besluttede at vende tilbage til Danmark. Men, hvis en mand den gang var kommet til Rusland, så kunne det være forbundet med stort besvær at komme væk igen.

Den danske kong Frederik III anmodede i et brev af 8. april 1660 zaren om at lade Baumann rejse til København. Den 1. juli skrev Baumann til kongen og forklarede, at han havde tjent zaren vel i tre år, men nu ønsker at vende tilbage til Danmark sammen med sin familie. Men zaren vil ikke lade ham rejse. Generalen beder, om kongen vil forlange ham hjemsendt som "dansk undersåt",⁵¹ selv om Baumann hele tiden havde zarens velvilje og havde bedre forhold end andre udenlandske officerer.

I april 1663 skrev kongen til zaren igen og bad om, at Baumann måtte få lov at forlade zarens tjeneste. Baumann skrev tilbage til kongen, takkede for hans hjælp og forklarede, at såfremt han tjente zaren bedre, ville zaren tilbageholde ham så meget længere.

Den russisk-polske krig fortsatte, og i januar 1664 foretog den polske hær under kong Jan Kasimir en sidste offensiv mod Ukraine. To russiske hære mødte polakkerne ved Dniepr, hvor Baumanns regiment var en del af prins Iakov Cherkassis hær. Polakkerne måtte trække sig tilbage mod Mogilev forfulgt af russerne. Under tilbagemødet led polakkerne store tab i de stadige kampe, ikke mindst da prins Cherkassi afskar og knuste polakernes

bagtrop i marts 1664. Et helt polsk infanteriregiment under den preussiske oberst Christian Ludwig von Kalkstein blev totalt ødelagt, og obersten selv taget til fange.

I august 1668 vendte Baumann tilbage til Moskva fra fronten, og i 1668 blev han udnævnt til "fuld" general for sin deltagelse i kampene mod polakkerne. I følge optegnelser var Baumann "i zarens tjeneste i hæren under prins Iakova Kudenetovicha Cherkaskovo, han ødelagde

mange fjender på slagmarkerne"⁵².

Atter den 18. februar 1665 modtog zaren et brev fra den danske konge, hvori denne bad om at lade den "danske undersåt" Nicolaus Baumann rejse til Danmark. Kongen skrev, at Baumanns tjenester var nødvendige for ham⁵³.

Zar Alexei Mikhailovich besvarede først Frederik III i september 1666. Han meddelte, "At zaren ikke tilbageholdt general-poruchika Nicolaia Bovmanna... men Bovmann havde startet en regimentsreorganisation og så også måtte fuldende den. Når han har fuldført alle reformerne, ville han kunne vende hjem til Danmark"⁵⁴.

Zaren ønskede ikke at slippe sin værdifulde militære ekspert.

Tilbage til Europa

Baumanns succes irriterede andre udenlandske officerer i Rusland. De brød sig ikke hans arrogance og hurtige karriere, og de hævnedes sig.

I oktober 1667 blev Baumann befålet at stå i spidsen for de udenlandske officerer ved en polsk ambassademodtagelse, men mange af de udenlandske officerer nægtede at indordne sig under ham. Oberst Ivan Gast erklærede over for Baumann, at "Baumann ikke skulle tænke på at kommandere med dem, for ingen ønskede at adlyde ham"⁵⁵. Denne konflikt lykkedes det kun at løse med stort besvær.

Oberstløjtnant Uri von Mengden intrigerede mod Baumann af jalousi.

Den tyske oberst von Stadden udfordrede endog Baumann til duel, men generalen ville ikke modtage udfordring fra en underordnet.

Baumanns yderligere udnævnelse anstrengte forholdene yderligere i "udlændingebyen", Nemetskaia Sloboda.

Den talentfulde og aktive general udmærkede sig stærkt på baggrund af de øvrige officerer.

I august 1668 indgav 12 oberster (Peter Frelikh, Iakov Bils, Nikolai Balk og andre) en henvendelse til Inozemnyi Prikaz. De beskyldte Baumann for forskellige uredeligheder.⁵⁶ Det drejede sig om en kirkestrid.

Baumann havde opført en protestantisk kirke for egne midler og støttede derudover en skole af samme trosretning. Der var ikke mange penge, og Baumann havde sendt en ven - pastor Gregory - til Tyskland for at indsamle midler

beregnet for det lutheranske samfund i Moskva.

Kurfyrst Johan Georg II af Sachsen og hertug Ernst af Sachsen-Gotha var blandt bidragsyderne til Baumann, og alle pengene gik til kirken og skolen. Obersterne beskyldte Baumann for at have taget af kassen. Men den væsentligste klage var, at pastor Gregory bad for kurfyrsten af Sachsen og hertugen - inden han bad for zaren⁵⁷.

Zarens ære var krænket, og Baumann mistede kirken uden at modtage erstatning derfor. Pastor Fokerot, en uven af Baumann, udsprede rygter om Baumann og Gregory, at de var hemmeligt katolikker, og rygtetmagerne ophidsede andre udlændinge mod Baumann.

Til slut besluttede Baumann sig til ved et brev af 4. maj 1669 at bede zaren om sin afsked og om at måtte tage ophold bag fronten, idet han undskyldte sig med, "at han blev ydmyget af oberster og lavere rangerende officerer, og ikke kan fortsætte at tjene zaren under sådanne forhold" og derudover "at han ikke kunne gå mod fjenden med sådanne under-givne"⁵⁸.

Den russisk-polske krig sluttede i januar 1667, men kampene i syd sluttede ikke af den årsag. Ukraine blev delt mellem Moskva og Polen i henhold til fredsftalen, men hetmanden over "den højre bred" (af floden Dnieper), Petro Doroshenko, modtog statsborgerskab i det ottomanske rige og underkastede sig derefter 1668 begge sider af Dnieper, så en russisk hær under prins Romodanovski blev sendt afsted mod de ukrainske kosakker og tyrker.

I februar 1669 stod Baumanns infanteriregiment i Sevs, hvorefter det sendtes til Kiev. Obersterne Albrecht Schnewits og Nicolaus von Zalen førte da hver en halvdel af Baumanns regiment eller måske rigtigere division.

Baumann selv var imidlertid forblevet i Moskva, hvor hans stilling var vanskelig. Nogle af de underordnede nægtede at udføre hans ordrer, og regimentets effektivitet og disciplin daled. I et dokument står "mange soldater forlod hans regiment..."⁵⁹

I september 1669 rejste Baumanns hustru fra Rusland.

Han søgte at få oprejsning, men Moskvas myndigheder foretrak ikke at blive indblandet i udlændingenes interne stridigheder. Generalen forstod så, at han ikke længere ville blive tilbageholdt i Rusland.

Den 30. december 1670 beordrede zar Alexei Mikhailovich: "at lade Micolaita Bovmanna rejse over havet til det danske land"⁶⁰.

På det tidspunkt var Frederik III død, og Christian V kommet på tronen.

I en introduktionsskrivelse til Christian V skriver Nicolaus Baumann, at han har tjent zarens majestæt og kæmpet mandeligt mod hans fjender. Han har uddannet og kommanderet zarens soldater på bedste vis, som en adelsmand det bør. Han var udnævnt fra oberst til general-løjtnant i år 7168 (1659) og i år 7176 (1668) udnævnt til general. Han var udnævnt og agtet for sine tjenester og fik en løn som stod i forhold dertil ... (han) var en god, ærlig adelsmand med militær erfaring og indsigt i diverse militære videnskaber. Skulle han ønske at tjene zaren igen, behøver han blot tilskrive zaren og

Den indflydelsesrige bojar, Artamon Matveev (1625-1682), som Nicolaus Baumann bad om hjælp fra i 1673. Matveev kom oprindeligt fra en fattig adelsfamilie, men endte som storkansler, diplomat og en af zar Alexsei Mikhailovichs favoritter.

1642-1670 var han oberst for 3. Regiment Moskvastreltzer og deltog ved Smolensk, Lvov og i Konotopkampagnen. 1669 blev han guvernør for Ukraine. Han var gift med Evdokia Hamilton, datter af en af de udenlandske oberster i russisk tjeneste. Ved zarens død 1676 forvistes han til Sibirien, men vendte tilbage til Moskva 1682. Han blev samme år dræbt under streltzerens revolte mod Peter den Store. Man bemærker han har ladet sig portrætteret i vesterlandsk rustning.

vedlægge denne zarens introduktionsskrivelse¹⁰¹.

Den 28. februar 1671 rejste Baumann til København, men ingen ventede på ham i Danmark. Hans tidligere velynder Frederik III var væk, og en rang som general hos muskovitterne havde ingen større værdi i Vesteuropa. Baumann fandt ingen stilling hverken ved det danske hof eller i hæren, og nu forestod generalen år med inaktivitet og venten. Han rejste til Lübeck og levede en tid dér, hvorefter Baumann besluttede at vende tilbage til russisk tjeneste. I april 1673 erfarede han om en russisk ambassade, som var ankommet til Danmark for at forhandle om alliance mod tyrkerne.

Generalen rejste til København og overrakte gennem oberst Menzius et brev stilet til den russiske "kansler" Artamon Matveev, hvori han tilbød sin tjeneste i krigen mod tyrkerne.

Brevet blev afleveret i Moskva, men ikke besvaret. Antageligvis havde Baumann håbet, at forsteminister Matveev ville erindre ham som en dygtig militærekspert. Han havde således skrevet, at han "var villig til at tjene ham (Matveev) på det bedste, mere end andre embedsmænd og udføre alle ordrer"¹⁰².

I 1675 startede Skånske Krig, men heller i den var der brug for Baumann i den danske hær, idet han ikke hørte til kongens nærmeste.

I 1679 - da den Skånske Krig var slut - sendte Baumann fra Hamborg et nyt brev til zaren, hvori han forklarede, at det nu var en meget passende tid for at hverve militære eksperter til den russiske hær, og såfremt zaren ønsker det, vil han, Baumann, stå for organisationen af Den Ny Hær, idet han er parat til at tjene zaren igen⁶³. Men kansler Matveev var faldet i unåde og forvist til Sibirien, og den ny regering i Moskva antog antageligvis Baumann for den faldne Matveevs mand. Han fik således ikke noget tilbud om at vende tilbage til Rusland.

Hvor og hvornår Baumann døde, er ukendt. Han var glemt i Rusland og var en fremmed i Tyskland. Men det er klart, at denne talentfulde mand og militære ekspert, som gav sine bedste år i russisk tjeneste, fortjener at blive erindret og vurderet for sin indsats dér.

Noter

¹ Malov A. B.: *Gosudarevy Moskovskie vybornye polki soldatskogo stroia*. // *Tseikhganz*. No.14. 2/2002. p.2.

² Chernov A.V.: *Vooruzennye sily Russkogo gosudarstva v XV-XVII vv.* Moscow, 1954. p. 155.

³ Stashevskii E.D.: *Smolenskaia voina 1632-1634*. Kiev, 1919. p. 164.

⁴ Chernov A. V.: *Vooruzennye sily...* p. 134.

⁵ Chernov A. V.: *Vooruzennye sily...* p. 139.

⁶ Kargalov V.V.: *Polkovodtsy XVII v.* Moscow, 1990. p. 268

⁷ Stashevskii E.D.: *Smeta voennykh sil Moskovskogo gosudarstva v 1663 godu*. Kiev, 1910. p.4.

⁸ Biographic dictionary on Danish officers written by J C W Hirsch & K Hirsch: *Danske og Norske Officerer 1648-1814*, Forsvarets Arkiver, Rigsarkivet, København, håndskrift.

⁹ Tessin, Georg: *Die Regimenter der Europäischen Staaten im Ancien Regime des XVI bis XVIII Jahrhunderts*, Biblio Verlag, Osnabrück 1986.

¹⁰ Biographic dictionary of Danish officers...

¹¹ Bantysh-Kamenskii N.N. *Obzor vnesnikh snoshenií Rossii*. Moscow, 1894. Part 1. p. 227.

¹² Et stort beløb. Lønningerne i det 16århundrede for de ny regimenter anslås til for en general 90-100 rubler om måneden, hvilket var en meget høj løn. Oberst 25-50 rubler. Oberstløjtnant 15-18 rubler. Major 14-16 rubler. Ritmester 13 rubler. Kaptajn 9-11 rubler. Løjtnant (Poruchik) 5-8 rubler og en fænik 4-7 rubler. Kilde: Volkov V. *Voiny i voiska Moskovskogo gosudarstva*. Moscow, 2004.

¹³ *Materialy dlia istorii meditsiny v Rossii*. SPb., 1884. No.3. p. 672.

¹⁴ Maltsev A.N.: *Borba za Belorussiiu v 1654-1656 gg.* Moscow, 1948. (Dissertation). p. 50.

¹⁵ *Okladnaia raskhodnaia rospis deneznogo i khlebnogo zalovania za 1681 g.*// CHOIRD. Moscow, 1893. Part.4. p. 41.

¹⁶ Romanov M.I.: *Streltsy Moskovskie*. Moscow, 2004. p.317.

¹⁷ Romanov M.I.: *Streltsy...* p. 223.

¹⁸ Rabinovich M.D.: *Polki Petrovskoi armii 1698-1725*. Moscow, 1977. p. 14.

¹⁹ Rabinovich M.D.: *Polki...* p. 34.

²⁰ Biographic dictionary of Danish officers...

²¹ Belokurov S.A. *Dnevnyye zapiski Prikaza Tainnykh del*. Moscow, 1908. p. 108.

²² Zuev A.S. *Delo o polke Egerata*// *Sotsiokulturnoe razvitie Sibiri XVII-XX vv.* Novosibirsk, 1998. p. 11.

²³ Zuev A.S. *Delo o polke Egerata...* p. 20.

²⁴ Witsen Nicolaes: *Puteshestvie v Moskoviiu 1664-1665*. SPb., 1996. p. 153.

²⁵ Weillbach: *Dansk Kunstnerleksikon*. Første Bind. Munksgaard, 1994. p.187.

²⁶ Biographic dictionary of Danish officers... p.220.

²⁷ *Schreiben des Nicolaus Baumann an Herzog Friedrich zu Schleswig-Holstein-Gottorf, Heide, 28 Juni 1646*. Landesarchiv Schleswig-Holstein.

²⁸ Schiller F.: *Tritsatilemtiaia voina*// F.Schiller. *Sobranie sochinenii*. 2.5. Moscow, 1957. p.378.

²⁹ Schiller F.: *Tritsatilemtiaia voina...* p. 387.

³⁰ *Schreiben des Nicolaus Baumann an Herzog Friedrich...*

³¹ *Schreiben des Nicolaus Baumann an Herzog Friedrich...*

³² Tsvetaev D.V.: *General Baumann i ego delo*. Moscow, 1884. p. 9.

³³ Tsvetaev D.V.: *General Baumann ...* p. 10.

³⁴ Kolosov E.E.: *Razvitie artilleriiskogo vooruženia v Rossii vo storoi polovine XVII v.* // *Istoricheskie zapiski*. Moscow, 1962. 7.71. p. 262.

³⁵ Kolosov E.E.: *Razvitie artilleriiskogo...* p.266.

³⁶ Kolosov E.E.: *Razvitie artilleriiskogo...* p.269.

³⁷ *Opisanie vtorogo posolstva v Rossiiu datskogo poslannika Hansa Oldelands v 1659 godu, sostavlennoe posolskim sekretarem Andreas Rhode*. // *Utverzdenie dinastii*. Moscow, 1997. p. 25-26.

³⁸ Kolosov E.E.: *Razvitie artilleriiskogo...* p. 261.

³⁹ 1 Arshin = 0,7112 meter.

⁴⁰ *Dopolnenia k Aktam istoricheskim*. SPb., 1859, T.7. p. 164-165.

⁴¹ Kolosov E.E.: *Razvitie artilleriiskogo...* p. 261.

⁴² Bobrinskoi A.A.: *Gripsgolmskie pishali*. SPb., 1914. p. 20.

⁴³ *Opisanie vtorogo posolstva...* p. 40.

⁴⁴ *Letopis Samuila Velichko*. Kiev, 1848. p. 375.

⁴⁵ Novoselskii A.A.: *Issledovaniia po istorii epokhi feodalizma*. Moscow, 1994. p. 68.

⁴⁶ *Dopolnenia k Aktam istoricheskim*. SPb., 1853. T.5. p. 91.

⁴⁷ Tsvetaev D.V.: *Protestantstvo i protestanty v Rossii do epokhi preobrazovaniia*. Moscow, 1890. p. 92.

⁴⁸ Rustov F.V.: *Istoriia pekhoty...* p. 155.

⁴⁹ Rustov F.V.: *Istoriia pekhoty...* p. 155.

Bojaren Artamon Matveev myrdes i Moskva af oprorske streltzer. Årsagen var tronstridigheder.

⁵⁰ *Akty Moskovskogo gosudarstva*. SPb., 1901. T.3. p. 380.
⁵¹ Biographic dictionary of Danish officers... p.220.
⁵² *Dopolneniia k Aktam istoricheskim ...* p. 91.
⁵³ Sherbachev I. N.: *Materialy po istorii Drevnei Rossii, khраниashiesia v Kopengagene 1326-1690 gg.* Moscow, 1893. p. 253.

⁵⁴ *Dopolneniia k Aktam istoricheskim...* p. 90 .
⁵⁵ Tsvetaev D.V.: *General Baumann ...* p. 25.
⁵⁶ Tsvetaev D.V.: *General Baumann...* p.43
⁵⁷ Tsvetaev D.V.: *General Baumann...*p.27.
⁵⁸ Tsvetaev D.V.: *General Baumann...* p. 43.
⁵⁹ Barsukov A.: *Rod Sheremetevykh*. SPb., 1884. T.7. p. 204.

⁶⁰ *Dopolneniia k Aktam istoricheskim...* p. 92-93.
⁶¹ *Dopolneniia k Aktam istoricheskim...* p. 92-93.
⁶² Tsvetaev D.V.: *General Baumann...* p.56.
⁶³ Tsvetaev D.V.: *General Baumann...* p.57.

Tinsoldater i Harzen

af O. Thureholm

På årets ferierejse til Harzen fandt jeg to museer med tinfigurer, som hermed anbefales medlemmerne.

I Goslar ligger tinfigurmuseumet i Münzstrasse 11. Museet er i tre etager, og er åbent daglig 10-17 fra marts til december. Entre 3,50 euro.

Stueetagen indeholder en forretning, hvor man kan købe både malede og umalede figurer. Udvalget er dog ikke stort. Priser 0,50 euro pr. umalet eller standardbemalet 30mm figur, 10 stk for 4,00 euro.

Museet yder endvidere den service at udlevere trappestiger til mindre børn, så de kan kravle op og se dioramaerne.

Første sal viser primært Goslars 1000-årige historie gennem dioramaer. Som forventet er næsten alle med 30mm flade figurer. Kvaliteten i bemalingen er vekslende. Mange af figurerne er ikke skygge-bemalet.

Første dioramaer viser "Pinseslaget". Den forklarende tekst oplyser, at ved pinsegudstjenesten kom en biskop og en abbed op at skændes om, hvem der skulle sidde hvor. Begge d'herres gejstlige følge gik løs på hinanden med sværd og kniv samt øvrige af tidens hug- og stikvåben, med adskillige døde til følge. Kong Heinrich I var til stede i kirken, men hans livvagt på 27 var for lille til at skille de stridende parter ad. Så den unge konge måtte hjælpeløst se på,

medens kirkens mænd glemte alt om ydmyghed og næstekærlighed.

Ellers er det småt med militære figurer på denne etage. Dog viser en montre Goslar jægerens stamafdelinger, fra regiment La Motte over Rommel (vist som feltmarskal - det var han naturligvis ikke som bataljonschef) til Bundeswehrs 12. regiment. Her stod jeg på en pudsigt oplysning, jeg ikke har set før. Nogle figurer fra 2. lette KGL (Kings German Legion) i 1808 bærer russisk kiewer-chakot. Er der nogle af læserne, der har oplysninger, som bekræfter dette?

Måske er det ikke helt nøjagtigt. Andetsteds så jeg en figur af Andreas Hofer, dateret som "cirka 1825". Det må være meget cirka, da han blev henrettet i 1809.

Anden sal er mere verdenskulturhistorie. Her ses ægyptiske arbejdere i færd med at bygge pyramider, og gamle grækere i færd med at dyrke sport iført absolut ingenting. Igen må jeg bekende min uvidenhed. Jeg anede ikke, at de gamle græske damer dyrkede atletik sammen med mændene. Men måske er det historisk korrekte ikke det vigtigste? I hvertfald ses Asterix i færd med at forhindre Obelix i at styrte hen til atleterne.

Også Odysseus hjemrejse er vist i et langt diorama lige fra afrejsen fra Troja (med krigsbytte, bl.a. slaver) og til hjemkomsten.

Men der er også enkelte militære dioramaer. Alexander den Stores kamp ved Gaugamela er vist med hele 3 dioramaer, og slaget ved Lutter am Barenberg (lidt vest for Goslar) er det absolut største diorama.

Jeg brugte en time på museet, hvor familien var "parkeret" på det nærliggende torv. Jeg kunne godt have brugt en halv time mere - der er meget at se på.

I sydvestkanten af Harzen ligger Welfenschloss i Herzberg am Harz. Museet er åbent fra 10-13 og 14-17 fra april til oktober. Kortere åbningstid om vinteren. Mandag lukket hele året. Entre 2,00 euro.

Danskere er meget velkomne, og jeg får straks at vide, at Frederik III's hustru Sofie Amalie er født på slottet. Også den engelske kongefamilie stammer fra dette hanoveranske kongehusets tilknytning til slottet fra 1629 til 1894 - på dansk!

Ifølge turistbrochurer for Harzen viser slottets museum Tysklands historie i 104 dioramaer. Desværre var etagen lukket indtil september pga. restaurering, men enkelte opstillinger var udtaget og anbragt på trappen og i de øvrige etager. Der var generelt tale om væsentligt pænere bemalede figurer end dem i Goslar. Bl. a. så jeg en opstilling fra 30-års krigen, et hannoveransk regiment fra 1700-tallet, og en fra midten af 1800-tallet.

Udover tinfigurer viser museet også eksempler på våben - og orgel produktion. Der har i århundreder været våbenproduktion i Herzberg. Blandt de udstillede våben er hannoveransk musket M/1825 modificeret i 1843 til perkusion, hannoveransk rytterkarabin M/1814, og en licensbygget karabin M/1805 til fransk let rytteri med Jerome Bonapartes monogram (som konge af Westfalen). Endvidere to pistoler fra KGLs rytteri.

Da jeg er ved at gå, kommer jeg til at robe min interesse for tinfigurer. Det viser sig, at den billetssælgende dame også maler - og inden længe har hun hentet nogle skuffer med figurer. Vi får en snak om H C Andersen og den standhaftige tinsoldat, og brødrene Grimm. Der er figurer fra adskillige eventyr i skuffen, både malede og umalede. Figurene er meget store, måske 120 mm.

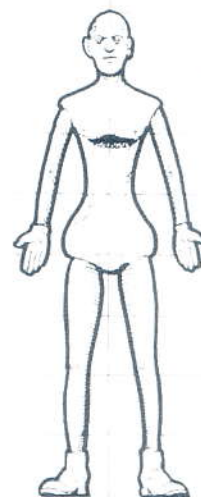
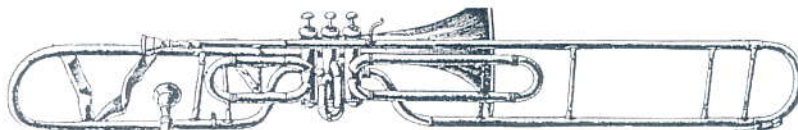
Også her kan man købe malede tinsoldater - 8,50 euro for en pænt bemalet skotte, ca 6 cm høj.

Jeg skal helt sikkert tilbage til Herzberg og Welfenschloss, når jeg kommer til Harzen næste gang.

Odysseus lytter til Bonos lokale søstre ud i ånden, ren sirenesang. Var helten ikke bundet til masten og mandskabets ikke orer stoppet med voks, var skibet forulykket mod klipperne. Man kan lære meget af historiske tinfigurer.

54mm

Besøg

Danmarks ældste hobbyforretning

En skønsm blanding af butik - udstilling og museum med de 3 søskende som diskenspringere - og kustoder.

-0-0-0-0-

Klik og kig på hjemmesiden

www.model-hobby.dk

-0-0-0-0-

I anledning af den fejrede digter Andersen har vi fået specielfremstillet en form af eventyrets Andersens, men med begge ben i behold, således at den også kan benyttes til resten af regimentet. Et lille stykke 4 mm rundstok i formens ene ben gør ham let til

Den standhaftige tinsoldat

formen koster 149,- og 1 m. rundstok kr. 4,-

-0-0-0-0-

Men vi har andre eventyrlige ting og sager.

Kig ned i forretningen og se de imponerende opstillinger af figurer, som er udlånt af Ib, René, Allan, Jørgen og andre af vore dygtige figurmalere til glæde og inspiration for os alle.

Samtidig kan I benytte lejligheden til at finde mange af de materialer, som er nødvendige for jeres specifikke projekter bl.a.

Baser med profilkanter - store og små. Modelleringsmaterialer, FIMO, JOVI (hårder ved lufttørring), MILLIPUT, standard, silver, terracotta, superfine. Støbegips - 3 hårdheder.

Modelleringsinstrumenter i mangfoldige typer. Tandlægeinstrumenter skalpeller - file - Exactoknive til mange typer knivblade og fintandede save.

Bor fra 0,3 mm og forskellige typer borholdere.

Tænger, langnæb, krum og forskelligt, skævbider m.v. stk. 35,- Støbematerialer. Silicone og støbemetaller. - PU-plaststøbemasse.

Tråd og rør i messing, aluminium, jern. Metalplader kobber, mess. alu.

Messingprofiler, U-H-T-kvadrat og rektangulær.

Evergreen plastprofiler. Styrenplader, klare plastplader m.m.

Trælister, balsa, finerplader....

Cyanolime i 3 varianter 20 gr. stk 39,- samt mange andre limtyper.

Maling, Vellejo acrylmaling, Humbrol m.v.

Landskabsmaterialer, skumplader, gips gaze, bundplader, træer, buske, sand, grus, sten....

Bøger, men-at-arms, Campaign, warriors, Squadron og mange andre militærbøger.

Desuden bøger og andet fra de skjulte gemmer...

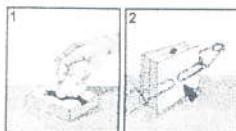
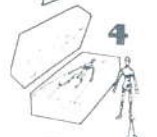
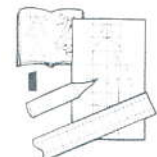
Tinfigurer. Runde og flade, Dels i orden og dels i skuffernes lettere uoverskuelighed.

Plasfigurer i skala 1.72, mange mærker og århundreder...

Figurer i 1:35 bl.a. de netop 'genoptrykte' MULTI-PACKS fra Airfix.

Masser af byggesæt, fly, skibe, militær, vogne m.v.

samt tusindvis af miniatureting og -sager, der også kan bruges til formålet!

Se! Det var det! - På gensyn
Sussie - Inger og Leif

MODEL & HOBBY

- siden 1948

Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K

Tlf./fax (+45) 33 14 30 10

Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,

fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13

ONSDAG LUKKET

Congreve Rocket Equipment of the Napoleonic Period

Text and Illustrations by Carl F. Franklin

The Rockets

The first Congreve rockets used during this period were based upon the fireworks of their time. They had cases made of painted cardboard and had a very long wooden stick attached to the side. These had first seen operational service in 1805 when the British unsuccessfully attacked the French invasion fleet moored in the harbour basin at Boulogne. By 1806, Congreve had developed cases made of metal and the rockets were classed by weight, the most common sizes being 32-pr and 12-pr, although other sizes were used. It later became general practice to use the 32-pr rockets for bombardment purposes and smaller 12-pr and 6-pr rockets for field service. The main user was the Royal Navy and men from the Royal Marine Artillery became experts in their use. The army only became involved with reluctance and was represented by the various rocket detachments that evolved into the two Rocket Troops of the Royal Horse Artillery.

Rocket Construction

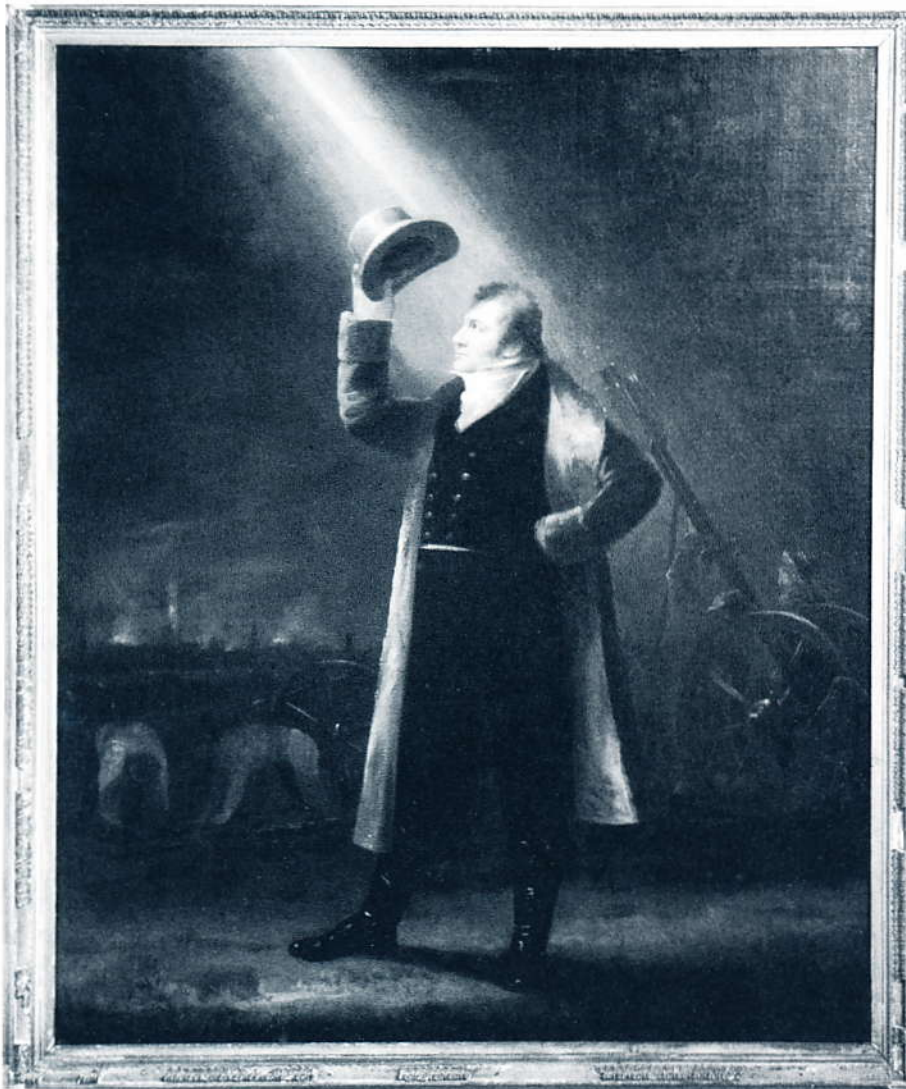
After the initial use of cardboard by 1806 the rocket cases were made from sheet iron and a standard method of manufacture had been implemented. Firstly, a pattern was used to draw the outline on a sheet of metal; the sheet was then cut to size and rivet holes were punched into the long edges at some 1.375 in spacing. The sheet was formed into a cylinder on a mandrel and the case riveted together and the seam was then brazed but the resultant exterior edge was quite uneven and ragged. Initially the cases were made with a lapped joint, but this was soon abandoned in favour of a brazed dovetail joint along the case, but by 1813 surviving examples indicate this method of manufacture was changed in favour of the more simple riveted overlap. The case was then replaced on the mandrel and dressed, and any defects repaired. The base piece, also made of sheet iron, was hollowed and formed and then brazed into the end of the rocket case

and the end of the case rolled over to form addition support. After this a vent of the proper proportions was bored in the exact centre of the base piece.

Next, the brackets to hold the rocket stick were fitted and riveted to the case. Generally, the smaller natures of 12-pr and below had two brackets and the larger natures of 18-pr and above had three. These brackets were made from sheet iron of some 0.0625 in. thickness. These were cut to size and the ends brazed together. They were formed to shape and then attached to the case with the seam of the bracket aligned with the seam of the rocket case to ensure the stick was mounted on the other side of the case to the seam. In some earlier models the brackets had been soldered but the heat of the burning composition may have acted to melt the solder and the riveted version was adopted to give a more durable attachment. Over time there was a variation in the position of the rocket stick brackets, particularly with the 32-pr. carcass, rocket. A drawing of 1809 and a surviving example at the Rotunda, show only two brackets while examples of the 1813 period show three brackets, widely spread. Later examples, circa 1814, continue to show three brackets but they are now mounted towards the rear of the case. It has not been determined whether this change in the bracket position was an effort to ease manufacture or an attempt to relocate the rocket centre of gravity.

The inside of the case was lined with cartridge or cardus paper to act as an inhibitor between the filling and the case. For this purpose a mandrel was first soaped, and the sheet of paper rolled into a tube of six thicknesses and pasted lightly over it. The outside was covered with glue and the case heated. The mandrel with its paper cover on was introduced into the case and rolled round. As the iron cooled, the paper adhered to the case and quit the mandrel, which was then withdrawn. The rocket was then ready for the filling process.

The case was mounted upright in a pile driver between two blocks of elm secured with metal straps. The first step was to introduce into the rear end of the case a layer of fine stove clay from which all stones and gravel had been removed. This was rammed down until very hard and served to protect the brazing of the base piece and the vent from the heat of the burning composition. The case was then removed from the pile driver and a hole bored into the clay equal in diameter to the vent hole in the base piece. To provide high initial thrust a large burning area was required and for this purpose a cone was formed into the composition. This cone was formed around a spindle, made from gunmetal. The base of the spindle was the same diameter as the vent and the length about two-thirds of the rocket, the tip was rounded over (in the 32-pr, the cone was 17.5 inches deep with a base 1.38 inches diameter). The spindle was fixed in a metallic cup, which exactly fitted the rear of the rocket. The whole assembly was set into a hole in the base block on which the rocket and spindle sat

W. Congreve i fuld gang med at bombardere København 1807. I baggrunden ses hans civile håndværkere. Det var ikke militær, der betjente systemet, ja militæret betragtede ikke Congreves private forretningsaktiviteter med særlig venlige øjne. Billedet er malet af James Lonsdale ca. 1809 og er ophængt i National Gallery, London.

in the pile driver and the rocket case was then ready to receive the composition.

Composition

The composition was a mixture of the same ingredients as gunpowder but in different proportions to form a low explosive or propellant. The mixture varied with the different sizes of rocket but for the larger sizes the composition was made up of saltpetre, 58%; sulphur, 18%; charcoal, 22% with 2% additives. The smaller rockets used a mixture of 53.7% saltpetre, 20.93% charcoal and 11.37% sulphur. The filling was hammered or driven into the case under a drop hammer or monkey. The rammers were made of ash and a set of eight to ten was required for each size of rocket. The first had a hole at the centre to fit over the spindle and in the next, the hole was reduced and so on - the last rammer having no hole at all. The 32-pr rocket held approximately eight pounds of composition.

It was most important that the composition was driven uniformly and hard to achieve the maximum effect. Cracks, splits, or gaps in the composition allowed the flames to spread to a greater surface area and generate a pressure of gas that would burst the rocket case. According to one contemporary description, when filling, "The measured charge of composition being put in, it is to be settled by hand on the bottom; and this is done by repeated strokes, till it is so firm that the condensation of air which takes place in driving may not blow it out." The composition was then ready to receive the full force of the engine. The monkey was raised to some six feet, and the composition received some sixty strokes to drive it into a compact mass. However, each time the monkey was lifted, the rammer had to be lifted about an inch, turned and placed back on top of the composition to prevent a build up of air pressure which could cause the rocket to "take fire in the mould". As the filling progressed the rammers were changed to maintain a good fit over the tapered spindle. These rammers had to be examined regularly to ensure the central hole was not choked with composition. When the charge had risen as high as the end of the spindle, the solid rammer was introduced and the driving completed. The thickness of this part of the composition "...should not exceed in length the diameter of the rocket", as it was believed that any increase in depth did little to increase the range or flight of the rocket.

The last operation in driving was to ram a further three-quarter of an inch layer of fine clay, on top of the composition. This was to protect the warhead from the heat of the burning composition. The

clay was originally supported with bitumen to provide a better grip.

A hole was then bored through the centre of the clay into the composition and rammed with mealed powder or fuse composition to act as an ignition train for the warhead. Earlier versions used a length of quick match for this purpose.

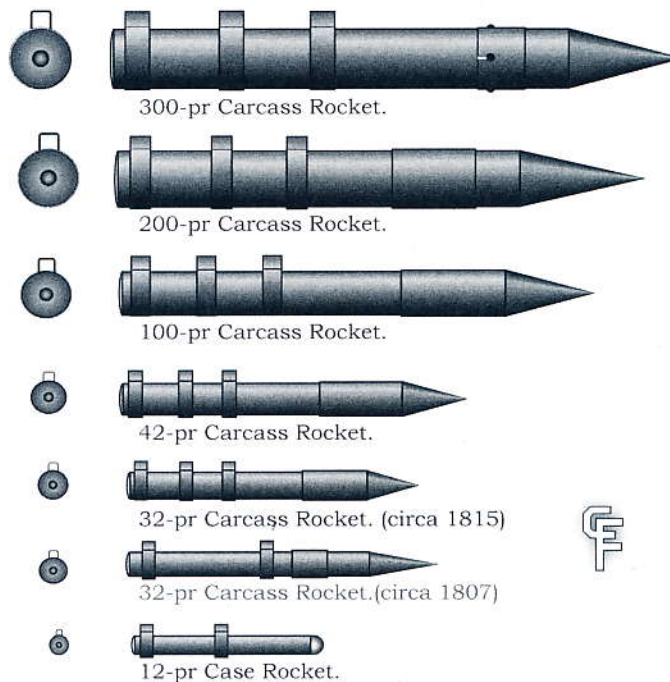
A later method was to use a beech wood fuse perforated in the same manner and driven into the clay until it came into contact with the composition. In earlier carcass rockets the top of the rocket case also contained a further layer of incendiary mixture on top of the primer, but this practice seems to have been soon discontinued.

The filling was now complete. The rocket was removed from the driver, the spindle extracted and the vent covered with glued and varnished parchment or calico. It is not surprising to note that it was recorded that "The driving of these rockets is a very tedious process, and requires the greatest precautions."

The next stage was to fit the warhead. This could be one of three types.

- Carcass (incendiary)
- Shell (explosive)
- Case (musket balls with a burster charge)

Carcass heads were limited to the larger rockets, 32-pr and above, while case or shell heads were intended for rockets of the smaller natures.

Congreve Carcass Rockets - Circa 1814

From exhibits at the Museum of Artillery, The Rotunda, Woolwich and the Royal Engineers Museum, Chatham

Congreve Rocket	Length with stick [ft]	Vent Diameter [ins]	Rocket Diameter [ins]	Rocket Length [ft & ins]
8" (300-pr) Carcass	27.25	2.0"	8.0"	6' 4"
7" (200-pr) Carcass	26.0	2.0"	7.5"	5' 10"
6" (100-pr) Carcass	25.0	2.0"	6.25"	5' 2"
42-pr Carcass	21.5	1.5"	4.5"	3' 10"
32-pr Carcass, early	17.3	1.25"	3.75"	3' 5"
32-pr Carcass, late	17.0	1.35"	3.5"	3' 2"
12-pr Case shot	11.0	1.18"	2.75"	2' 1"

Carcass Warheads

The 32-pr, carcass or incendiary rocket was probably the most common rocket used during the Napoleonic period. The warhead carried 7 lbs. of incendiary mixture that burnt for about ten minutes. The cap or head of the carcass rocket was a pointed iron cone terminated by a cylinder. The cone was made with a neck that fitted inside the cylindrical portion of the warhead and the two parts were riveted together. Along the rear edge of the cylinder were some twelve, two inch gores, or slits, which allowed it to be secured to the case.

The length of the cone varied over time and in earlier models its extremity may have been a steel point that may have been squared and notched or barbed. There were holes cut in the cylinder and the cone of the warhead to permit the egress of the incendiary flames. The incendiary effect was further increased as the metal of the head became red hot and melted from the heat of the burning incendiary mixture. The number, size and position of the egress holes varied with the date of manufacture and the size of the rocket. In later rockets, post 1814, the cone and cylinder was brazed into a one-piece assembly.

To fill the warhead a spindle was first placed in the centre to form a central bore and the incendiary mixture poured in and allowed to set. Before it was fully set a bore was made from the main spindle to each egress hole in

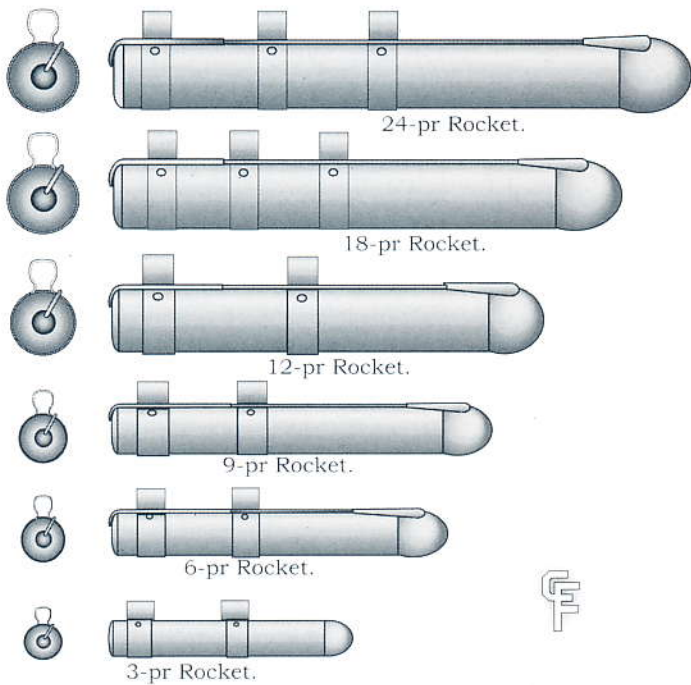
the case. In later rockets these bores were then filled with the appropriate priming or quick-match so that complete and more reliable ignition could be accomplished. The head was then covered with canvas, or calico, to protect the incendiary mixture from the ingress of moisture.

When it was required to assemble the rocket the nose cone was fixed over the rocket case and driven down with a hollow wooden block until the filling came into tight contact with the clay in the top of the case. When the head was in strong contact, the gores of the rocket head were bound tight with twine to secure the head to the case.

The complete rocket was then painted with three coats of black or a dark, bluish, iron-grey paint. In earlier rockets four holes were drilled through the sides into the clay or block filling of the case and the nose cone was also secured to the case by nails or wooden screws but this practice seems to have ceased by 1813.

Shell Warheads

According to Congreve, all the natures below 42-pr could be fitted with a shell head but there is no evidence to suggest that all these were taken into service. The most common sizes for the shell rocket seem to have been the 12-pr and 6-

Congreve Shell Rockets - Circa 1814

From exhibits at the Museum of Artillery, The Rotunda, Woolwich and the Royal Engineers Museum, Chatham

Congreve Rocket	Length with stick [ft]	Vent Diameter [ins]	Rocket Diameter [ins]	Rocket Length [ft & ins]
24-pr Shell Rocket.	15.25	1.25	3.5	2 ft 4 ins
18-pr Shell Rocket.	14.25	1.0	3.0	2 ft 1 ins
12-pr Shell Rocket.	10.7	1.0	2.75	1 ft 9 ins
9-pr Shell Rocket.	10.75	1.0	2.5	1 ft 7 ins
6-pr Shell Rocket.	8.75	0.75	2.125	1 ft 4 ins
3-pr Shot Rocket.	6.5	0.5	1.45	1 ft 0 ins

pr, but they were certainly made for the 18-pr and 24-pr as well.

The early warhead comprised a spherical cast iron head filled with black powder, after 1813, special conoidal heads with integral necks were especially cast for rockets and examples of these still survive. The size of the shell equated to half the nature of the rocket; thus, a 24-pr rocket carried a 12-pr shell and a 12-pr rocket a 6-pr shell.

The method by which the shell was secured to the rocket depended upon the date of manufacture. Initially, two metal straps secured the shell to the rocket case, one vertical and one horizontal. These wrapped around the head and along the case of the rocket where they were secured by screws. The metal straps were further secured by bound twine, which was covered with pitch.

In the early shell rockets the fuse ignited the warhead as the motor burnt out. In later rockets initiation of the explosive warheads was achieved by means of an external paper fuse that ran from the vent at the rear of the case, along the side of the rocket, to the warhead. This was ignited from the vent at the moment the rocket was fired. This fuse could be cut to any desired length for a delay of up to 25 seconds. The fuse in turn ignited a quick match to function the warhead. There are recorded incidents when, during the British bombardment of Stonington, Connecticut, the

inhabitants actually tore the paper fuses off the rockets to prevent them exploding.

Later manufacture shows that the neck of the shell was fitted directly to the end of the rocket case, which had been slightly splayed to receive it. The two were secured together by screw rivets and the joint between the shell and the case was then brazed. The method of fusing the shell remained the same. The date the methods changed is not clear, but it is probably after this period and it is doubtful if any of these rockets were available in 1814 or saw active service.

Case Warheads

As far as can be determined, there are only two surviving examples of this type of rocket, one at the Royal Engineers Museum and an incomplete example at the Rotunda. The two examples are very similar but the exhibit at the Rotunda has lost the nose cap and has experimental rocket stick brackets intended for a stick that screwed to the rocket. In both instances the rocket case has a dovetail joint and this suggests these are early models. The short nose cap was secured to the rocket by three metal screws. The warhead for the 12-pr rockets was contained within the rocket case and consisted of 48 carbine or musket balls with a bursting or distribution charge of black powder to throw the projectiles out from the rocket.

This was contained in a wooden cup placed inside the rocket case and secured by three screws. According to Congreve, these case rockets were externally fused in the same manner as the shell rockets but both the surviving examples show no indication of an external fuse.

There is a hole in the base of the wooden cup that was probably intended for a quick-match or some such ignition device. Research has failed to reveal any detailed information or examples of other natures of case rockets. It is not clear when case rockets were actually issued into service, but 18-pr, and 12-pr, case shot rockets were demonstrated in Portugal in 1808. In 1811, the use in rockets of Colonel Shrapnel's spherical case shot, or anything on the same principle was expressly forbidden. (The Board of Ordnance feared the details could fall into enemy hands).

Explosive or Bursting Warheads

The carcass head could also be filled with a black powder bursting charge or grenades to discourage any attempts to extinguish the incendiary rockets. Construction of the head was similar to that for the carcass warhead except that explosive charges were added into the incendiary mixture.

Rocket Sticks

The other part of the rocket that required attention was the stick. This was made from unpainted, straight grain deal, free from knots and square in shape and tapering towards the rear end, the front end of the stick was often beveled to reduce air resistance. Congreve relates that rocket sticks intended for land service were made in two or more parts for easy carriage and joined together by screwed iron ferrules, while those for sea service were made in one piece. There is no evidence to suggest that this practice was adopted into service and for this period they were probably all of one piece. The rocket stick for the 32-pr was 1.625 inches square at the larger end and 1.125 inches square at the other. The 24-pr, rocket stick was 1.25 inches square at the larger end and 0.875 inches square at the other. It seems to have been practice to shorten the sticks of field rockets by a further foot to offset the tendency to rise.

When it was decided to use a rocket, the first action would be to fit the stick. The narrow end of the stick was passed through the brackets from the front and passed down until the stick was in the correct position. The stick and brackets were then hammered or pressed home to make a tight fit. In earlier rockets (circa 1809) the rocket sticks were retained in the brackets by rivets or screws, but there is no surviving example of any such arrangement for the period after this and it seems that the practice was discontinued.

The complete rocket was then brought to the firing point and the paper or linen covering of the vent was removed. Those rockets with an external fuse (shell, bursting or case) had the fuse cut to the appropriate length for the delay required and the rocket was ready for use.

Performance

Congreve quotes the ranges of the rockets in his "Details of the rocket System" can be seen on next page.

These figures must be regarded with care. More realistic information suggests that the 32-pr developed a thrust of 250 pounds over some three seconds and an average velocity of some 243 – 303 feet per second or 165 – 206 miles per hour. Records show that more realistic ranges were 2,036 – 2,847 yards at an elevation of 55° with a flight time of some 20 – 25 seconds. Figures for azimuth deviation are rare but Congreve claims figures of 150 to 350 yards. Trials in Portugal in 1810 gave ranges from 2,300 to 2,700 yards and deviations of 7 to 70 yards.

In 1808 there was a trial of rockets in the Peninsula by General Burrard and Sir John

Congreve Side Stick Rocket s - Range in Yards								
Elevation	zero	20-25	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55
32-pr	1000 to 1200			1000 1500	1500 2000	2000 2500	2500 3000	3000 3200
24-pr	Nearly the same as the 32-pr rocket							
18-pr	1000 to.....	1000 1500	1500 to....	2000	2000 to	2500	-	-
12-pr	Nearly the same as the 18-pr rocket							
9-pr	800 1000	1000 1500	1500 and upwards	2000 to	2200	-	-	-
6-pr	Nearly the same as the 9-pr rocket							
Note. These figures are quoted by Congreve but must be considered arbitrary								

Napoleonic Launchers

One of the greatest difficulties in launching Congreve rockets was getting them to follow the direction intended. The initial launch had to be under some form of directional control until the rocket has developed sufficient speed to give it aerodynamic stability and lift. This usually meant some form of trough. Due to the poor thrust developed by the black powder the rockets tended to dip when leaving the frames, particularly if the rockets were old or damp. Extra elevation had to be applied otherwise the rocket would strike or graze the ground in front of the launcher and veer off in any direction. When there was a cross wind the long rocket stick caused the rocket to fly into the eye of the wind and veer off course. It was virtually impossible to strike anything like a point target, even under the best conditions.

Sometimes the rockets did not leave the frame at all and a boat crew would be forced to sit under them until they burnt out or burst - apparently there was less risk in doing so than lowering the frame and trying to throw the rockets overboard. One experienced Royal Marine Artillery officer wrote in 1814; "The uncertainty of rocket practice, particularly from the sea, renders it almost useless to employ them against anything less than a town." The launchers were not used on board ship due to the risk of fire from the efflux of the rocket.

Rockets were often fired along the ground but if they met with an obstacle or if the stick broke, they were liable to ricochet in any direction and the effect could be terrifying to

Moore. The report of Bombardier Laycock reads:

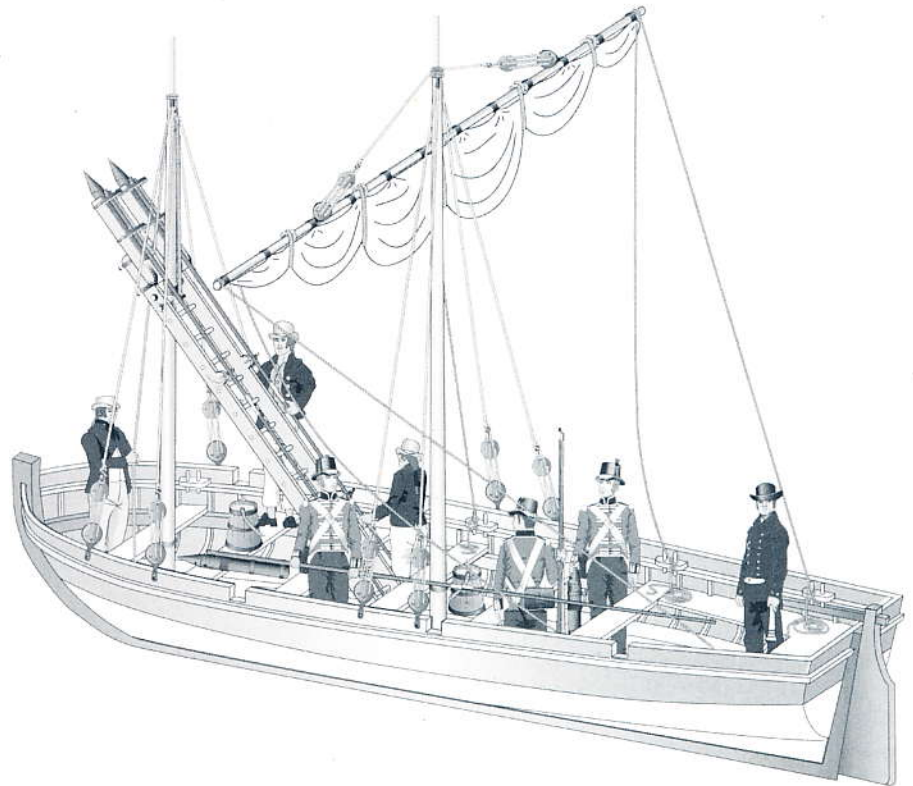
"The 1st carcass rocket ranged 2,300 yards and to the right of the range 7 yards. The 2nd carcass rocket ranged 2,330 yards, right of the range 13 yards. The 3rd carcass rocket ranged 2,700 yards, left of the range 70 yards. The 4th carcass rocket nor the two shell rockets could be found. These all from the bombarding frames. When orders were given to advance down the valley and fire from the field carriage at 15° or 20° elevation, Colonel Robe (who commanded the artillery in Portugal) advanced with me. I then laid the field carriage at 20° elevation with difficulty owing to the ground, and when the Colonel looked over it he gave the word to fire. The shell rocket grazed and took direction to the left, struck a house, and made a large dent in the wall. The shell exploded and broke 4 or 5 panes of glass without any other damage. The Commander-in-Chief (Wellington) ordered the firing to cease. The first experiment expended: Carcass rockets 4; shell rockets 3."

Conclusion

Contrary to popular opinion rockets could not out range the equivalent smooth bore guns of the period. The maximum effective range for the 12-pr rocket was 2,400 yards, that for the 6-pr gun 1,400 yards at four degrees of elevation - the 12-pr rocket carried a 6-pr head. The gun could fire further but at this period there was no way of applying indirect fire and all artillery was limited to visual range as was the rocket. The real advantage lay in the ease of use, lack of recoil and the absence of weighty ordnance. Congreve had always advocated that the larger rockets were best suited to the bombardment of towns where incendiary attacks could prove effective. He did not suggest that they were as accurate as a gun and advised against their use against military fortresses as their effect was militated against by the non-combustible nature of the buildings. Congreve' rockets were used in all theatres, often in the most disadvantageous circumstances. However, when used judiciously and with expertise and in spite of all their drawbacks, the results could often be particularly effective. Congreve rockets used during the Napoleonic period had both their successes and failures although it is in the latter

and the words of Francis Scott Keys in the United States national anthem that they are more famously enshrined.

Surviving examples of Congreve rockets of this period can be seen at the Smithsonian National Museum of American History, the Wittenberg Museum in Germany, (there is a reproduction of this rocket in the Leipzig Museum); the Stonington Museum and the Fort McHenry Museum also have exhibits. The shortage of surviving examples may be explained, to some extent, by the British practice of trying to recover any spent rockets whenever the circumstances permitted. The largest collection resides in the Rotunda at Woolwich. The Royal Engineers Museum at Chatham has four late examples and the Science Museum has a small collection of early rockets.

Sea Service Rocket Frame fitted to a ships boat. This is a similar frame to that of the Land Service but without the legs. Elevation is applied using the boats mast. The frame is shown in the raised position for firing. It was lowered for reloading.

all and sundry, including the rocket troops themselves. Firing them could be a dirty and dangerous business. "When ignited the rocket would remain motionless on its launcher belching a huge cloud of smoke and flames until it acquired enough thrust and momentum to become airborne". It was recorded during the Walcherin Expedition of 1809 that the men who were engaged in discharging rockets from the frames suffered some injury "burning their hands and faces. Some had no hair on their heads and their hands and shoulders severely scorched". The firer stood in real danger from this new weapon, quite often more than the enemy for whom it was intended. The long sticks made them very cumbersome, and the rockets proved unpredictable and erratic to the extent that they often turned back on the firer. It is a tradition of British gunners that they only ever run towards their guns and one can only hope that in these circumstances this practice was not rigidly enforced.

The first launchers to see active service were the sea service launchers used by the Royal Navy and Royal Marine Artillery. A similar land service rocket frame and a land service trough soon followed and both were used extensively throughout the Napoleonic period. In the Royal Horse Artillery the smaller rockets were launched along the ground and for this purpose one man in each section of three carried a small iron trough about 18 inches long with four prongs at the bottom to 'heel' it into the ground. It weighed about six pounds and was carried in a small leather case. The case was carried on the rear of the saddle adjacent to the valise.

Launchers - Sea Service

For bombardment purposes, particularly where high elevations were required, rockets were usually fired from special frames fitted in ships boats. The frame was composed of a light ladder, some 15 feet long, with two chambers attached to the upper end to hold the rockets and near the top of the ladder a metal ring to clamp around the mast of a launch. Each chamber was fitted with a musket lock and lanyard. The elevation was applied to the ring by a halyard. A contemporary description of the procedure for sea service states that two ships boats were required, one contained the frame the other the rockets. Before the boats left the side of the ship, "the launch must have her foremast stepped, the chambers put on the frame, the locks seen to be in order, and the frame hoisted up the mast. No ammunition was to be put in the launch but all in the other boat, small tarpaulins should also be put on the launch to protect the men from the incessant fire of the rockets." When larger ships' boats were used the mainsail could be set which, when damped down, would provide some protection from the rocket efflux.

The boats then proceeded to about 1,500 yards from the target where they would anchor and prepare for action. The required elevation was applied to the frame using the foremast halyard and the men manning the forward oars retired to the stern leaving the four after oars

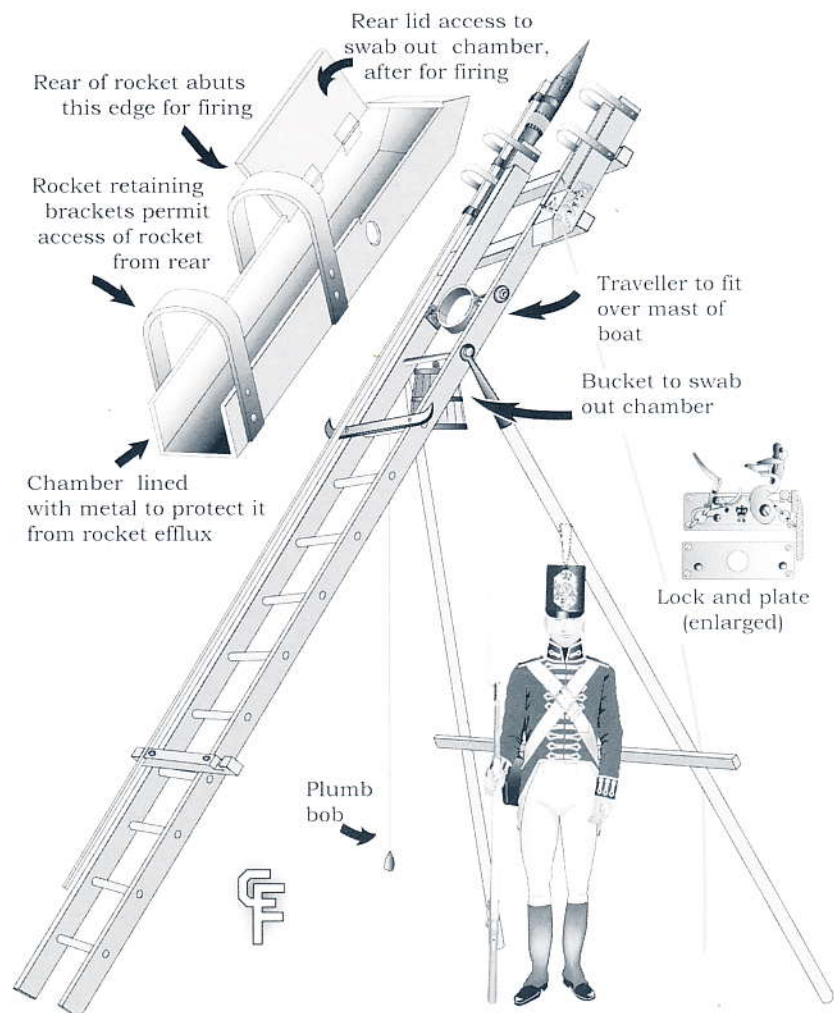
manned to direct the head of the boat. In the pinnace the boat's crew prepared two rockets, attached their sticks but left the seal of the rocket vent intact. When directions to load were given the pinnace hauled up and passed the two rockets over the stern and retired to the extremity of her rope, which was about 10 to 12 fathoms long (60 to 72 feet) and prepared two more rockets.

On the launch one man went up the ladder and another passed him a rocket. He removed the seal from the vent and placed the rocket with the stick uppermost in one of the chambers. The second rocket was loaded in the same manner and the man on the ladder then primed the locks, cocked them, descended and retired to the stern. The lanyards of the locks reached to the stern sheets of the launch, and when the boat pointed in the required direction the order to fire was given and the locks were fired and the rockets ignited.

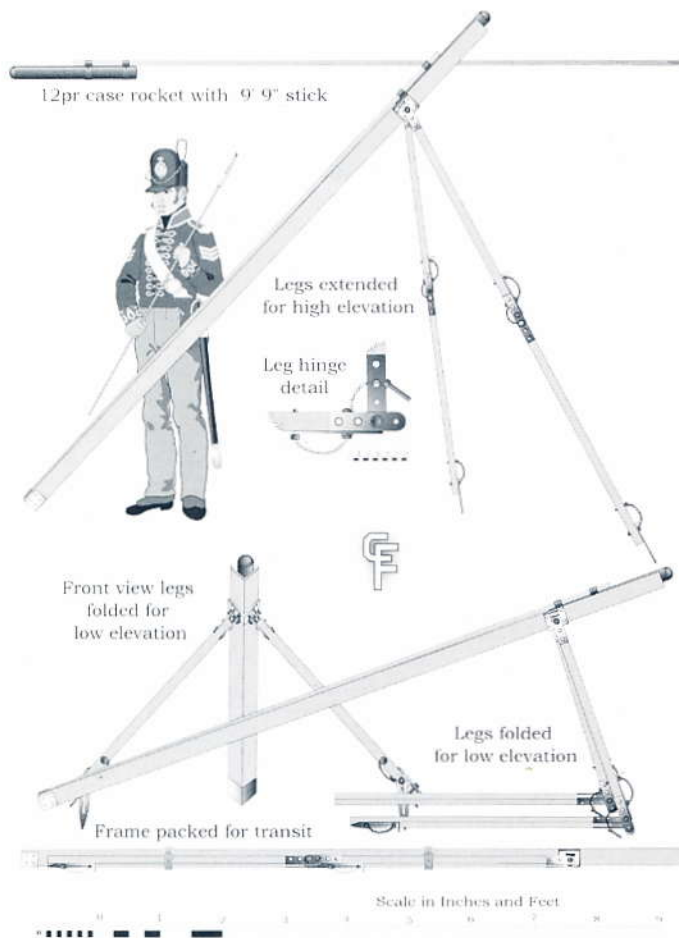
Reloading was achieved in a similar manner. The pinnace hauled up and passed two more prepared rockets over the stern. The man climbed the ladder and swabbed out the chambers from a bucket suspended from the ladder for this purpose. The two rockets were passed forward and the cycle was repeated. In all but still water the frame would be lowered to facilitate loading and reloading.

Land Service Launchers

In land service for bombardment purposes the same style of frame as that for the sea service was used but to support the elevation, the ladder was fitted with two legs or pry poles. The rockets were ignited by a flintlock mechanism attached to the side of each chamber and operated by a lanyard. Each chamber was swabbed out with water after firing. The same basic procedure was used but only four men were required to bring it into action. Nos. 1, and 2, attached the chambers and locks, while Nos. 3, and 4, attached the legs. When ready, all assisted in raising the frame. The proper elevation was applied by moving the legs (a small tape marked in degrees was provided for this purpose). Additionally, a plumb bob was suspended from the ladder to show verticality. Thus prepared, Nos. 1, and 2, waited at the foot of the ladder while Nos. 3, and 4, prepared the rockets. No 3 brought the prepared rocket with the vent cover removed and passed it to No 2. Meanwhile No 1 had ascended the ladder and upon receipt of the rocket from No 2, placed it in the chamber at the top of the ladder. This process was repeated with the second rocket. No 1, then primed and cocked the two locks and descended to the ground where he and No 2, each took one of the lanyards and retired obliquely some ten or twelve paces and

Land Service Frame for the 32-pr rocket - circa 1808. The Sea Service frame was of a similar design but without the legs. (after illustration in Congreve's "Modes of Use and Exercises".)

Land Service Launch Trough for 12-pr rockets - circa 1810. This launcher was used for field service, particularly for the 12-pr rockets. (Reconstruction after illustration in Congreve's Modes of use and exercise of rockets - 1810)

awaited the order to fire. When the rockets had left the frame No 1, climbed up the ladder and sponged out the chambers with a wet sponge from the water bucket suspended from the top of the frame. This being done, the cycle was repeated as before. When necessary the ladder could be lowered to facilitate reloading.

Land Service Light Trough

In field service, particularly where lower elevations were required, rockets were discharged from a launcher made from two boards 10 to 12 feet long and joined to form a "V" shaped trough. In emergency they were fired along the ground, a common practice for the smaller natures of rocket. The two part legs were hinged at the centre to provide high or low elevation. Elevation was adjusted by moving the legs that were fitted with ground spikes. This launcher saw service in the War of 1812 and a version was used to fire the 32-pr carcass rocket with its 15 ft stick.

Small stores and Ignition devices

Wooden boxes were used to store and carry small stores. These would have included the special tools for assembling the rockets, pincers, pointed hammers, vices and the wrenches for assembling the sticks. There would have been portfires, portfire lighters, portfire stick and pistol locks for igniting the rockets. In service, any one of several means

could be used to ignite the rockets: a flintlock mechanism, a pistol igniter, a slow match, a portfire, even a taper or in emergency any means at hand. The flintlock mechanism was a standard item and several versions of special pistol igniters still survive.

Slow Match

The slow match was made of twisted hemp boiled in a solution of water and wood ash (or saltpetre). It burnt at a rate of about one yard in eight hours and was standard issue throughout the service.

Portfire

The portfire was a pale brown paper tube 16 inches long and about half an inch in diameter with the bottom turned in. The tube was filled with a composition of saltpetre, ground sulphur and mealed black powder to the proportions 24: 8: 5, respectively. The top had a small hole bored into the composition and was primed with mealed powder for easily ignition; it burnt for some 12 to 15 minutes. They were a standard item issued in boxes containing a bundle of twelve portfires with the exposed ends covered with by a paper cap secured with twine. In rocket service a, longer portfire holder was issued, to give a better reach and some protection to the firer.

Rocket Ships

Another method of launching peculiar to the period was the rocket ship HMS Erebus. She was the second of her type, since an earlier vessel Galgo had also been fitted out as a rocket ship and was used in the Baltic campaigns but little is known about her. The Erebus was a Thais Class fire ship, built by Owen Topsham, and ordered in 1805. Her keel was laid in January 1806, and she was launched 25 August 1807. Her length of deck was 109 ft, length of keel 91 ft, breadth 30 ft and depth of hold 9 ft. She was rated at 305 tons and rated an armament of sixteen 24 or 32-pr carronades on the upper deck and two 9-pr and eight 18-pr carronades on the spar deck. In 1808 she was re-classed as an 18 gun ship sloop with upper deck of fourteen 18-pr and two 9-pr on the forecastle. In 1810 she was converted/re-classified to a 24 gun 6th rate. The ship was fitted out as a rocket ship at Woolwich under

the personal direction of William Congreve in February and March of 1813. In addition to her normal armament, she was equipped with 10 rocket ports or scuttles in each side of her spar deck. The rockets on Erebus were served by a Royal Marine Artillery detachment. She was used throughout the US war of 1812 and was involved in the unsuccessful bombardment of Fort McHenry. She was sold out of service in 1819 to a Mr. Manlove.

Napoleonic Rocket carts.

During the early part of the 19th century the construction of different experimental carriages and other apparatus for rocket service with the horse artillery took place at the Woolwich Arsenal. These were manufactured within the Royal Carriage Department and official descriptions of the later version still survive. Each rocket cart design was based upon the limbers or ammunition waggons currently in use.

Contemporary descriptions make it clear that the cart taken into service during the Napoleonic era was based upon an early design tested at Copenhagen and in the peninsular. It also saw service in Europe, at Leipzig and Waterloo. There is no record of any rocket cart accompanying the 2nd Rocket Troop in the New Orleans Campaign.

The cart consisted of a ladder frame of a similar design to the Land and Sea Service Frame mounted between the wheels of a standard axletree bed from a modified limber or ammunition wagon. The Ladder frame acted as a perch when on the move and was fitted at the lower end with a plate and towing eye that fitted over the towing hook of the limber. Fitted to the top of the axletree bed were two adjustable brackets. These allowed the position of the ladder frame to be adjusted and bolted to different elevations by sliding the ladder across the axletree and lowering the trail end. The rockets sticks and elevating legs were carried roped on the on the ladder. This made was a very long and cumbersome vehicle and this caused considerable difficulty at Waterloo where it was described as "a great awkward, lumbering carriage with an apparatus called a Bombarding Frame for heavy rockets".

When required for action the ladder was unhooked from the limber and the sticks and other accessories removed from the ladder and axletree bed. The legs were fitted to the ladder and elevation was applied by tilting the frame upwards while sliding the frame through metal fittings on the axle bed. The two pry poles supported the frame in this position in the same way as the Land Service Frame.

To load the chambers of the frame it was either lowered or a detachment member climbed up the ladder and the drills were the same as those for the Land Service Frame. When on the move the rocket sticks, legs and other material were tied by ropes to the ladder frame. Tools and small stores were carried in boxes mounted across the axle bed and removed when in action. The small stores and tools carried in the boxes would have included the special tools for assembling the rockets, pincers, pointed hammers, vices and the wrenches for

assembling the sticks. There would have been portfires, portfire igniters, portfire stick, tube box, and pistol locks and cords for the chambers.

The rockets were carried on the limber. To swob out the chambers the cart would have also carried two leather buckets slung beneath the axletree and the standard side arms, drag shoe and chains. It may also have been fitted with under boxes in the manner of an ammunition waggon to carry horseshoes and grease.

The artillery Wheel

By 1800 the British artillery had adopted a wheel of five feet diameter and this soon became standard; for the heavier equipments the thickness and strength of the wheel was increased. Wheels were vulnerable in battle and when damaged could put an equipment completely out-of-action and render it virtually immovable.

Special consideration was paid to their construction and size. Most artillery equipment had to be constantly moved by hand and one of the most efficient ways of using manpower was by applying it to the spokes of the wheel. These had to be of a length and height that could be readily grasped by a man of normal stature so that the power applied to

the upper spokes would exert a two-to-one leverage on the axletree, the fulcrum being that part of the wheel being on the ground. Another significant advantage was the height of the wheel enabled a better angle on the traces of the horses and this meant that far less of their effort was wasted.

The artillery class 'A' wheel was sixty inches in diameter and the thickness at the rim varied from 2.5 inch to 3.5 inches dependent upon the load to be moved. Most artillery units had at least one 'wheeler' among the artificers that were part of the establishment. The track was a generic four feet eight inches, but the actual size of a wheel could vary by as much as two inches as it seasoned. The breadth between the wheels at the tires is given as, at the top - 65 inches, at the bottom - 57 inches, the distance between fore and hind axles was about 7 ft 8 ins.

The wheel was made of a large wooden thirteen-inch wide, nave or hub made from elm, twelve oak spokes and six ash felloes that formed the rim of the wheel. Each part was made from the wood best suited to the purpose; the hub was made of elm which resisted splitting when the tenons of the spokes were hammered in. It was turned and bored before being hooped and the mortises being cut in for

the spokes. The spokes were made of oak to withstand the longitudinal stresses and were driven into the hub up to the shoulder. The feet of the spokes were tenoned into the hub and the tongues, at the other end, into the felloes. They were not set in vertically but stood away from it and this was called the 'dish', normally half an inch was allowed for every foot in diameter of the wheel.

In 1813 a new technique in fixing iron tyres to wheels was adopted when it was ordered that all the tyres of carriages and wagon wheels of the next brigade ordered to the Peninsula should be fixed in place by screws and nuts instead of nails, 'the felloes would be protected from damage since the nails when driven home had a tendency to split them. The experiment was so successful that on 31st March 1813 it was adopted as standard practice.

The wheel was called a 'speech' at this stage with just the spokes fitted to the hub. The six felloes or fellos were made of ash and mortised with a dowel driven in half way into each at one end, leaving a hole for the dowel of the adjacent felly at the other. The felloes were then fitted onto the speech ensuring the dowelling pin at one end entered the hole of the next. Once the felloes were on, the spokes were split at the ends in the felloes and wooden wedges driven in to hold them tight. At this state the wheel was in a condition called 'on-the-wedge' were it was usually left for a time to season. To prevent the dowelling pins from splitting the felloes, iron pins were driven in at right angles to the to them and close to each end.

To facilitate repair in the field the artillery wheel was shod with six, 0.625 inch thick, separate iron streaks -sections of curved metal strip - the artillery adopted the one-piece circular metal tyre in 1868. Each streak covered half of two adjacent felloes. They were fastened to the felloes with four bolts and two tyre nails.

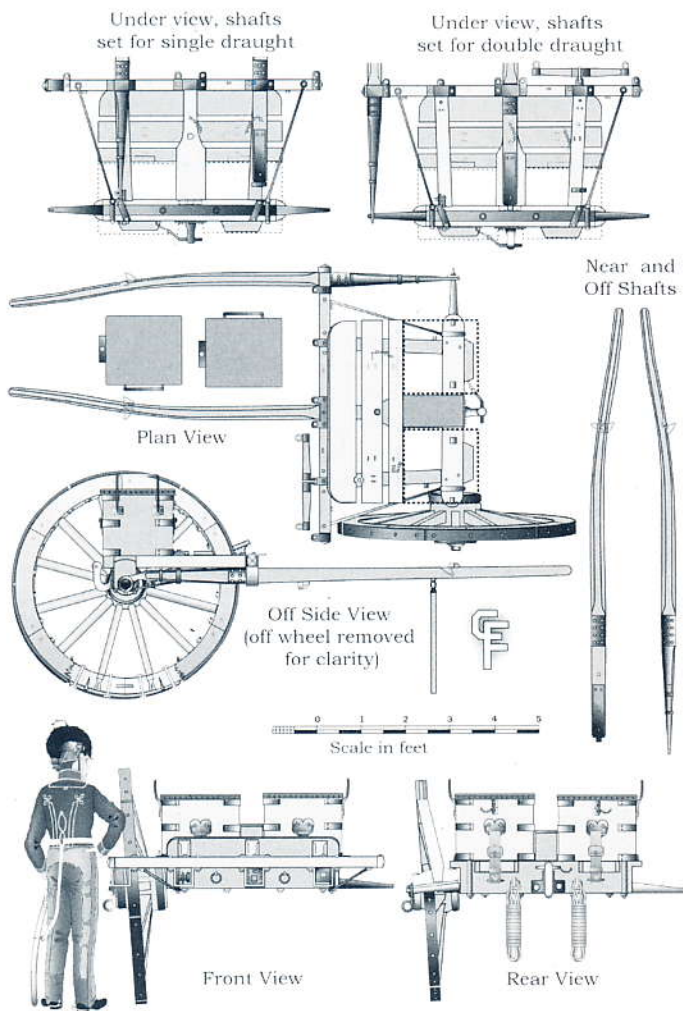
The wheels were retained on the axletree by a lynch pin and washer. The washer was fitted to prevent the knave working against the lynch pin, it also had a loop for the attachment of drag ropes or chains. After about 1850 the wooden naves were replaced by much narrower ones with two iron 'nave plates' that were bolted together through the ends of the spokes.

Early artillery used wooden axles but by 1810 the iron axle was a standard. This was fitted into a groove in the bottom of the axletree bed where it was secured by yoke hoops, coupling plates and by two bolts that passed through the bed and axle to be bolted underneath.

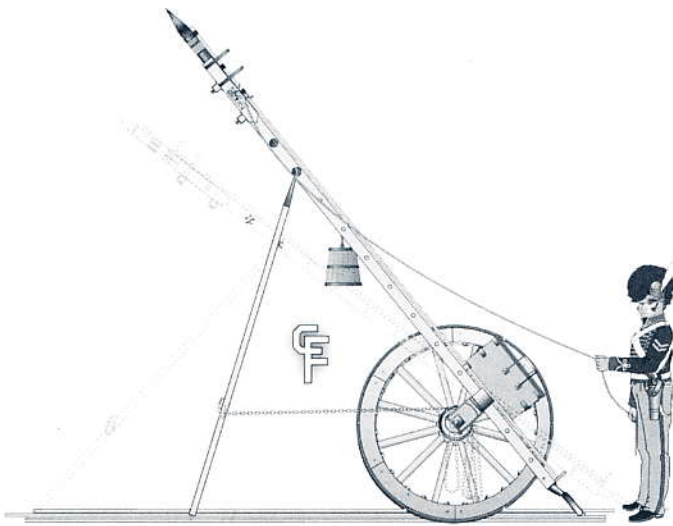
The wheel was dished to enable the wheel to resist the lateral thrust that tended to force the nave or hub outwards. Additionally the axletree arms were inclined downwards so that the lower spokes of the wheel were nearer the vertical, this inclination being known as the 'hollow or let', usually an angle of about 3 to 5 degrees. The hollow also caused the top of the wheel to lean away from the sides of the vehicle thus increasing the load carrying capability. A further setting was the 'Strut'. This is the inclination of the working spokes, (when on level ground) to the vertical. This set the wheel nearer the vertical to the surface of the ground when the vehicle was at a slant or a wheel fell into a rut. Due to these settings the wheel had to be made to give a cone to the tyre so that it would sit squarely on the ground and this set a constant pressure against the washer and lynch pin. Further the axle arm was bent slightly forward. This was called the 'Lead' and it put the front part of the wheel in a better position to meet obstacles. Overall the dish and let gave the wheel and inclination of some 4 degrees from vertical.

Napoleonic Limbers

The pattern of limbers for light equipments was generally standard except for the ammu-

Napoleonic limber of the type introduced in 1796 for the block traU gun. The same type was used to tow the rocket carts and ammunition waggons. The limbers were standard but the size of the ammunition boxes varied with the nature of the ordnance carried.

Off side view of Ladder Frame Rocket Cart elevated to the position - the off side wheel is omitted for clarity. The frame is the same design as that for Land and Sea Service. This is the type of Launcher that was used at the Siege of Copenhagen.

munition boxes, the size of which varied with the nature of the ordnance. The limber consisted of a framework formed by the splinter bar at the front, three longitudinal pieces called futchells and the axletree bed at the rear with shelf secured to the rear face in order to give wider seating for the ammunition boxes. Prior to 1810 the axles were made of wood and were integral with the axletree bed. The bolts and coupling plates necessary to retain the iron axle were not fitted.

The two outside futchells formed the sides of the frame and were secured through slots in the top of the bed and mortised into the rear shelf. The centre futchell was mortised directly into the front face of the bed. The front ends of all three futchells were mortised into the splinter bar.

The footboard was raised by small brackets and secured to the futchells by bolts placed, in early limbers, immediately behind the splinter bar. The first platform board was secured, behind the footboard, across the top of the futchells. Beyond this was a second platform board the width of which varied to suit the ammunition boxes carried. It was fitted with two box staples, or slots, to receive the iron ribs of the ammunition boxes. Secured to the rear face of the bed was the limber hook. This was steeled on its bearing faces and secured by three bolts through the axletree bed. Also fitted to the bed by a fine chain was a keyed pin that fitted through a hole in the top of the limber hook. When a towing eye was attached, the pin secured the towing eye to prevent it working off the limber hook.

Two iron stays from the axletree bed supported the splinter bar. Bolted to the top of the splinter bar were the trace bands to which the traces of the draught horses were attached. Underneath the splinter bar were bolted four shaft irons, to support the shafts. Generally the overall dimensions of all the light equipments and wheels were similar.

Usually the limber carried two ammunition boxes plus a small centre box between them

but the size of the rockets left no room for the third box and the small tools and accessories were carried on the rocket cart. The boxes were of deal plank with elm ends and strengthened with squares of iron at the corners and a carrying handle at each end. The top, or lid, was covered with canvas and each box was fitted with a guard iron that acted as a handhold for the members of the detachment that rode upon the limber. The boxes were secured to the limber by an iron nib plate secured to

the bottom front edge that keyed into the staples or slots on the second platform board where they were secured with chained pins. At the rear, the boxes were secured by ropes or leather straps that passed through the carrying handle to iron staples fitted on the rear face of the axletree bed. The size of the boxes and the interior fittings differed to suit the nature of ordnance to be carried and portfires and small tools were often strapped to the inside of the lid.

The shafts of the limber were of ash and transferable from one carriage to another. On top of each shaft, about one third of the distance from the front, were stapled the breeching rings (one on the off shaft and two on the near - these connected to the breeching harness of the horses). The near shaft also carried a shaft support that was folded up to the shaft when in draft. The off shaft terminated in a metal ring known as a wheel iron, the part between the splinter bar and the axletree was made of iron so that it could be made thinner to allow more space for mud to work through. The near shaft terminated in a metal tenon. If the off shaft of the limber was damaged the near shaft could be fitted in the centre position and a handspike or such fitted as a cross piece to permit the limber to be driven in pole draft.

Draught

In normal usage the limber was driven in double draught with the team of horses arranged in pairs. The near shaft passed through the centre shaft iron with the tenon at the end slotted, under the centre futchell, into a metal plate in the front of the axletree bed.

The whole was secured by a chained iron bolt, which passed through the platform board, the centre futchell and the shaft, to be keyed underneath.

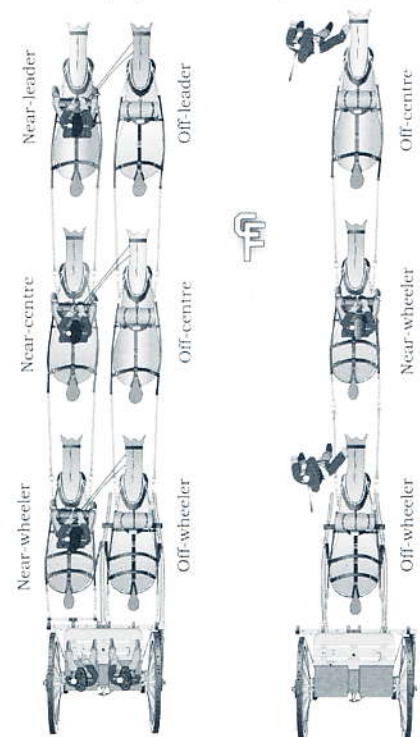
The off shaft passed through the off shaft iron (at the end of the splinter bar) and the wheel iron at the end fitted over the axletree arm, acting at the same time as a washer where it was secured by a lynchpin.

Where narrow or bad roads necessitated single draught was used and the horses were arranged in single file, one behind the other. The near shaft was passed through the near shaft iron and fitted into a mortise in an iron plate suspended vertically under the left futchell. An iron bolt was passed through the platform board, the left futchell and the shaft was keyed underneath and secured the shaft. The off shaft passed through the off-centre shaft iron and fitted onto an iron pin of a crutch bolted to the front of the axletree bed. The shaft was secured by a lynch pin. A washer, kept on the pin during double draft, was transferred to the off axletree shaft to act between the nave and the lynch pin to replace the tyre iron of the off shaft.

When the going was difficult treble draught, with the horses three abreast, could be arranged. The shafts were set as for single draught and a swingletree was added to each trace iron at both ends of the splinter bar.

Colour of Artillery Equipment

All wood and ironwork was painted to protect it and brass guns were polished when circumstances warranted but were usually left dull on campaign. Wood was painted a pale grey, called 'grey', later 'white lead'; this consisted of one part lamp black to 24 parts of ground oxide of white zinc plus thinners etc. All ironwork was painted with black paint made up from a mixture of 28 parts lamp black to one part of red lead. Identifying lettering was in white. In 1861 the colour of British artillery equipment was changed to green, to make the equipment less conspicuous, but this

Draught teams in double and single draught. When in single draught the off wheeler remained between the shafts and was preceded by the near wheeler fitted with additional short traces to extend the distance between them.

was abandoned in December 1862, and the colour reverted back to the original grey colour.

Efterskrift

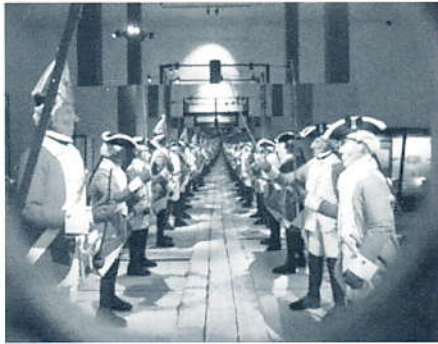
Carl F. Franklin har en glimrende hjemmeside på www.rockets.org.uk som er værd at besøge. Ud over raketter, interesserer han sig for det

engelske artilleri under napoleonskrigene, og en gang næste år vil vi bringe en artikel af ham om det engelske artilleris uniformer. Har man spørgsmål til sådanne emner, kan man roligt henvende sig til ham. Han svarer gerne og det meget udførligt.

Om Congreves raketter og Københavns bombardement har Frank. H. Winter skrevet en frem-

ragende artikel i *Marinehistorisk Tidsskrift*, December 1978 (11 årgang, nr. 4): "*Raketterne ved Københavns Belejrning 1807*". Af artiklen fremgår bl.a., at København ikke blev sat i brand af 30.-40.000 raketter, som visse værker undertiden hævder, men at 300 stk. betjent med 16 mand klarede opgaven.

Tøjhusmuseet

Tøjhusmuseets nye særudstilling med titlen "Rødkjoler. Fra den hvervede hærs tid" åbnede den 10. Juni 2005 og slutter den 19. August 2007.

Hvis man har interesse for danske uniformer fra 1700tallet er her meget at se på. Udstillingen viser våben, uniformer, faner, samt hvordan soldaten har været indkvarteret under dårlige forhold.

I midten af salen har man sat 6 soldater op med spidsrodsstokke i en spidsrodsallé. Når man så går ned for enden og kigger ind gennem et lille hul, begynder trommerne at hvirvle med meget høj effekt. De seks soldater bliver nu ved en spejleffekt til uendelig lange rækker, uhyggeligt.

Hvis man skal nævne nogle minusser, så er teksterne sat for dårligt op og med dårlig belysning, og ved de lange monterer må man meget frem og tilbage, hvis man var heldig at finde nummeret med teksten.

Til udstillingen er også udgivet et hæfte "*Den danske hærs uniformer i 1700tallet*". En god bog med en utrolig masse billedmateriale og en god tekst. Noget af teksten har været som artikler i Chakoten. Hæftet med 76 sider er skrevet af Karsten Skjold Petersen, som også har skrevet artiklerne i Chakoten. Pris: kr. 80,00.

John W. Hansen

Husarmuseet

Den 6. Maj åbnede det nye Husarmuseum på Antvorskov Kaserne.

Hans kongelige Højhed, Kronprins Frederik, kom kørende i karet, mens trompeterne blæste og pauken dundrede. Efter behørigt taler klippede kronprinsen snoren over og erklærede museet for Historisk Samling for åben.

Det er et godt lille museum, som viser husarenes dagligdag gennem historien med heste og senere kampvogne. Der er mange fine uniformer, en stor samling blankvåben og karabiner.

Sjællandske Livregiment har fået deres egen stue, nu hvor regimentet er lagt sammen med Gardehusarregimentet.

Et fint lille museum der virkelig er værd at besøge.

Desværre er der kun åbent om onsdagen fra kl. 10 - 14, men der kan åbnes på andre tidspunkter efter aftale med regimentet. Henvendelse i så fald sker til major A. Vennike.

John W. Hansen

Billedet herover er et "ferieminde" indsendt af et medlem, som ses øverst til venstre! Indsenderen lader vi forblive anonym!

Chakoten arrangerer

lørdag den 12. november, klokken 14.00
en spændende udflugt til Gilleleje gartneri.

Her har gartner Henrik Mortensen med fire lige så interesserede opbygget en fantastisk udstilling med bl.a. en tysk Messerschmitt 110 natjager fra Anden Verdenskrig i tidstypiske omgivelser med radio- og pilotopholdsrum og meget mere. Der er endvidere udstillet en række tyske køretøjer fra samme periode, heriblandt en Kübelwagen samt utallige effekter med relation til 1940-1945.

Det sidst tilkomne er en interaktiv udstilling om krigen på østfronten.

Da de hele er opbygget og drives af frivillige - uden offentlig støtte - koster det selvfølgelig lidt at komme ind.

45 kr. pr. person - en særpris for Chakoten og favorpris i forhold til, hvad det ellers koster. Og man får noget for pengene, som ikke kan ses andet steds.

Modetid og sted:

Klokken 14.00

Gilleleje Gartneri,

Hillerødvej 180,

3255 Gilleleje.

Af hensyn til værten bedes interesserede give Aksel Willumsen en forhåndstilkendegivelse om deltagelse, uden at det er at betragte som en bindende tilmelding, men alene en høflig og praktisk tilkendegivelse.

Vi håber, at medlemmerne indbyrdes kan aftale om at køre sammen derop, og tage med-

Udflugt til Gilleleje Flugzeugbau I/G

lemmer med, som ikke selv har kørelighed. Ellers kontakt Aksel Willumsen, 32 54 01 77 – E-mail: aksel@corfitz.com - som så vil prøve at koordinere eventuelle hængepartier. Medlemmer med plads til eventuelt en eller to ekstra,

må også meget gerne henvende sig på forhånd til Aksel Willumsen, da det vil lette at ordne eventuelle problemer med kørelighed, idet der forventes stort fremmøde til at bese denne unikke samling.

AW

Vive l'Empereur!

Disse gamle fotos fra The Anne S. Brown Collection viser nogle af Napoleons veteraner.

Billederne antages at være optaget omkring den 5. maj 1858, ved den årlige højtideligholdelse af Napoleons dødsdag. Ikke alle uniformsdele er originale men senere kommet til eller syet om.

På bagsiden af hvert billede er angivet navn og regiment.

Her ses grenader Burg fra 24. (?) Garderegiment 1815, Verlinde fra 2. Gardelansenerer, "De røde Lansenerer", 1815, Kvartermester Fabry fra 1. Husarregiment, Dupont, som var furér ved 1. Husarregiment, Lefebre, sergent ved 2. Ingeniørregiment 1815, Vitry fra en departementsgarde, Maire fra 7. Husarer ca. 1809-15 og til slut kvartermestersergent Delignon i uniform for de Ridende Gardegjere ca. 1809-15.

I alt eksisterer 15 fotos, hvoraf 12 kan ses på www.brown.edu

Chakotens mødeliste

Onsdag den 7. september: Major Michael Mentz fra Den Kongelige Staldetat fortæller om Gardehusarregimentets Hesteskadron og oplevelser, der knytter sig til enheden. Chakotens damer inviteres specielt til dette møde, da majoren er kendt for sine fornøjelige foredrag. Medlemmerne opfordres til at medbringe effekter med tilknytning til temaet danske husarer.

Onsdag den 5. oktober: Historiestuderende Mikael Kristian Hansen: "Karl XII og Norgesfelttoget 1716". I 1716 var Karl XII's og Sveriges situation fortvivlende. Det tid-ligere så magtfulde svenske imperium var omgivet af fjender i nord, syd, øst og vest. I et forsøg på at vende konjunkturerne invaderede Karl XII Norge i februar 1716 for at tvinge det dansk-norske dobbeltmonarki ud af krigen og blandt andet skaffe det svenske imperium kompensation i norske områder. Felttoget mislykkedes, og svenskekongen måtte trække sine tropper tilbage i løbet af foråret.

Norgesfelttoget 1716 har længe stået i skyggen af det mere berømte Norgesfelttog i 1718, der endte med kongens død. Det er derfor på tide at genfortælle historien om det første Norgesfelttog. Hvorfor mislykkedes dette felttog? Og hvilke planer havde Karl XII med Norge udover at skaffe Sverige kompensation?

Foredraget vil også pege på de militære erfaringer, som Karl XII gjorde i Norge, og på hvilken måde han benyttede disse i forberedelserne til det sidste Norgesfelttog. Endelig vil foredraget tage stilling til eftertidens billede af Karl XII.

Søndag den 30. oktober: Miniaturemilitær.

Onsdag den 2. november: Svend Erik Albrethsen beretter om „Kampen om vejret – tysk militærmeteorologi i Nordatlanten og det arktiske område 1939-1945“.

Foredraget vil behandle den tyske meteorologiske dataindhentning under 2. Verdenskrig fra fly, u-både, vejskibe samt bemandede- og automatiske vejstationer.

Lørdag den 12. november udflugt til **Gilleleje Flugzeugbau I/G**. Se nærmere på forrige side.

Onsdag den 30. november: Julemøde med figurkonkurrence, julebord samt knas og godter. Se forrest i dette nummer.

Alle møder åbnes kl. 19.30 og foredrag begynder kl. 20.00.

Alle møder finder - med mindre andet er angivet i mødelisten - sted i Spisesalen i Nordre Magasin i Kastellet.

Forsiden viser

Moskvastrelitzer fra Vasilii Pushechnikovs regiment, som udmærkede sig i krigen 1654-1667. I 1670 betegnedes regimentet som nummer 8 og bar mørkegrøn kaftan. Den store økse, "Berdysh", var typisk for strelitzer og anvendtes dels som støtte for geværet og derudover som forsvar mod rytteri, idet strelitzenhederne ikke anvendte piker. Strelitzerne var delt i "Moskivskie", et udvalgt korps som boede i Moskva, og "Gorodovye", de som boede i provinsbyerne. Strelitzenhederne var oprettet i 1520 af Ivan den Grusomme og benævnes undertiden som "de russiske jantscharer".

Illustration af Valerii Tipikin.

Forsidens inderside viser

Tambour fra det preussiske Kaiser Franz Garde-Grenadier-Regiment Nr.2, 1848.

Efter Martin Lezius, Das Ehrenkleid des Soldaten, 1936.

Bagsidens inderside viser

En bojar, (adelsmand)
En Vojvode, (befalingsmand)
Strelitzofficerer
Strelitzer

Alle fra omkring 1675.

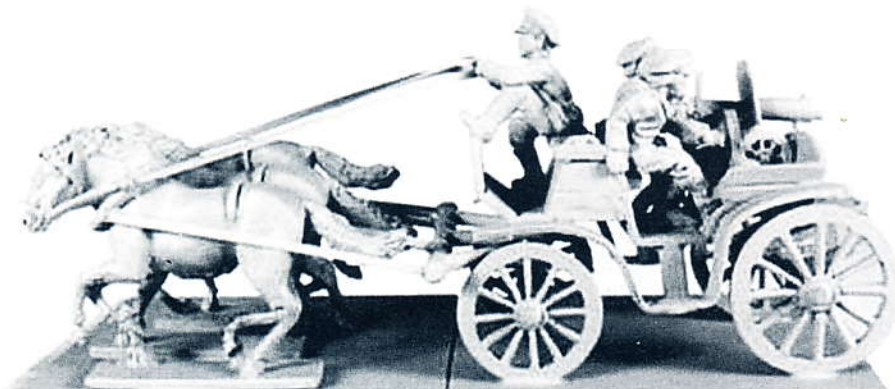
Efter Martin Lezius, Das Ehrenkleid des Soldaten, 1936.

Bagsiden viser

Sachsiske Zastrowkyrasserer ved Borodino 1812. Imponerende 54 mm figurer fra et af de mange nye russiske figurfirmaer.

Fransk infanteritromme, 1795/98 fra 65. Halvbrigade Linieinfanteri. Se p. 60. Den franske gamle Garde genopstået ved Waterloo 2005.

"Zaporogiske kosakker skriver brev til sultanen." Maleri af Ilya Repin (1878). Indholdet har næppe været det mest høflige, og når de skrev til zaren, morede de sig undertiden lige så godt.

En Tachanga, et af de mest effektive våben anvendt under den russiske borgerkrig. "Opfundet" af Makno, en ukrainsk helt/bandit/revolutionær/forbryder, men tidligere journalist, og så kan alle betegnelserne jo udmærket passe på en og samme person. En let og simpel måde at bringe tunge maskingeværer som Maxim og lign. i stilling og sørge for at maskingeværene kunne følge med rytteriet. Den senere marskal Chuikov "videreudviklede" opfindelsen ved den berømte "1. Rytterarmé", hvor han var kommissær sammen med Stalin og Budjonny var chef. Også polakkerne gjorde god brug af "opfindelsen" i 1920 og efter. Alle former for hestekøretøjer blev anvendt.

**TINSOLDATER
LEGO
ELASTOLIN
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER
UNIFORMER**

TINSOLDATEN

MILITARY-ANTIQUE
Niels Ebbesensgade 6
9000 Ålborg
tlf. 9813 0177

Åbningstid:

mandag - fredag 13.00 - 17.30
lørdag 10.00 - 12.30

FORHANDLING AF TRADITION

Britains, Heyde, Lineol, Brigader m.fl.
købes og sælges
Ring og spørg!

